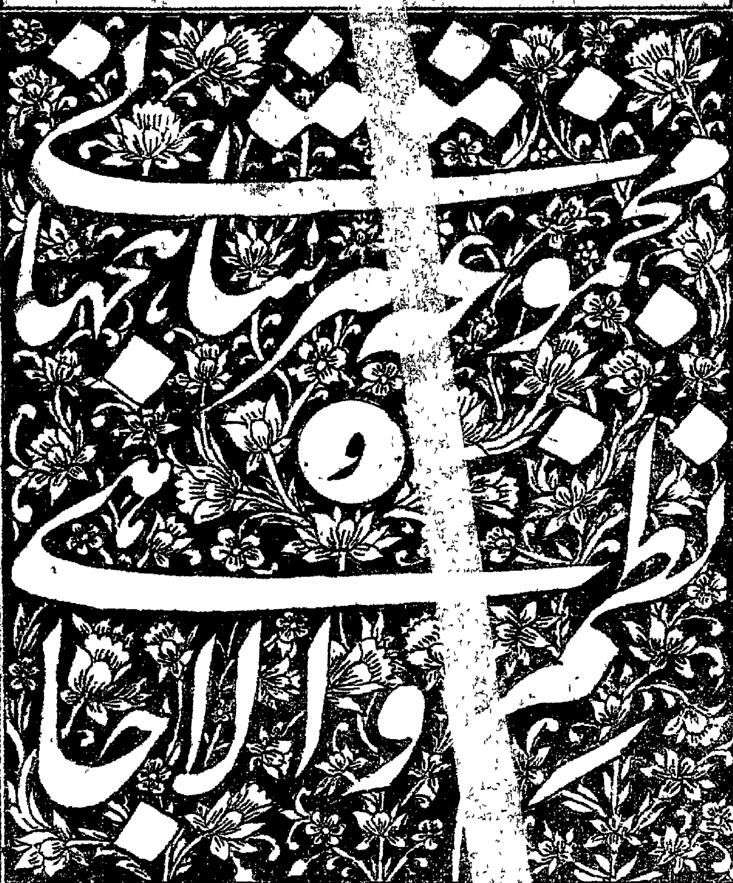
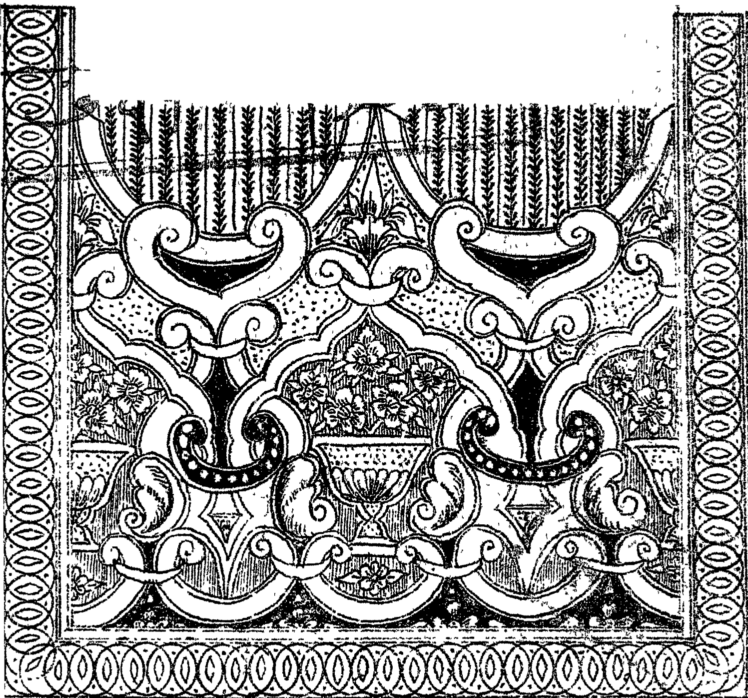
ما شاء الله لا قوة الا بالله

الحمد لله والمنة که مجموعه نظم و نثر از تصنیف مولا … حسن خان صاحب بلگرامی سرمایه دانش و آگاهی است

حسب الحکم جناب مستطاب نواب … والاجاه محمد سید صدیق حسن خان صاحب بهادر امیر کبیر بهوپال دام اقباله

در مطبع … بلده آگره زیور طبع پوشید

بسم اللہ الرحمن الرحیم

احسن الکلام حمد الملک العلام ثم نعت خیر الانام علیہ و علی آلہ التحیۃ والسلام

حمد و نعت در پارسی زبان

کجا حمد حضرت باری و نعت جناب رسول و کجا دل و اندیشۂ من ظلوم و جہول و ہیچمدان من و منقبت آل اطہارش حاشا و من و مدحت اصحاب کبارش از کجا تا کجا اما بعد در پردہ مباد کہ این چار ورق مجموعہ است از رقائم این ننگ انام احسن برائے نام و کسوت فراہمی پوشاندۂ معظمی مولوی عبد السلام و بحکم اقتضائے مقام از ہر ستۂ تا مجموعہ پیشین نیز نشان دادہ می آید کہ نخستین از انہا روشناس بنام ارژنگ فرہنگ ست و طراز گرد آوری بخشیدۂ حبیبی و طبیب قلبی حسان ہند حکیم سید محمد اسحاق حاذق تخلص موہان وطن و دو کرت سازِ انطباع یافتہ بارے بہ لکھنو و نوبتے بمطبع سرکاری حیدر آباد دکن و دو دیگر نامور بکار۔ مۂ فرہنگ و رنگ

وبوی جمعیت و انطباع بخشیدهٔ مخدومی مولانا شاه سید امین الدین عظیم آبادی ست و سوی این ملقب به صحیفهٔ شاهجهانی و زین صحیفه لختی بجوزهٔ تدوین در آوردهٔ این نا تمام ست و برخی بسلک سر آوری کشیده بنده زاده افتخار احمد نام و چاره این که اشارت بدین مجموعه مختصر ست نثر شاهجهانی نام کرده شد و وجه تسمیه این هر دو مجموعه پیش از ینجا پیدا و هویدا ست که علاقه دارم بمنصب تدریس حضرت سلیمان مکنت بلقیس مکانت **نواب شاهجهان بیگم صاحبه** کرون آف انڈیا رئیس دلاور اعظم طبقهٔ اعلای ستارهٔ هند و رئیسهٔ معظمه دار الاقبال بهوپال دام لها الاقبال والاجلال ❊

قصیده

همانا زمین را از وشد میسّر — تشکوهی که نازد با وچرخ اخضر
پی رخت جاه پرستار شانش — فلک ساخت آونگ از خط محور
زبس حیرت حسن رای منیرش — بود مهره سان مهر گردون ششدر
سلم بذاتش صفات ستوده — چو سردی آب و چو گرمی باذر
بود رای او قهرمانی که آرد — بدرگاه او باج سلطان خاور
نگارندگان در زمان عطایش — اقل گر نوشتند شد در دم اکثر
نتابد اگر افگند سایه گرنیش او — کند کار تارنگه خط ساغر
خرد گردهٔ عهد و پیمانش گوید — بر دگر کسی نام سد سکندر
بر آرد گر از آستین دست قدرت — کند موی را گسترده پای اخگر
بداندیش را خود نهیب شکوهش — بکاویدن دل بود نوک نشتر
زمینی که شد بهره ور از نوالش — گرو برد خاکش زگوگرد احمر
بود ایمن از پاس عدلش همانا — چراغ و گل از جور باد و صرصر

٢ آرنج یعنی آرنجی ١٢

٣ قهرمان پادشاه نایب ١٢

٤ گسترده یعنی چوبیکه در پای قسیدن اندازند ١٢

پئے جملہ افعال ممدوح دانش — بود گوہر جوہر آراش مصدر
دہد نکہت عود بابا و خلقش — گزارند سیرہ عفن گز بمجمر
بود بینش اہل یونان بعہدش — ببالین سر افگندہ مانند عبہر
خرد در لباسش بہستی درآمد — مراین نکتہ را نیک داند خرد ور
فراز نمایان قصر جلالش — فرو ریختہ مرغ اندیشہ را پر
نیابند در کشور فیض عامش — بجاے خذف ہیچ جا غیر گوہر
چو ظلمت ز خور جہل بگریخت از وے — بملکے کہ شد علم او سایہ گستر
رسد ہر کرا زخم شمشیر قہرش — نمک پاشدش دہر از شور محشر
عجب نیست کز نوش لطف عمیمش — بر آید شکر جاے صبر از سقوطر
بدرگاہ فیضش نسود ار جبین را — چنین آبرو از کجا یافت گوہر
گداے درش گاہ عرض جلالت — ستاند خراج از شہنشاہ خاور
کجا ابر فیضش بہ بارد نبارد — زمین تا ابد جز زر و سیم و گوہر
خور آموخت از سایہ اش این و تیرہ — کہ بخشد ہمہ تاب و آبے بجوہر
نبارد نسیم از شمیمی ز خلقش — گلستان زند قفل از غنچہ بر در
چو اشک افتد از چشم گردون بغبرا — بچشم کم ار بنگرد سوے اختر
قضا ریخت تا رنگ ایما نتابد — ز حلقوم اعداے او روے خنجر
[illegible] اشارہ [illegible] — [illegible] در خرد لی ہفت کشور
نجنبد ز جا شبنم باغ حلمش — شود گر خجے ہر اختری چہر انور
سنہ دیگر شود در زمان کف او — یم و ابر را طائرہ نام و چھل معبر
ندیدہ بجز سایۂ قصر قدرش — بگردون چو اندیشہ رفتہ فراتر
ستمہا ست برداد در عہد عدلش — کند یاد گردہر از عدل سنجر

شکستہ سخن بازمین بوس حش — کلہ گوشۂ فخر بر چرخ اخضر
چنان سیر فرمود فیضش جہان را — کہ سوران گریزند از بوی شکر
بدوران یکرنگی چیا کرانش — سمن را ندانند باز از صنوبر
بود مہر را نسبتے با دل او — ولے نسبت ذرہ با مہر انور
ق
بگوہر اگر بنگرد گرم یکرہ — شود آب او شعلہ زن ہمچو آذر
وگر ہمچنان بنگرد سوی دریا — نیابند جاے سمک جز سمندر
غور از سایۂ پرچم رایت او — ہمی خواست اکلیل شایستہ برسر
عجب نیست کز بالش بحر فیضش — شود ماہ مانند ماہی شناور
بدریا اگر گرم راند سمندش — نگیرند زین پس دری جز بہ اخگر
خورد طفل گر قطرۂ ز آب لطفش — نیارد دگر یاد از شیر مادر
زدم تا دم از مدح خلق عمیمش — نفس بوی گل سان بر آید معطر
برآید مثال من و مدح ذاتش — پے صید شاہین مگس گر زند پر
نلہ کرد تا اوج قصر جلالش — زحیرت فلک گوید اللہ اکبر
فراز آمدہ وقت **احسن** دعا را — بدرگاہ حق بر دو دستت برآور

بود تا بسر رخت ہستی جہان را
بفرق جہان سایہ اش باد فر

آمدم تا گزارشگر دین حق مقام گردم بسرودن زمزمۂ ثنا و دعاے **شوی گرامی** حضرت رئیسۂ ممدوحہ یعنی جناب مستطاب سیادت و فضیلت مآب نواب والاجاہ امیر الملک سید محمد صدیق حسن خان صاحب بہادر دام اقبالہ

قصیده

زہے گوہرت قلزم فیض پرورہ ‌ ‌ ‌ غلط گفتم از ہرچہ گویم نکوتر
بود فیض تو شاہدے کز ادائی ‌ ‌ ‌ فگندہ یم و میغ را شور در سر
دو لب شد دو کون حلاوت کسی را ‌ ‌ ‌ کہ زد حرف از قند لطفت مکرر
چو سیماب بر روے آتش نگیرد ‌ ‌ ‌ قرارے بکف ہای رادِ تو گوہر
زبس کاست از فرِّ دینِ تو کافر ‌ ‌ ‌ ز زنار بارش ندانند پیکر
بسر منزل خوردہ دانی ہمانا ‌ ‌ ‌ خرد را بود مرضمیرِ تو رہبر
بود تیغ راے منیر تو فارغ ‌ ‌ ‌ ز صیقل چو آئینۂ مہر انور
شود در زبان سرمۂ چشم ماہی ‌ ‌ ‌ بماہ افگند گر وقار تو لنگر
جنیبت گہ عرض تابش ستاند ‌ ‌ ‌ خط بندگی از رخِ مہر انور
بنام تو تا خطبۂ خلق خواند ‌ ‌ ‌ عطا کرد گل را حق از شاخ منبر
سخنور سراید اگر مدح خصمت ‌ ‌ ‌ دہانش بتلخی شود کام اژدر
ہم آورد تو گرچہ بہرام باشد ‌ ‌ ‌ ز تیغت شود ہمچو جوزا دو پیکر
تو آنی کہ از درگہت باز گردد ‌ ‌ ‌ گدا با ہمہ انچہ دارد توانگر
حسام تو ناپا سر دشمنان را ‌ ‌ ‌ چہ آسان رباید کلہ وار از سر
بر آورد گرد از حریف تو گردش ‌ ‌ ‌ بہر سو کہ انگیخت حکم تو لشکر
شکوہ خداداد حسن و جمالت ‌ ‌ ‌ بہ آئینہ بخشید جاہ سکندر
ز عدل تو بخشید خلاق عالم ‌ ‌ ‌ عروس جہان را چہ شایستہ زیور
زبس ذوق دیدار بزم تو زہرہ ‌ ‌ ‌ ز خود رفتہ زود آکہ افتد ز منظر
شود کاہ بل سایہ اش کوہ پایہ ‌ ‌ ‌ شود شخص حلم ترا گر شناگر

۱۲

۱۳ ہم آورد بمعنی مقابل و جنگ ۱۲

بدوران حفظ تو فانوس آسا — محافظ بود شمع را باد صرصر
پی حسن خوی تو آورده زهرا — زخالش سپند و زرخسار مجمر
شود آب اگر گرد و گردد هوای — بدریا درون افگنی گر تگاور
نگه کردی از زنگ رزم تو کردی — تهمتن بدم جائه زال در بر
زبس جبر را کار فرمود لطفت — شکسته نه بینم بجز زلف دلبر
سیاوش دهد باد تیغ تو یابد — کجا غنچه لاله آب سان باد و بر
زمین الهیا بدر در گرفتن — زنیسان دست عطائیست کمتر
تهور دمادم بطبع تو نازد — چو شمشیر الماس پر آب و جوهر
نگاهش کند رخنه در مهر بخشد — اگر نور رایت براتی بشیر
کمندش بماه جبین تو نسبت — سزد گر کند ناز مهر منور
زرزست نگارد اگر خامه حرفی — شود در مه خطی بدم نقش مسطر
رقم کرده ام تا ثنای جلالت — بود نال کلکم خط مهر انور
زند باکفت در اگر دم ز آبش — کشد بحر از موج بر خویش خنجر
بچشم کشش دیده هر جا نگاهست — صدف وار قالب تهی کرده گوهر
مسیح دلت آورد بر زبانش — پلارک کجا دارد این نامه جوهر
بود قصر قدر ترا پایگاهی — که کیوان بسر خواهد از ظلش افسر
دو بخش کند تیغ عدل تو دردم — نفس گر کند آینه را مکدر
زبس کاست خصم تو از بیم تیغت — سراپا نهان گشت چون سر بمغفر
جهان پیر گردید از انبوهی غم — فگندش مگر حاسدت سایه بر سر
بنجت بلندت بگو تا بلطفش — جوانی مر این خسته جان گیر از سر
بدوران عدل همه صولت تو — همی باز خویشی کند با کبوتر

حق آنست کاندر جهان بعد یل … چو خورشید تابنده بر چرخ اخضر
زبان بایدم شست در مدح رایت … بهفت آب از چشمهٔ مهر انور
بود هر یکی از بندگان شکوهت … بشوکت فریدون بحشمت سکندر
عجب نیست کز فیض ابر نوالت … شود سبزه گردانهٔ خال دلبر
کند رخنت ار رخ بسوی نیستان … ز بس بیم ناخن گذارد غضنفر
بود حلقه در گوش باب توازها … نه تنها هنر در جهان بل هنرور
نه بیند دگر ژاله روی گزارش … شود صولتت در دلش گر مصور
گرفتست تا فر عدلت جهان را … بشد فتنه از یاد چشمان دلبر
شود حلمش ار پشتبانش بگیرد … کس بی تکلف رخ راه صرصر
اگر حمله بر دژ کنی تازه گردد … دگر قصهٔ حیدر و باب خیبر
بود خامه سان سر بخطم عطارد … شدم تا جناب ترا من ثناگر
چنان رسم پرور ابر افگند جودت … که بی دل نه بینم هوسمند دلبر
توان در اقالیم خلقت شنیدن … ز سیر عفن نکهت مشک اذفر
بچشم جهان سر بنور جبینت … نماید ز کرم شب افروز کمتر
ید قدرتت ز آستین گر برآید … بیک مو ببندد سر صد سمندر
همه قوم یاجوج میرد ز هیبت … زنی پشت پا گر بسد سکندر
خرد نیک داند که در فضل و دانش … بجز عقل اول ترا نیست همسر
هنر را سر از خواب برداشت طالع … بغوغای کوس اقبال تو یکسر
ز رایت فتد پرتوی گر بچشمش … بخواند خط جبههٔ مهر شبتر
بشد مشتری مهر ماه رخت را … ازین رو بود مشتری نیک اختر
موید شود گر ز شمشیر حکمت … کند کوه را پر کاهی دو پیکر

سزد شمع رای ترا عار کردن ‌‌ ‌ که خور به پروانگی گرز ندیر
ز تیغت بخود لرزد از بسکه خصمت ‌‌ ‌ نگیرد قرارش بسر گاه مغفر
بود ایمن از پاس حفظ تو شبنم ‌‌ ‌ ز دست شبیخون سلطان خاور
زبس روشنی سایهٔ شخص فیضت ‌‌ ‌ فرا تافت چون مهر بر هفت کشور
بمیرد عروس مسرت نه بیند ‌‌ ‌ رخ شاهد بزم پاکت دمی گر
شود چارش از مهر رایت بتا به ‌‌ ‌ سر مهر شمامهٔ اش از مهر انور
دماغ اسیران گیسوی خصمت ‌‌ ‌ نفور است از نکهت مشک اذفر
چگویم چه سرمایهٔ عز و عظمت ‌‌ ‌ به بهو پان از گوهرت شد میسر
همانا همایونی دست دادش ‌‌ ‌ که چون شد همایش ز هر بام و هر در
کنون در خورشان هر ذرهٔ او ‌‌ ‌ خطابی نیایم بجز سعد اکبر
گزار و فلک تهنیت بار مینش ‌‌ ‌ وز انجم فشاند گهر باش بر سر
بخود بسکه بالید هر روستایش ‌‌ ‌ تو گوئی بود هفت اقلیم دیگر
هم از فرط بالش بهر خانهٔ او ‌‌ ‌ بود گنبد چرخ چون حلقهٔ در
زمین تا زمان برسر آید که اکنون ‌‌ ‌ ز خون ارم خاک او هست بهتر
بهاری فراچنگش آمد که خود را ‌‌ ‌ شمارد فضایش بجنت برابر
بود هر خسش گل بدامن چو گلشن ‌‌ ‌ بود خاک او چون ذکا نور پرور
طپید لعبت چین که جاروب آرد ‌‌ ‌ بالکا زمینش از زلفهای معنبر
کند زهره یکسر عبیر لباسش ‌‌ ‌ غباری کز الکاش بالا کند سر
فلک تا نگارد ثنای جمالش ‌‌ ‌ ز خورشید دارد بکف کاغذ زر
جهانی برین متفق گشت نبادر ‌‌ ‌ فرا دست گاهی چنین می بساغر
چگویم که دیگر چها دست دادش ‌‌ ‌ ز فیض تو ای مرجع هفت کشور

۱ شمامه یعنی [illegible] ۱۲

۲ خاک چیزے از خون چیزے بهتر بودن کنایه از بهتر بودن ادنائے چیزے از اعلائے چیزے ۱۲

	فروزانست تا شمع دین محمدؐ ترا مهر اقبال بادا منور	

رقعہ بنام نامی سید نور الحسن خان کلیم محتوی قبول سفارش اصلاح مسودہ
یکے از آگہی طلبان فرمان فرمای ہفت اقلیم اہلیت و ہمت و مروت و عظمت و رفعت و حشمت
و ابہت سلامت ۔ ہمانا اگر دل و اگر جان ست پرستار گرامی فرمان ست چہ فرمان کہ بر کونین جان
و بہان روان ست چہ جان و جہان کہ رہین کرم آن جہان احسان است و روشن تر از روی
مہوشان ست و نمایان تر از زمین و آسمان کہ ہر کجا زنگ چگونگی جبان ست فرمانبری جز و ایمان ست
پرچم رایت اقبال آسمان سا بادا ایضاً حاوی رسید انیہ کریم ابن کریم المتخلص
بکلیم سلامت ۔ ہمانا دستگاہ کلیمی وانمود دیدہ کہ ثمرے کہ گوئی از شجر طور است بر اتبہ خوار کرم ارمغان
فرستادید یعنی دانہ نغزکی کہ در نغزی جز بجوشش نتوان تشبیہ کردن و نغزیش بدان پایہ
کہ مدکش جز بعرے دراز تر از زلف بتان نتوان سنجیدن و پیداست کہ چنین عمر دراز کجاست
و ہمچنان بحکم آنکہ شکر نعمت باندازۂ نعمت شاید و گرانمایگی نعمت نتواند بحوصلہ گفت گنجیدن شکرش
نیز چہ امکان کہ بکالبد گزارش گنجد الا بحالتے کہ دعا گفتہ آید بدل بحکم آنکہ بدل سپاسش گفتہ
اند نہال اقبال طوبی مثال بادا یعنی پیوستہ بار ور و سایہ فیض و کرم گستر بنام نامی
شیخ علی حسن خان سلیم گرامی شانا اقبال نشانا رسیدن مسودہ راحت رسان شد
و سوادش سرمۂ دیدہ جان تا پر جمال بسلک نظر ثانی کشیدہ شد و بہ آورندہ اش سپردہ شایان
سعادت خداداد آنکہ وگر بہ بیاضش بر ید و ہم سبق کا فیہ را نیک تنبہ کنید و ہمچنیکہ پس از گزاردن
نماز ظہر بدرسگاہ در رسم آنرا فرح بخش سامعہ ام گردانید و این را جلا پہ داز جو ہر باصرہ ام والسلام
بنام نامی منشی جمال الدین خان بہادر مدار المہام مرحوم ریاست

رسیدہ نغز نغز از جناب فیضانشا	نہال فیض تو پیوستہ بار افشان باد

بنام نامی نواب رسول یارخان خلف الصدق نواب محی الدوله بهادر مرحوم سفیر ریاست حیدرآباد دکن حاوی رسید هدیهٔ طعام

لراقمه ؎

رسید نعمت الوان زخوان فیضانت	مدام مطبخ جود تو گرم احسان باد

بنام میر حسن خان حاوی خواهش ایفای وعدهٔ سفارش ؎

ای محسن خلق و صاحب خلق حسن	آخر چه درنگ ست بکار احسن

ایضاً عواطف پناها اگر تازه کردن معجزهٔ مسیحائی پیش نهاد خاطر احسن است امروز لب جان بخش را نواسنج سفارش این مرده فرمودن است ورنه فراوانی درد انتظار زود آگه کار این مرده را بجائی رساند که بعد ازین بهزار نوای قسم زندگی نگیرد زیاده نیاز:

بنام منشی یوسف علی بنده پرورا آنرا که جگر خون بود و هوش دگرگون با انجام چنین کار بزرگ چه کار و بود دش را درین موقف چه شمار فکر تنش را بار سائی چه نسبت و اندیشه اش را با پرواز چه مناسبت والسلام **ایضاً** مهربانی پناها هم سلام شما رسید و هم پیام شما وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته و جواب پیام جز این نیست که اکنون اگر هزار بند بپایم نهند و پایم را بهزار زنجیر بندند نتوانم پائید الا بحالت پذیرفتگی همه آن شرایط که نهاده ام و امروز شرح آنها چاشتگاه بجواب رقعهٔ همین فرزند خانصاحب بقلم داده ام والسلام **ایضاً** صاحب من دشمن در کمین و ناوک در کمان و شما غافل ازین و آن و انجام غفلت روشن ست که دست بر سر و زانو زدن است و همین ست گزارشم بجناب میر صاحب که مقدمهٔ شان در پیش ست و حریفان در پس و بی پروائی دمساز و همنفس و ما علینا الا البلاغ **ایضاً** گرامی گوهرا چهار روز رفت که دو تپ دامنم در گرفت یکی تپ دوم تپ غیبت از سامی خدمت تپ از رفتار معده در گرده و تپ غیبت زنده در گور تپ را چاره جوئی از طبیب کرده می آید و تپ غیبت را چشم چاره از مقدم گرامی داشته می آید **ایضاً**

۲۷ تطهیر دارد یعنی نزیهتن ۱۱

۲۸ نیب زیعیب ازنیب سربندی عرشرا شرا و سرکشرا سکونیده ۱۲

طبیب قلبی سرزدن گناه غیبت شد روزه را سببی جز این نیست که تپ کرده ام و بسورت اعراض
از گفتار فرو مانده تا برفتار چه رسد و روان فرسائی تپ هجران آن طبیب دل ستزاد بر آن و
بیداد هویداست که علاج آن تپ تبرید و درمان این تپ شربت دیدار شماست والسلام۔
ایضاً کرم پناها رقعه رسان از کردهٔ خود پشیمان ست و آمرزش گناه را خواهان همانا اگر
خسارتے روند ہد ؎ در عفو لذتیست که در انتقام نیست والسلام ایضاً جهان الهیت
ضرورت بے حمیت گوید که بقیه زر بید رنگ التفات فرمودن ست و در مانده ضرورت یعنی
من گویم که مباد افزاه جرم تقاضا بالضرور شخص ضرورت را به تیغ روائی کشتن و نابود کردن ست
ایضاً فرخنده گوہرا کو بازو و کجا نیرو که این بار تواند برداشت خاصه بدین حالت
که مراست چه حالت که اگر بر مرگ رود جان بازد و علت آن حالت پیداست که هجوم
گوناگون کوفتهاست ؎ هان مگر لطف شما پیش نهد گامے چند۔ یعنی آن بار می توانم برداشت
اگر زور بازوے و همت مردانهٔ شما یاریگری فرماید و طریق یاریگری نیازے بوالهوس ندارد والسلام
ایضاً در سفارش حضرت سلامت سپاس رحمتی که ایزد بخشایشگر در کار شما کرده
بفتوای عقل و نقل جز این نیست که بزرگان بخشایش آورند و سزاوار بخشایش بیشتر کسے
باشد که خسته تر باشد و خسته ترے محمد روشن روشن تر از مهر انور ست و هم بشکراندرش مزید
نعمت مسلم و متصور و معلوم و مقرر ایضاً محتوی رسید هدیهٔ انبه طوبائے
بهشت کرم سلامت شرمنده کرم عطاے نغزک نغز را ستایش سد چه نغزک که نغزش اگر پیکر جسمی پذیرد
جا نشاید که در آغوش اندیشهٔ فلک گنجد همینکه خامه ثناگزار اینجا رسید نامه بردار چنان بر رفتن
گرم اضطراب شد که گوئی شعله یا برق یا چشمه سیماب شد و نگذاشت که حرفی جز دعا بورق فرو ریزم
؎ نهال فیض تو پیوسته بار افشان باد ایضاً پزشک دل سلامت۔ امروز که یکم رجب ست
بیمار محبت شما ناله سر میکند گوش کنید که روز پنجم از حرمان خدمت بخاک وطن پیوستم و زین
ره که چار شب پیهم بر سر ریل دیده ها بخواب آشنا نشد هم ضعف بصر زیادت گرفت و هم کمایش

یک ہفتہ تپ گریبانگیر بود وازرسیدن اینجا روز دوم بود کہ آرزونامۂ بامیخدمت روان داشتم وچون ہنوز بوصول پاسخش خوشوقت نشدم لاجرم سنم دورد دیگہ پرس پس بتمنای چارۂ آن درد این ہوسنامہ دوین روان سکیم وچارہ اشارتست بورود پاسخش کہ حاوی باشد مضمون خیریت شما وجملہ نگاشتنیہای آنجا را والسلام **ایضاً** صاحب من پایۂ گزارست سوال اول شمار این حکایت کہ پادشاہ تیمورلنگ از علامۂ سعدالدین تفتازانی پرسید کہ ازچیست تا خدای عزوجل را حکیم خوانند وعاقل نگویند علامہ گفت کہ مقتضای عقل آن بود کہ این مملکت تو بمن بخشیدی نظر بفضل وکمالی کہ در نفس من ست نہ بتوکہ ذرۂ از علم و بہرۂ از کمالات نداری اما بمقتضای حکمتی کہ غیرا و نداند نہ بخشید وسوال دوم را این بای

رباعی

ہزار گنج قناعت ہزار گنج کرم	ہزار طاعت شبہا ہزار بیداری
ہزار روزہ نفل وہزار خلوت شب	قبول نیست اگر خاطری بیازاری

والسلام **سہ رقعۂ متحد المضمون کہ در جواب طلب اجازت آمدن بسوی تن نگارش یافت** حضرت سلامت بسم اللہ دیدہ ہای دیدہ فرش راہ بیدرنگ تشریف بفرمایند ودلم را بلا گردان زاویۂ ام گردانند۔ **دیگر** ای دیدہ ودل جای شما۔ کارفرمای شیوۂ تکلف باجازت طلبی چرا بفرمایند وہنوز ندبیدل ع

زجیب ہرمژہ آغوش میکند اینجا	بیا کہ جای تو در چشم دوستان خالیست

دیگر بندہ پرور اللہ اللہ این چہ سخن است مقدم شما سرمایۂ نازش من ست ہمانا فقیرخانہ را از خود دانند وبظل قدوم زیبا زمینش را ہمچو آسمان گردانند **بنام مولوی عبدالصمد صاحب** صمد تخلص اللہ اللہ امروز چہ تاریخ فرخی کہ ہست کہ دو عید میسرست یکے عید غرۂ شوال دوم عید این مسرت کہ نسخۂ میانم بجنابی کہ حسن دلربائی از سیرتش آموختہ ومعنی از صورتش سرمایۂ نازش اندوختہ یعنی مولانا عبدالصمد صاحب متخلص بصمد سلمہ اللہ الاحد

شرح مدعا آنکه آگهی بخشند از دو معنی یکی مژده نکوئی احوال خویش و دوم اینکه حکیم حاذق صاحب درین روزها بهار پیرای کدام سرزمین اند تا بعد ازین ضرورت نامه بخدمت شان روان دارم والسلام

بنام مولوی احمد علی صاحب

بجنابیکه ملک مداح سیرت اوست و معنی از دلدادگان صورت او چون ما وجب بلب ادب عرضه میدهیم که بهر او جوهر روز و شب بخدمت منشی صاحب چون عرض بجوهر اتصال دارد و انفکاک پاسداریش از خاطر شان چون انفصال صورت از هیولے محال پس مصلحت و دید غیر ازین در اندیشه در نگذرد که بموافقت خاطر منشی صاحب از بند تلافی مخالفتش در گذشته آید زیاده حد ادب

بنام مولوی حیدر علی صاحب مصنف منتهی الکلام

جناب والا آرایش عنوان پیرایش شیوهٔ رسم پردازان جز تکلف نباشد و تکلف جز تکلیف نزاید پس بیچو تسلیم گزارش اصل مدعا خوشتر هر آئینه بر رای خورشید ضیای روشن تر از نیمروز باد که پیروز که یکم رجب بوده است با نهای فرزند اکبر آنجناب با در اکم پیوست که انشای من بعلت بی پروائی کفیل رسانیدنش بوالا خدمت نرسیده تا بر وانیش بر کاب گرامی ملازمان چه گفتم وای بر کار من و درد انتظار من و وا رسیدم که از ینجاست تا رقمی در بارهٔ من هنوز از پیشگاه آن عواطف پناه پرتو ور و دنیفگنده با آخر بعد تمامی این گفت و شنفت و ا ر آن یافت که بیاری گری التفات حضرت ممدوح مجاید انشا بوالا خدمت روانی یابد اگرچه در موقعه تقریب ستند جناب وجودش ضرورتی نداشت و امروز آگهی یافتم که دی وعدهٔ جناب شان بوفا انجامید اکنون از انجا که حقیقت بخت کار خود نیک معلوم ست در شکنج این سگالش افتادم که رسانندگانش میرسانند یا تلف میکنند و بحالت رسیدن کدام رنگ رخ می نماید و بدیدست که فریادرسی این سگالش وابسته بر اشارهٔ جنبش خامه والاست یعنی که از رسیدن و نارسیدنش آگهی بخشند و بحالت رسیدن از هر چه پس از تقریب سعود چهره افروزد بذریعه التفات نامهٔ خاص آویزهٔ گوش آگهی فرمایند تا مقدمه ... پذیره

انها یعنی خبر دادن و هرگاه سرزدن

مولوی عبدالرؤف صاحب جناب والا امروز مشکلے رو نمودہ است وگشودش همه بر التفات والا ملازمان بازبسته و مشکل دیگر اینکه جز بهمزبانی شرحش نتوانم کردن و ازان هم مشکل تر اینکه از غایت ناتوانی نتوانم بهمایون خدمت رسیدن و تنی ملازمان حضرت را از راه ادب زحمت خراش دادن حاصل عرض مشکلها پیداست که وقت مشکل کشائیهاست

بنام مولوی شجاعت حسین صاحب میر منشی در سفارش

مژدۂ سفارش رنجوری بجناب مسیحا می نگارد توضیح این ابهام آنکه میان محمد بخش صاحب که اختصاص هم وطنی باین آوارۂ غربت دارند همانا آن جهان همه را معدن گوهر مقصود خویش و نیازے را که بآن نازش قلم و همت دارم خضر راه آن معدن شمردہ اند بو که هرگاه برهنمونی این نیازنامه دولت حضور خدمت دریابند گرمی در کار ایشان رود که بر سفارش خویش نازان و هم در نظر خویش و هم در چشم سفارش خواه از آبرو داران گردم والسلام

بنام حکیم عبدالهادی جودت اعزی و حبیبی من نگویم و خدا نکند که بجواب هم لب به چنین تقاضای زشت برآلایم بل سنگین ضرر تے گو ید که جامه هایم همه برقعه رسان سپارند اگرچه نقلش برنداشته باشند و اگر از عافیت احوال خویش هم آگهی بخشند بخشایشی دگر والسلام

بنام حافظ عبدالکریم حافظ صاحب الله اکبر اگر فتار این مصیبت که هیچ دیدہ مبیناد و شمارا همه بضرب شمشیر تغافل سرکار و دلشاد بارے خدای را از جفا بگزرید و بارے بسر دقتم بگزرید تا باشد که تحریر رهن نامه انجام پذیر گردد و بوصول بقیه یافتنی کار فرو بسته ام کشایش پذیرد والسلام

بنام اخی شیخ دیدار حسن صاحب

اخی معظمی جناب مولانا داد شیوۂ نیکان دادہ اند که این بدترین کائنات را از نیکان شمردہ اند ورنه اجتماع من و نکوئی محال تر از ارتفاع نقیضین ست و بااینکه مکان توان گفت که فرمایش شما بجا زار انا ... نشد همه امتثال نشد ورنه بنقد جان خریدمی و بشما فرستادمی والسلام بنام

حافظ ... صاحب من وجهۂ آمدن که ... ندید بحکم ادب محبت

نگوئیم که بیوفائی گردید بل اندیشم که و فالک گردش را سببی هست که باندیشه درنمی آید اما جواب این معنی خواهم که ازان سبب چرا آگهی ندادید والسلام **بنام منشی محمد صدیق صاحب معتمد دفتر ملکی سرکار عالی دکن محسن احسن مطاع احسن بعد تسلیم تسلیمی دیگر** درجواب مبارکباد ناخن بندی بنده زاده بجاے آورده عرضه گرم که دستی گرامی رقعه شامگاه چهره افروز درود گشت و امتثال امر مندرجه اش بعلت تا آگهی نداد م این خادم از کلیه مرصنعه صورت نه بست و امروز تنک نیست که مرصنعه مطلوبه تا چاشت گاه بفرودگاه بنده وا ازینجا بدر رود و تکلیف گرامی میرسد انشاء الله الاحد **بنام حکیم جعفر علی مسیحای** احسن مست اد بر غم هجران این است که تا داغ حرمان خدمت بدل بر داشته ام دو آرزو نامه بامیخدمت روان داشته ام و تهنوز بوصول پاسخی از بند پریشانی هارستگاری نیافته پس اگر آن هردو تا آرزو نامه بخدمت نرسیده بدین علت که رسانندگانش تلف کردند فریاداز دست بیدادشان و تجالت رسیدن آنها مانع پاسخ نگاری بیز فراوانی نشه صهبای سور و سرور مباد و نیز آفریننده هرچه هست آن کناد که این نیاز نامه سومی زود فیضیاب ملاحظه گرامی گردد و پاسخش همانروز رسیدن از پیشگاه مخدوم سمت روانی یابد ورروز چهارم از روانی سایه در رود بسروقتم گستردتا باشد که جان غمین از سکرات نگرانی وارهد و سرجوش آرزوها اینست که به تحریر مژده عافیت احوال خود و جملگی والبتگان دامن دولت خویش خوشوقت فرمایند و کمابیش دو هفته گذشت که از تحریر شفیقی حافظ محمد باقر صاحب پدید آمده بود که دائره دولت جناب نواب صاحب رونق بخش مقامی گشت که از آنجا تا لندن پنجروزه راه درمیان ست پس اکنون چشم آن دارم که بعدازین اگر خبرے دگر بذریعه تاربرقی گوش آشنای آن یگانه عصر شده باشد چون مضمون خیریت خود طراز پرده گوش آگهی فرمایند و چه خوش باشد که با این هر دو مدعا از دیگر شنیدنهای آنجا هم این ازخویش بیخبر خبردار گردد والسلام **ایضا** طبیب حاذق دل سلامت

استسقای احتیاج دگر روز آورده دواء ابش بشربت دینار فرمودنست یعنی درباره
وصول راتبهٔ معینهٔ سلسله جنبان گردیدن و در روائی این کار سرعت هرچه تمامتر بکار بردنست زیرا که رایات سرکاری نزدیکست که بمشرق روان شوند و السلام ۵ **بنام نامی**
حضرت شاه امین احمد صاحب سجاده نشین حضرت مخدوم
الملک شاه شرف الدین بهاری قدس سره مخدوم ملک عزت نشان
دام مجدکم امینک که سوم از رجب است در روز یکشنبه و آغاز ساعت نه و نشسته ام بجا آوریدگاه
خویش سرمایهٔ نازش نیاز پرست اعنی پارسل مرسلهٔ ملازمان عالی بهر بیگوره سلیه گردن شاهد وصول گردید
چه پارسل آبست بیک قطعه صحیفه و دسته تا مجلد منظوم حقایق مشحون و چه آن صحیفه و چه این
مجلد محمولها سرودن یکے از هزار مدحت آنها را عمرے باید دراز تر از طول امل و چنین عمر دراز
کجا لاجرم با صل مطلب میگرایم و اصل مطلب امروز جز اعلام از رسیدن آنها نیست و غایت
ازان اعلام جز این نے که خاطر عاطر گرانبار انتظار رسید نباشد یارب این نیایشنامه
زودتر از انکه خواهم بدان حضرت رسیده باد و بقیه از پی گزارش خواهد یافت ملک مخدومی
زرنگین باد **بنام نامی مولوی عنایت الرحمن خان معتمد مدارس**
ریاست حیدرآباد دکن نیازمندان نواز احسن اثر رهنونی گرامی ملازمان
راسپاس گزارم که همان روز ظهور کرشمه آن رهنمونی قصیدهٔ در مدیح جناب صدرالمهام
صاحب بقلم در دادم اگرچه بعلت شکسته پائی دل واندیشه رنگی نبسته و موجب پراگندگی
دل واندیشه کسے که پراگنده روزی باشد معلوم و نیازی بشرح ندارد و بعد ازین نظر
بوعدهٔ که از پیشگاه آن کرم پناه رفته از روز سوم چهره افروزی آن وعده دیده براه این
معنی باشم که کس فرستادهٔ آن مطاع کی بسر وقتم میرسد و صدای طلب آن قصیده بگوشم
میرساند حاصل درازنفسی آنکه ۵ طرح افگنده را بعنایت تمام کن * زیاده نیاز بکه ارباب
نیاز را سرمایهٔ نازست **بنام حافظ محمد باقر صاحب زرین قلم** خسرو مجسم

المخاطب بنذیرین قلم سلامت جناب میر جانداز علی خانصاحب بتقریب ضیافت و ارسال سواری
خواهان قدم رنجه فرمائی آن کرم فرما هستند بو که بروانی خواهش جناب شان سفارت بنده
را آبرو بخشند والسلام **بنام نامی منشی قمر علی** شیفته دار معتمد
مدار المهام جان اهلیت جان اهلیت شوق زنجیر گسل اینک بجو دا نه دامن دل
بجلوگاه سامی می کشد و اندیشهٔ انجام اندیش گوید که در بن وقت رسیدن بدان جلوه گاه
جز هرج کارهای متعلقه گوهر گرامی چه بار آورد و من گو کیم که بدین روش مشتاق دشامگاه
از راه دیدهٔ مشتاق بدل گذر کردنست والسلام **بنام حافظ محمد جان** بسم الله
سورهٔ اخلاص سلامت حامل رقعه که رقعه بندا را ذریعه انجاح مرام خود اندیشیده اند مرام
آن دارند که بفیضان اصلاح شما بهره از خط نستعلیق بچنگ آورند و نیز بدین دلیل که
ابن السبیل اند مستحق احسان جمیل اند کما قال الله الجلیل و احسنوا ابن السبیل **بنام**
نامی میر جاندار علی خان احد من اخوان والا شان
والی حیدر آباد دکن گرامی پایگاها رقعه شریف با قطعه لطیف اندر بندم
رسید که بر گفتن جایگاهی اضطراب دارم پس بقدر فرصتی که از ان اضطراب بکف آمد
فکرت نارسا را صرف حک و اصلاحش کردم فیضیاب ملاحظه باد و پوشیده نماند که درین
قطعه سامی به تبدیل الفاظ پسین مصرعهای پیشین هر چهار بیت سنه عیسوی هم دست
میدهد و این دگرگونگی بدستیاری اندک فکر چهرهٔ تواند افروخت و بنده زاده روز
دیگر شرف حضور خدمت خواهد اندوخت و هم حسب الارشاد بروز ضیافت **بنام**
نامی نواب قدر جنگ بهادر جناب والا حامل عرضه که از همه جا بریده بر لازمی
جناب قناعت ورزیده اند امید که ماهانهٔ معینهٔ خود ماه بماه و بے وساطت شما ندار یافته
باشند تا از پراگندگی روزی مصئون بوده کار تعلیم فرزندان والاشان زاد بقاهما
را بجمعیت خاطر سرانجام داده باشند **بنام نواب نظام یار جنگ بهادر**

۱؎ بمعنی او علاوت کرده شده است ۱۲

۲؎ این لفظ است یعنی لفظ ابن السبیل در قرآن مجید آمده است ۱۲

جناب والا بهجری ملازمان عالی سهان روز رسید نش سجک و صلاح آراسته شامگاه
بدر رود و لتکدهٔ عالی برده بودند چون آنکه خدام عالی زیب دولتکده بنودند بیکی از
ندیمان جناب حوالت کردم و پس آمدم پس اگر هنوز آن ندیم بنظر عالی نگذرانیده باشند
از خود شان پرسش رود نیز اگر ارشاد رود دیگر بیاضش آورم نبلغ ستم زعبارت مطلع
بر نظر ملتمسه هذا ثبت می شود بنام نامی مولوی سید احمد سعید موهانی
محسن حسن دین کریم رجب بود حقیقت حال دوست نوازی و کارآرائی شما از زبان
مولوی سید لطف حسن صاحب فرا گرفته بندهٔ این هیچ مدان زرمه هزار سپاس بر بود
واگر با این خبر دوست پرور کرم نامهٔ هم شعر آن حقیقت حال از نیشگاه آن رافت پناه
بمن رسیدی چه جای گلهٔ بهجت زدای طمانینت اندوختی و اندوختن این طمانینت و مسرت
کنون هم ممکن ست بدین رنگ که پاسخ این نیاز نامه اوده شرح کرمی که در کار مخلص
کرده اید روان فرمایند و یا در نوردنامه که در هفته نامه خدان والاشان خود می
فرستند رقم فرمودن ست و فکرت و در اندیش گوید که اکنون نظر باستواری کار پیرو فاخته
از حریف رقمی توان گرفت که متضمن باشد هر عهد و پیمانی را که با آن کرم فرما بسته است
ورنه دشمن در کمین ست و یکن بل جرم که حریف تهی مغز را پس از یکچند دگر باره آنها الدم
بفتنه انگیزی برگمارد و بحالت صورت پذیری آن رقم البته یاس و کناره خواهد گزید
حال البقیه و راز نفسی بشنوید که آهنگ داشتم تا در پایان ماه حال بلکهنو در رسم
لیکن بکرمی مولوی سید شریف احسن صاحب بر گفتند که در ماه ربیع الاول ایشان
بر میگرایم بمعنانی ناتوان شتافت از آنجا که درین سخن ایشان اصرار رفته
پذیرفتار شدم پس دو ماه دگر حجاب فصل درمیان ست و بعدش منم و راه لکهنو انشاالله
تعالی بنام نامی مولوی عبد الباسط صاحب مد ظله این نیز تمنا
الیست بصورت و بمعنی وال احسن نیایش پیرایه تمناے طرف کعبهٔ جمال حضرت مولانا

محمد عبد الباسط صاحب مطاع جان مطاف جهان بسر می شتابد و پس از کسب شرف حضور چه بر میگزارد زمرهٔ چشم روشنی که یارب آن منصب سترگ که بعلاقهٔ ذات ملاذ الکمالات توقیع آبر و یافته است همایون تراز هماے فرخ سایهٔ و نردبان ترقیات مستقبله راخستین پایهٔ باد اگرچه صد چنداین همه دررویدهٔ حقیقت دون پایهٔ آن خسرو اقلیم فضیلت و معرفت ست و پس از سنجیدن نواے تهنیت بجامی آرد سپاس دو کرم نمایان یکے آنکه باری بدر میانی افتخار احمد باهداے تحفهٔ سلامے داد بنده نوازی دادند و دوم اینکه دگر بوساطت معزی الیه بحرف شکایت نگزاردن نماز رسم عرضه نگاری بندهٔ هیچکاره را بمعراج آبرو رسانیدند پس اکنون چشم سومی کرم و آن این ست که انچه بجواب گله کوته قلمی در نوردنامه موسومهٔ مکرمی مولوی سید شریف الحسن صاحب سواد کرده ام فیضیاب نگاهی فرمایند و مزید فرمایند بران کرم کرم ارسال پاسخ ملتمسه هذا بشرط وجود فرصت و تمامت ازین آرزو جز ادراک عافیت احوال قدسی ملازمان نیست آنکه سر آرزوهاے بندگی کیشان غیر ازان نیست زیاده حد ادب که سر دفتر ناوجب ست

بنام نامی مولوی سید شریف الحسن ناظم دیوانی ریاست حیدرآباد دکن مکرمی مطاعی

هرچند در خصوص کمی کرایه گفتگو ها رفت آما خدا وندمکان از نام طلب شصت روپیه فرو دنیامد و روز بروز رفت که شفیقی منشی طاهر صاحب بزاویه ام گزر نکردند آخر علت چیست و مانع کیست و غالباً حسب وعدهٔ وفا پرستاردی بمقام موعود دامن رنجه فرموده باشند و کار فروبسته ام را کشودے بخشوده باشند چشم که از حقیقت حال این بخت ایش نیز آگهی بخشند والسلام **ایضاً** کاباً مطاعانه از راه بیوفائی ست که بخدمت نمیرسم بل علت این نارسیدن فراوانی ناتوانی ست و موجب چندین ناتوانی پراگندگی دل و فرط پریشانی ست و باعث این پراگندگی و پریشانی چیست جز سپری شدن هنگام موعود روائی امید نیست پس امید که عذر این واماندگی و نارسائی پذیرفته باد و غایت دگر از نگارش رقعه هذا این ست

که همه رین محله بهر آن بحر کرم سرای شایسته قرار یافت و آن قرارگاه هم بیش از صد خطوه مسافت
درمیان ندارد و پس امروز هنگام بازگشت از کچهری بمشاهده اش پرداختن ست **ایضاً**
سیدی سندی کرشمهٔ کرم شمارا هم سپاسگزارم و تحفی گلدسته سپاس ازین رو که همه
شب پشه بمن آزار نرسانید تجلات پشه هاے آن منزل که کافر ماجرا تراز نمرود بوده اند
و همه شب کارے قاب جهنم میکردند و گله اینکه آرام جنت قرب خویش از من باز گرفتند و
التماس دگر چشم ایفاے وعده است که وی در خصوص فرستادن سبوها وغیره
بمصاحبت کماران رفته بود و رأس المطالب این ست که آن مکرم بالضرور از انجا
بدین مکان نقل فرمایند که خویش ذریعه نجات ست از آسیب رسانی پشه هاے آن محلت
والسلام **ایضاً** سیدی سندی سر دفتر مطالب یعنی شرح آرزوے دیدار شریف
سامان دفترے میخواهد و سرپنجه دو بلا که یکے ازان شکستگی بال فرصت است و دوم تعدی
اعراض کوفتهاے که دارم گریبان نگذارد تا نفسی راست کنم کام ناکام منسم
و قناعت بسر کردن دوسه نالهٔ بیخودانه هر آئینه باریاب سامعه گرانمایه باد که هانا
حرف شکایت کوته قلمی که ازان زبان گوهرفشان تراز نیسان فرو ریخته بود درة التاج
آگهی گردید و بعد ازین سرمایه نازشے ارزانی داشت که من دانم و بهار لطفی بپیدا آورد
که دل داند پس جواب چنین شکایت بفتواے حقیقت جز سپاسی نباشد که بزبان هر رگ
و ریشهٔ دل بر سروده آید اما از انجا که دل یکطرف پاره و از دل و سینه ندارم نعابت آنکه
غم هجرانش خون کرده از راه دیده فرو ریخت لاجرم گزاردنش را بزبان خموشی واگزاردم
و صحیفهٔ آن سپاس را خاتمهٔ نیکوتر ازین ندانم که هرگاه بگرامی خدمت رسیدنم اتفاق
افتد بپادافراه جریمهٔ ناگزاردن نماز نیاز گوشم را چنان مالیدن ست که از زبان هر موے
تنم الامان بر خیزد و اگر جوش دریاے همت شور شفاعت خواهی بر آورد از سر
کیفرش درگزرند و گرد گناهش بآب آمرزش بشویند وانچه درین موقف اندیش

گستاخ کرده کرم می سگالد این ست که همانا از صهبای گفتنی نمی لباغر وقت ندا شتم و اندرین
حالت لب بگفت کشادن نغمهٔ خارج آهنگ لایعنی سرودن ست و حقیقت لایعنی سرائی ازین
روایت روشن که چون یکے از اعاظم مهاجرین رضوان الله علیهم اجمعین وفات کرد یکے
از ازواج مطهرات بآن حضرت صلعم گفت که این مرد غالباً جنتی بوده باشد ارشاد رفت
تو چه دانی که آن کس از ارتکاب لایعنی پرهیز نبوده است پس اگر به بیم این مسئله از لایعنی
سرائی برکران ماندم در خورد گرفت و گیر و باز خواست چون توانم بود و همانا بالفعل آمدن
دار و گیر ۱۲ — بازپرس ۱۲
این جرم را علت دگر این ست که نگارش را بے وجود سرمایه گزارش همه خمیرمایهٔ زحمت
با صرهٔ شریف اندیشیدم و این اندیشیده را بفرمان ادب کار بستم و همین ست پاسخ
شکایت حضرت مولانا عبدالباسط صاحب که هم درین خصوص بزبان افتخار احمد حواله
کرده بودند و اکنون که مامورم بنامه نگاری فرموده اند و امر را فوق ادب گفته اند
بهر دو حالت یعنی بودن سرمایهٔ نگارش و نبودن آن در پردازش رسم ارسال رسائل
نیاز استادگی راه نخواهد یافت انشاء الله تعالیٰ اما بشرط رسیدن پاسخها تمام شد
داستان جواب شکایت و آمدم بر سر بقیه عرض کردنیها بر آئینه نمایان ترا از زخم دلم باد که
از جمله آن بقیه یکے تمنای مژدهٔ خیریت جناب شماست با دیگر شنیدنیهای آنجا و دوم
این ست که آگهی بخشند از ماجرای آویزهٔ روم و روس سیما از سرگذشت عثمان پاشا
و فوج همراهی شان مقیم پلونا نحویکه بذریعه تار آنجا فرا گرفته باشند و در آئینه تحقیق
آن حقیقت پناه صورت نموده باشد و این آگهی بخشی را پایهٔ از جان بخشی کم نتواند بود
زیرا که کافهٔ اسلامیان این بلده بعلت نابلدی از خبر درست آنمقام دو دلیها دارند
یعنی پلونا ۱۲
و همانا بزودی هرچه تمام یعنی بهاندم ملاحظهٔ آرزونامه هذا به تحریرش فریاد رس شورشش
دلها گردیدن ست و تپ و تاب سینه چندین مومنین را براحت بدل فرمودن و اجر راحت
رسانی اندوختن که همین مشرب ست و بس و نیز وقت کار فرمائی این کرم است که از معتمد

متفرقات خواہان روائی مدعاے این نکوئی خواہ شوند زیرا کہ اکنون سر رشتہ کار رم ہمہ بجناب
شان تسلیم یافتہ است بدین دلیل کہ پس از رسیدن اینجا عرض داشتے کہ فرستادہ بودم
مطرز بدین دستخط شد کہ معتمد متفرقات جائے بقید تجویز آوردہ سائل را بران نصب
گردانند و دریافتہ ام کہ آن عرضداشت اکنون در پیشی معتمد صاحب موصوف جا دارد
و از پیام منشی قمر علی صاحب وارسیدہ ام کہ غایت از پیشی آن ہمہ انجاح مرام سائل است
و بس و چون از مضرب خرگاہ عز و جلال حضرت مولانا عبد الباسط صاحب خبر ندارم
عریضہ موسومہ جناب شان را در آغوش ملتمسہ ہذا ایگزارم بو کہ بدستیاری التفات
آن خجستہ صفات بجناب شان رسیدہ باد **بنام حکیم سید محمد اسحٰق**
حاذق موہانی حبیبی و طبیب قلبی و لولہ دل ہمہ بتاراج پریشانیہا رفت ورنہ من
دانم و دل کہ زمزمہ مسرت رسیدن گرامی نامہ ہاے شما بچہ سازو ہنگامہ بر سرود مے
نواے حسرت برطرف نمایان تراز داغ حسرت باد کہ غایت از طرازش این ہرزہ نامہ
ہمہ بجا آوری فرمان سامی ست کہ عبارت از تنہا نگارش یافتہ و درین نامہ گرامی
ورنہ از میانہ مضامین مندرجہ اش حرفی پاسخ جو نبودہ است اینک سخنی دگر بیاد آمد
کہ بہ پیشتر وش در انجمن جناب نواب صاحب نفس برآوردم کہ غزلی در زمین طرح کردہ
حضور زیب داکہ از موہان ہم در رسد ارشاد رفت کہ نیکو باشد اگر زود تر رسد تا درج
تذکرہ کردہ آید عنقریب پس بمیان شوقی متخلص ایما فرمودن است تا زودش بفرستند و درین
تذکرہ ذکر جمیل و کلام جلیل آن رشک سحبان ہم نگار یافتہ است و نزدیک است کہ
انطباع آن تذکرہ پایان پذیر گردد و مجلدی ازان بسامی خدمت ہم در رسد و تا رسیدہ
ام وقعی از دست ندادہ ام کہ دستگاہ کمال طبابت آن طبیب دل در حضرت والا نوانب
اینجا شہرہ ندادہ باشم و غایت ازان جز این نیست کہ شاید طالب آن مطلوب فضل و کمال
ازین سرکار بکار طبابت صیقل آئینہ نمایش گردد و رقعہ ملفوفہ بمکتوب الیہ ساینیدن است

واین رسانیدن را ناگزیر اندیشیدن وغزلے از افکار تازه بورق ہذا ثبت می باید شرف اندوز نگاہے باد ۵

	غیر رنگ ما وچشمان شما آه افتاده بدنبال دلم		کیست تا گردد بمیدان شما لشکرے کافر چو مژگان شما

بنام حافظ عبد الفتاح اخی مکرمی سلسله جنبان نگارش این رقعه التجای سکینی غریب الوطن ست که به پشتبانی فیضان جناب مدار المهام صاحب خواہان ختان بچهٔ ہفت ساله خوشتین ست والسعی منکم والاتمام من الله **ایضاً** اخی مکرمی حاملان رقعه دو تن از سکینانند واز کارخانهٔ فیض جناب مدار المهام صاحب سرکس یک رضائی رانخواہان بد ہانند واجرش اندوزند **بنام مولوی شهرت** اشهر الشعرا سنگینی ضرورت نظر به صرفه نه بگمان تغافل گوید که وقت ایفای وعدهٔ وصال ساعت تنه ست ودل واندیشه فرصت جو ہم گوید که ہمین وقت بہ ست نقش صفحهٔ خاطر سامی باد ورنه بعد ازان ہمان سنم وتنگنائے تنگ فرصتی از جوش آگهی طلبان چنانکه دانید والسلام **از طرف دیگران** جناب قبله ارشاد عالی درة التاج آگهی گردید اما سعادت امتثالش تا آنگاه نتوانم اندوخت که غولان راه مدعا درین بقعه جا دارند وشنیده می شود که کافر ماجرایان فردا ازینجا برون خواهند تاخت پس ہنگام خبر رفتن آنان بگوش میخورد بیدرنگ می پویم وفرمان عالی بجامی آرم ان شاء الله الاعظم **دیگر** مرزا صاحب چه بلا سنگدل آمده آید که گذر کردن برسم عیادت یکطرف با ہمه فراز بودن کف التجا زر ودیعتم از بقال فراچنگ نمی آرید تا باشد که روائی کار ہدا وایم بدان آسانی پذیرد والسلام **دیگر** جان برادر دیده ہا بر در وگوش بر آواز نامه بر بود که نامه رسید وراحتی که عبارت بر نتابد بخاطر افسرده رسانید ہمانا تدبیرے را که بن افگنده اید خیلے دلپذیر وپسندیدهٔ ہمگنان آمد اکنون در نظر باید داشت که

مطلب رقعه ہذا این که مکتوب عالیه با کاغذ وعده کرده بود که وقت ساعت ... تغافل کنان ... آمد اکنون ... بجوابش ... مکتوب الیه از وقت موعود دیر نکنند این رقعه نگاشت

تا بار آوردن نهال آن تدبیر بچو نقش وکیل نقل محفلها نشود و تواضع مدعا علیهم را کمین گاه تشکار مطلب باید دانست و سلسله آمد ورفتی را که بنیاد نهاده اید کمند مدعا انگاشتن و مزاج جناب عم مفخم اگر از مرکز اعتدال برگردیده است و با همه چاره گریها هنوز رو به بهبود نیاورده چرا جناب ایشان را بشهر منتقل نمی کنید تا از پختگان نامی اینجا طرح چاره جوئی افگنده آید و نیز اظهر و ابهرست که هرگونه دواے شایسته بآسانی دراینجا میسرست والسلام **دیگر**

ناله را هر چند میخواهم که پنهان کنم	سینه میگوید که من تنگ آمدم فریاد کن

لاجرم ناله را سر میکنم که اکنون فشار تورزه ماهه ناکامی و روز افزونی صعوبت قیدداری نزدیکست که کار مرا تمام کند پس اگر مداواے درد هایم بکامیابی صورت پذیر نباشد زود این اسیر نوزده ماهه کمند بندگی را بآزادی جان بخشند **دیگر** جناب والا بنده نمی گویم تکلم خیرهٔ ناصبوری گوید که امروز بدپایندن راتبهٔ معینه داد نواختهٔ نوازی دادن زیاده حد ادب ست **ایضًا که از طرف دیگران سمت نگارش یافت**
جناب عالی استحقاق سائل همین قدرست که از سائلان این در فیض پرورست و سفارشگر سائل کرم عمیم والا بندگانست که نمایان تر از زمین آسمانست و حاجت سائل جز این نیست که بالفعل بقبول امیدوارئش بنوازند و بعد ازین هنگام چهره افروزی جایداونی بلب نانش رسانند دریاے فیض زکرم جوشان باد **دیگر** جناب عالی این اسیر دو ساله کمند بندگی را یا بتعیین وظیفهٔ موعود پرورش فرموده آید یا بعطاے سرمایهٔ آزادی نوازش **دیگر** بعرض میرساند که همای عالی چنانکه توجه بحال خیرسگال دارد روشن ست و اختصاص خیرسگال چندانکه بذات مکرمت آیات ست مبرهن پس خیرطلب تمنای ظهور نتیجهٔ این دو معنی کف امید فراز میگرداند که بمقتضاے آن کرم و نظر باین اختصاص این وابسته دامن کرم به تعلق عهدهٔ فلان که بالفعل خالی ست سرفرازی یابد تا باشد که تشکر جانفشانی خیرطلب چنانکه کارهاے عدالت بر سرکار روشن شد در سرانجام کار مالی نیز

مبرهن گردد زیاره صدا دب آفتاب دولت واقبال از مشرق جاه وجلال طالع ولامع باد
دیگر بعرض میرساند موری پای ملخ بجناب سلیمان ارمغان می فرستد اعنی دو صد
دانه انبه بدان حضرت ارسال میدارد ه گر قبول افتد زهی عز و شرف و نیز چشم آن دارد
که از حقیقت حال خوبی و زشتی آنها خبردار گردد تا بحالت پسندیدگی آنها دگر بکسب
شرف ارسالش بپردازد دیگر جناب عالی این صورت مهجور و ممتنی در حضور بذریعه منشور
خاص آگهی یابد که بتاریخ چندم اینماه مقام بی خیمه سرادق اقبال و مضرب خیام عز وجلال
میگردد تا یکروز پیش ازان تاریخ رخت بد انمقام کشند و بگر د آوری فرمایشهای
عالی حق گزار طرفی از کوشش بندگانه گردد دیگر جناب عالی این ناله اضطراری ست نه
اختیاری که کارم بکسانی نگزارند که چون تیغ و خنجر جز خون ریختن ندانند نامه

قسمیه در جواب عتاب بنام سید محبوب شیر صولت سلمه

آیه نازل آیه خوبی ست در شان شما بقسم بلذت تیغ عتاب شما و بجان بخشی معجزه
خطاب شما و بآن صورت سراپا معنی و بآن سیرت از ستایش مستغنی و بعیش زندانیان
زلف پیچان شما و بنازه فروشی ناله اسیران شما و بدلاویزی دامان کسی و بعطر بیزی گریبان
کسی و باحترام کعبه رو و باحتشام کلیسای گیسو و بخمیدگی موی کمر از بار سایه کاکل بآزردگی
پرده گوش از صدای خنده گل و بنمایش تاب عارض از حلقه های زلف پر پیچاک
و بفروهشتگی زلف پرشکن بر رخسار تابناک و بقامت خرام آموز تدرو و بخرام ازجا ربایندۀ
سرو و به برخاستن قیامت قد و بتابیدن خورشید خد و بجهان سوزی برق فروغ
و بجگر کاوی نیشِ دنباله ابرو و برسائی کمند گیسو و بگیرائی مژگان دلجو و بسفاکی ترک چشم
فتان و بکافر ماجرای نگاه نامسلمانان و بمستی مردمک باده پیما و بمردافگنی آب آتش
رنگ لبها و بشمیم غنچه بویای دهن و به آواز بوسه لب شکرشکن و بلاله بیداغ عارض
رنگین و بمشک بی آهوی کاکل عنبرین و بنقاشکاری شهباز ادا و بجاراشگافی تیغ

استغنا و به آبداری خنجر غمزه و بزخم باری سنان عشوه و به بلندی گردن ناز و بخمیدگی قامت
نیاز و بسرکشی نخوت و بفروتنی اطاعت و بچک و چاپئه رعنائی و به گستاخی ناشکیبائی
و بزخم دامن دار و بنمک خندهٔ یار و بدست شوق و بدامان کسی و بجبههٔ ارادت و بر
آستان کسی و بداغ معشوق جگر و زخم مطلوب دل و بآوارگی جان مجنون و بدرز
محمل و برفتن جان دنبال یار و برشتگی جگر از آتش رخسار و بزخم دل و بنمکدان کسے
و بگردن عاشق و تیغ بران کسے و بصدای شکست شیشهٔ دل و بپرافشانی دشنه
در قفس بسمل و بشناختن رمز آشنا و بدستگاه فهمیدان ادا و بناشکیبی نشه
دیداران و بتحمل ناز برداران و ببرفروشی وفا و بسنگدلی جفا و بتاثیر فریاد و بچابکدستی
جلّاد و بهوشمندی ادب و بآسیمگی غضب و بحق پژوهی انصاف و بهنگامه آرائی
مصاف و بنجار کوچهٔ یار و بگل دستار اعتبار و بتجلی جمال و بمژدهٔ وصال و بسلامت
گوشهٔ قناعت و بعرق پیشانی ندامت و بزندگی دل بامردگی تن و بتازگی نشاط
و بافسردگی محن و به کجکلهی جرأت و بوالاپیچی همت و بسکوت فروشی حیرتیان و بخمیازهٔ
پیرائی حسرتیان و بدیده وری بینش و باندازه دانی دانش و ببیغمی وارستگان
و بخوشحالی آزادگان و بتازه کاری گل و بغازه کاری مُل و برنج غربت و
بشکنج زحمت و برنجگی قدم و بکوشش رفتار و بتیرکشی آبله و بخلش خار و بلرزندگی
پیکر هراس و بشکسته رنگی چهرهٔ یاس و بکاوکاو فکر و بزبان آوری ذکر و بدلنشینی نقش
امید و برباینده گی نکتهٔ توحید و بفیروزمندی سفر در وطن و بکامرانی خلوت در انجمن و
بچاکی سینه و بکاوش کینه و بناگزیری فنا و بپایداری بقا و بترخندهٔ ریش و بریدن
از خویش و بفراغ گوشهٔ تنهائی و بفروغ دیدهٔ بینائی و بسعی ناخن و بعقدهٔ کار و بنشست
نقش اعتبار و بگشادگی آغوش تمنا و بگرمجوشی نگاه اعتنا و بکامگاری سعادت و
بختیاری رشادت و بشتاب روی عهد شباب و بغفلت رستم و نوجوانی سهراب

وبسهم شاگرد و زجر استاد و به بیباکی جرأت و حیرت استعداد و بعزت قناعت و بذلت
سوال و بنازش سفله بمال و منال و بذوق طالب دشنام یار و باقرار کسے دریدۀ انکار
و بتشنۀ آب تیغ و به بیدریغ بخشی تیغ و تنگ و تاز انفاس و به بیرحمی الماس و به نرمی
افروزی و رحل و بفروغ شعلۀ آواز قلقل و به پرواز شهرت و باعزاز عزلت و بنیرنگی
تقدیر و بامیدواری تدبیر و بدرماندگی زندانی و به بیچارگی بیرانی و بسعادت هما و بنحوست
بوم و بتردامنی غافل و بخشک دامنی معصوم و به بیوفائی حیات و بپامردی ثبات و بزشتی
نفاق و بحسن اتفاق و به بیتابی تشنه و به کالیوگی گرسنه و بغنودگی بخت غفلت و بیداری
دیدۀ حیرت و به بےزبانی صبر و بصولت هزبر و به بینائی دیدۀ دغ نگر و بپاکبازی شیوۀ
اہل نظر و به بیمائگی دولت آزادی و به پیوست بهاری گلشن نامرادی و بگرمی
خون الفت و بگیرائی زنجیر محبت و بکشش کمند شوق و به پرواز دیدۀ ذوق و بشگفتگی
پیشانی التفات و بلرزانگی دولت ملاقات و بسیرچشمی نعمت و به پیش قدمی همت و براستی
جادۀ شریعت و بوالادیدی چشم معرفت و بسرری آه عاشقان و بگرمی نگاه عاشقان
و بنجارت دلهاے بتان و بدلکوبی سراپاے بتان و بجانگزائی درد انتظار و بتلاطم
موج انتظار و بجمشیدی شاه حسن و بخورشیدی ماه حسن و بوسعت صحراے عشق و
بهیبت دریاے عشق و به بسیر دلی استغنا و بزود بهرمزاجی التجا و بصیت عالمگیر اخلاص
و بغیرت پردۀ اختصاص و بجلاے جوهر صفوت و بصفاے آئینۀ وحدت و بعید
نهضت محبوب و بنوروز نظارۀ مطلوب و بکانون سوز و گداز و بخلوت راز و نیاز
و بعمروالی باذرۀ اختلاط و بمقصدنماے آئینۀ ارتباط و بلذت دشنام یار و بتلخی
طعنۀ اغیار و بچاکی گریبان وحشت و بخشکی دامان عصمت و بلذت نوشدارو ے
همدمی و بکیف بادۀ ناب محرمی و بجنت قرب جسمانی و بشراب طهور وصل روحانی و
بسوز کباب جگر و بساز شراب اثر و به لبیک حاجیان کعبۀ دل و بمسرت کعبه پرستان دیر

منزل و بگلبانگ بلبل و بنیرنگی بیان و به سحر سامعه ربا شیرینی زبان و به راحت فشانی
رائحهٔ ریحان اخلاق و به پروان افزائی نکهت بوستان اشفاق و به طوفان کاری
دیدهٔ خونین نگران غم پرور و به جگرداری غم پروران شوریده سر و به نازک مزاجی
گدایان بی احتیاج و به بی احتیاجی گدایان نازک مزاج و به پرورش نشهٔ گل و به آرایش
انجمن صلح کل و به برگ وادی جنون و به تموج دریای خون و به تحیرت چشم قربانی
و به شگرفی سر سلیمان و به آشوب زدای ثلاثهٔ غساله و به نغزی ابنهٔ بنگاله و به گرانمایگی
دستگاه نکته دانی و به سنجیده نگاری حکیم حاذق موهانی و به جوانمردی کریم و به ناسزائی
لئیم و به زنجیرخائی جنون و به هنگامه آرائی گرمی خون و به شنوائی گوش هوش و به بستگی
لب خموش و به شیرین کاری رای رزین و به کارپردازی دستگاه گزین و به گزیدگی
منش حلیم و به سنجیدگی گزینش سلیم و به پارسائی گوهر راستی و به آراستگی راه آشتی و به سیرابی
مغز و به دلگشائی نغز و به کوربختی شقاوت و به ناخوشی جهالت و به دولت سرخوشان باده
وفا و به حوصله دریاکشان میکدهٔ اتفاق و به شور سر آرزو و به سعی پای جستجو و به بلا
کشی محبت کیشان و به ثابت قدمی وفا اندیشان و به تشنگان زهر آب فنا و به غوطه خوران
دریای بقا و به تجریداران متاع غم و به قدردانان نعمت الم و به گلچینان فصل بهار
ملاقات و به خلوت نشینان نو آئین بزم موالات و به قربانیان قاتل پرست و به زخمیان
سرورست و به رازپاشناسان هوای سراپای کسی و به متاع جان فروشان نقد
سودای کسی و به تر دماغان خمکدهٔ تولا و به جگر تشنگان آب حیات لقا و به لقای آیة اجتبا
از لب تشنگان او دست و به طیب جان فزائی که اعجاز مسیحا از مردگان او و به چهره
گردانی رخ آفتاب تابان برده و به رخساره آرائی از چهرگان ماهتاب در
ربوده و به شفته سری که از چشم یار خیزد و به ناوک کمان ابرو و به تجلی که
کوه را برق در خرمن زده و به خورشید جمالیکه آسمان را چرخ آورده و به قامتیکه

قیامت کردهٔ اوست و بچشمی که فتنه بپروردهٔ او و باداى که رسم کافری زاده و بکرشمهٔ که شیوهٔ
ساحری آورده و بتغبارىیکه از وادی آرزو خیزد و بجاکیکه از خون دلها رنگ ارغوانی
گیرد و بجانیکه ~~ببدانهرگوده~~ و بمرگیکه خنده بر زندگی زند و بآهیکه سلسلهٔ عرش بجنباند
و بدودیکه دود از دودمان دوزخ برآورد و بجرفیکه دل را بدرد آورد و بنواکه گوش را بر وزشبهم خون
فشان نشاند و بجهلی که درس علم گفته و بتصوریکه دُرِ معنی سفته و بگناهیکه عفو از منت
کشان اوست و بحسنی که احسن از کشتگان او

لراقمه

به آنیکه آورد رسم جفا
بجانیکه شد خاک راه وفا

بزهریکه ریزد ز چشم نگار
بکامیکه دارد بدان زهر کار

بجوشش بهاران حسن کسے
بشور نمکدان حسن کسے

بروے که نازد باو دلبرے
بزلفیکه بالد از و کافرے

باشکے که دریا و چشمی چکید
بآهیکه در گوش جانان رسید

بغمزیکه در عاشقی شد بسر
بدردیکه از چاره دارد حذر

بعجزیکه آمد به طبع نیاز
بکبرے که جوشد ز رفتار ناز

بسوزیکه راحت رسان دل است
بسودیکه اندر زیان دل است

بکوئے که باشد گذرگاه دوست
بروے که باشد نظرگاه دوست

بلعبے که بوسد بهر پاے او
بجرمیکه عفوست شیدای او

بهوشی که در مغز الفت بود
بجوشیکه اندر محبت بود

بخاریکه بگرفت دامان دل
بدردیکه درمان ازو شد خجل

بپائے که فرسود در راه عشق
براهیکه باشد هواخواه عشق

به تیغی که زخمش به بخشد سرور
بزخمی که باشد ز مرهم نفور

بخونیکه تیغ نگه ریختش
بشورے که خود حسن انگیختش

که همچنان شور سودای شما در سر و داغ محبت شما در جگر دارم و بجواب اندر هیچ زخم دامن
دار تولای شما زمرهم هوای دیگرے آشنا نکرده ام و اگر کرده باشم کافر باشم و حقا که خود دانند
و هم دروغ برهم بافته اند کسانیکه برغم این راست بگرامی خدمت باز نموده اند و آنکه در
عزیمت آنطرف تکمیث و درنگ ورزیده ام علتش نه آن ست که منافقان تعبیرش کرده اند بلکه این ست
که هنوز از مار انجمن فراغ نیافته ام و آنهم یکسو بیش ازیکجا نمی رود که از تشنج چاره جوئی
رستگاری یافته پاے بسنگ آمده را برفتار می آورم و دولت دیدار گرامی در می یابم
پس آنگاه حقیقت شاخچه بندی و دیو پری پیشگان هویدائی خواهد گرفت انشاء الله الذی
اعز الصدق و اذل الکذب و اگر نظر برین سوگند ها که برشمردم غبار سوء ظن از دامن خاطر
خواجه پرافشان شده باشد هر آئینه بارسال تنخواه هم فریادرس حاجتم گردیدن ست ورنه
خیر بعد امتحان وفاداری ارزانی داشتن والسلام **خطوطے که از ریاستگاه**

بهوپال بنام بنده زاده سوی حیدرآباد دکن روانی یافت

سعادت آرا تا از دیده نارفته اید غالبا کم از دو نامه نفرستاده باشید و نظر بطبیعت
شما زنهار اندیشه گرد این گمان نگردد که چنین تلخ ننموده باشد و چون رنگ حقیقت این
و شیوه نکوهیده هرکارگان اینجا معلوم و معروف دل و اندیشه همه برین و هم احباب
و اعزه را اتفاق بران ست که همانا این بیداد برروے کار آورده آن تیره روانان
است که هنوز آن نامه ها بمن نرسانیده اند و یا تلف کرده باشند بهر رنگی که بوده باشد
و دانائے غیب داند حکیم و نیارم گفتن و نتواند بکالبد گفت گنجیدن که از نارسیدن
خیریت نامه شما چه کالیوگی و چه پراگندگی و چه شورش و چه سگالش گلوفشار روح و روان
ناگشته است پس اگر خواهید که دلهاے از جا رفته من و جملگی بزرگان شما بجای خویش
باز آیند و جانهاے بلب رسیده چندین خستگان باز گردند همان هنگام رویت این کتابت
بنگاشتن و فرستادن خیریت نامه داد شایستگی دهند و هم این خیریت نامه را بر سبیل برگ

فرستند تا هرکارگان استغنا فروش اینجا تلفش نکنند و کافهٔ یاران شما بیشتر پژوهندهٔ
حال رسیدن نامهٔ شامی باشند و از هنوز نرسیدنش حیرتی دارند که گوئی آئینه‌ها
را جواب اند و نیز میخواهم از اثر جنبش خامه شما باین معنی وارسیدن که از تاریخها چندم
بود تا قدم بمنزل مقصود درو بیداز منازل کدام که اندروی جا گرفتید و آندران منزل
چون روز را بسیاهی و شب را بسپیدی میرسانید و کچهری شما چه رنگ دارد و گل التفات
بسر محکمه چه بو و هرد و امید گاهم بیامم را چه پاسخ افگندند و اصل مرجع کارم سوالم را چه
جواب گذاردند و دگر انچه از چگونگی‌های آنجا همچو نرخ غله و رود و باران نگاشتنی
شمرند بقلم در دهند و بحکم بیتابی‌ها دگر بر گویم که زود بارسال عافیت نامه خاطر آشفتگان
دریابید و بخدمت سائر کرم فرمایانم از من ماهو المسنون و به تحریر نوید عافیت حوال
شان راحتی بخاطر محزون رسانید والسلام **ایضاً** رشادت پیرا لله الحمد و المنة
کردی بهمگیر رسیدن دو نامهٔ شما طپیدنها بآرمیدن‌ها بدل گردید و هم از تاریخهاے
ثبتهٔ عنوان آنها که نهم و یازدهم بود بر روی روز آمد که در نگارش نامه‌ها از شما
چطرفی از کوتهی نرفت بل کافرماجرائے هرکارگان بود که چندین مدت برطاق نسیان
داشته دهی که بست و چهارم بود تن برسانیدن آنها در دادند و برستگی شان
دلیلی دگر این ست که هرگاه دو نامه گرد آمدند گام براه ایصال آنها کشادند و اگویهٔ
بیداد هرکارگان برطرف همانا بدرک چگونگی آشوب شما بعلت گرانی غله و تنگیابی
آب و نابودگی ریزش ابر دران مرزبوم و هنوز دست ندادن واجب شما و برخاستن
قیامت عزل نوکران و گم گشتگی بعض افراد کاغذ شتهٔ شما چه گویم که چه شور شهادا
دل و اندیشه در گرفت کنون سخت میخواهم که در عرض امروز فردا دست آرزوی ناخن
بندی شما در حضرت نواب صاحب دام اقباله فراز کنم و بعدازین هرچه رخ نماید بشما نگارم
و چشم است که این نگارش آبست باشد و طلب شما را هر آئینه آئینهٔ خاطر را سرمایهٔ دار جوهر

جمعیت دارند وانچه از وقائع پیکار زیده عمر بطراز دیده بود دیدوش درحضرت ممدوح
مرةً بعد اولیٰ بر سروده آمد وبشنیدن آنجناب نشان وباریابان انجمن را نیلے خاطر
بشگفت (یعنی دوباره ۱۲) پس نیکو وخوشتر آنکه همچنین نگاشتن وقائع آن پیکار را ملتزم باشند ولابد (همه روزی)
اندیشند که آن وقائع بصحت هرچه تمامتر آراسته وذرهٔ از اغراق نداشته باشد
نگارش را سلسله بدینجا رسیده بود که هرکارهٔ ڈاک فراز آمد ودو نامهٔ دیگر فرستادهٔ شما
بمن سپرد یکے ازان رقم زدهٔ دوازدهم شعبان بوده است ودوم نگاشتهٔ هیجدهم
وگاه رسیدن این نامه ها بجا کر نگاه خویش جا داشتم ونزدیک بود که بر نیمروز نیک (وقت ۱۲)
کوفته شود پس چون هر دو نامه مژدهٔ ظفر یابی اهل حق را آئینه حال آمد در حال
برخاستم وبپارگاه ریاست پناه در پیوستم وآن مژده را بعز (انجمقصد آمد ۱۲) گزارش رسانده (فوراً ۱۲)
گزاردن مژده همان بود وبلند گردیدن غلغله اش در همگی شهر همان وشتافتن
گروها گروه مردم بذوق سمعش همان تا آنکه یکے ازان میان هر دو نامه از کفم برد وتا
اینذم که فردائے روز رسیدن آنها وچاشتگاه است آن نامه ها را از بهنهٔ نگرستها
مردم آزادی صورت نبسته است اما خود مرا مضاعف (دو چند ۱۲) این همه انبساط دریغ وتاسف
درگرفت بدین علت که با همه آسانی اردو نگاری جملهٔ نیاورده اید که پرتوی از درستی
داشته باشد وخاصه درین هنگام که گذشتن نگارش شما بنظر خاص وعام ناگزیرست
چندین ناسنجیده نگاری ونادرست گفتاری معاذ الله زیاده چه گویم که ع | العظمة الله
گفته گفته من شدم بسیار گو ٭ وحرفی شما در نگرفت آمدم بر سر گفتنی دیگر نهفته مباد
که بدرک روداد پریشانی وزحمت کشی شما لعادت (الحاصل ۱۲) بے سالی ونایابی آب چه گویم که جده و
والده شما را چه حالت (صدمه) فرو گرفته است وخود مرا چه ملالت در هم فشرده همانا شما را این
آهنگم که امروز درباره چاکری شما بحضرت نواب صاحب دام اقباله حق گذارش
را گزارشگر شوم ونتیجه آن گزارش را فردا بذریعهٔ نامهٔ دگر بشما بنگارم وتنا انیا که آئین

نگارش لیلای مضمون طلب شما را محمل باشد و ناگزیر انگارند زود تر فروختن چار پایه
وصندوق مرا و دیگر همگی آن کالا را که حاجت بدان داعی نباشد و از من سلام و نیاز
رسانیدن ست بهر که از کرم فرمایان من ست سیما بمکرمی مولوی شجاعت حسین صاحب
با شکر گرمی که بحال شما دارند و السلام **ایضاً** ضمیر سعادت تخمیر دریابد که در عرض این
دو هفته دو نامه سوے شما روان کردم و نخستین نامه در آستین داشت رو داد
آشوبے را که بعلت نرسیدن خیریت نامه شما گریبانگیر خواطر شده بود و دومین نامه آئینه
حال بوده است رسیدن چار تا نامه شما را و حقیقت حال خوشنودی جناب نواب
صاحب دام اقباله و کافه اسلامیان این بقعه بدرک اخبار کارزار کفر و دین فرزد
شما و همانا این نامه پسین هنوز در راه خواهد بود زین ره که پر پرواز بال روانی
گشود و غایت از نگارش این نامه سومین چیست گزارش مژده است مر شما را
نوا سنجش انکه شبا هنگام در حضرت نواب صاحب نفس بدین عرض بر آوردم
که بنده زاده بعلت خشکسالی دکن و نایابی آب در ورطه تعب بیکران افتاده است
زین رو میخواهم که بر وعده وفا پرور حضور که درباره پرورش وے رفته است
تکیه زده بوے بنگارم تا بپیوند چاکری آنجا بر گسسته بدین سو شتابد و تا شوال
و ذیقعده به پشتیبانی کرم حضور بکارے همچو نیابت ناظم و تحصیلداری نامزد گردد ارشاد
رفت که جنبش سلسلهٔ طلب شان هنگامی نیکوتر باشد که کارے بهر شان بپایهٔ قرار داد
در آید تا بے سود زیان تعطل نکشند و نقش این قرار داد را زود بکرسی می نشانیم انتهی
کلام جنابه حاصل مژده گزاری آنکه شاد باشید و از بند دلزدگی آزاد حالیا بسے
نماند که کار شما چون زر شود یعنی زود اکه کارے بکام دوستان بهر شما سامان پذیرفته
کمند کشش شما گردد انشاء الله الاحد و بشکریه این پرورش زبان حال و مقال را وقف
دعا دارید که یارب این رئیس کرم پرور را تا زمان ست سرتاج زمان دار فقط

کتابت از چارپائی

سنه ۵
آراسته
کرده
۱۲
عفی بیا

ایضاً طراز سعادت دی که بیست و نهم شعبان بود پنجمین نامهٔ شما سرکش دیدهٔ انتظار
دو مژده را آئینه دار آمد یکی آنکه باران دلخواه دران مرز و بوم فرو ریخت دوم
آنکه وصول مالهای پنجم زبان زد حضرت شما عبیر آسایشی بجیب حال شما بخت همانا دیر کاین
دو مژده خواطر لخنی تسلی شد ولی چون از تحریر شما نمایش گرفت که از همگی نامه‌هاے
مرسلهٔ من یکے را هم بشمار رسائی دست نداد چگویم که سرپنجهٔ ملالت چه قدر مغز جانم را
در هم فشرد و رنگ حقیقت این ست که در عرض این دو هفته سه تا نامه بجواب جداگانه
کتابت شما روان داشته ام و لیکن نا گزیر ها اندرانها ضبط کتابت آورده
و اندیشه سگالد کر شاید آن نامه‌ها پس از روانی این پنجمین نامهٔ شما بشمار رسیده
باشد و بحالت رسیدن آنها غالبا پاسخ آنها از بر شمار روانی یافته باشد و اگر
نه اینچنین بوده باشد یا رب دست تلف کنندگانش چون دلم شکسته باد پس از انجا
که در خصوص رسیدن آنها دودلی پدید آمد از میانهٔ مطالب مندرجهٔ آنها هر چه
بخاطر باز می آید تکرار میکنم در یابید که پس از رسیدن نامهٔ سومین یا چارمین شما
روداد کالیوگی شما بعلت تنگسالی آنجا و نایابی آب بحضرت نواب صاحب وانمودم
خواستار چاکری شما گشتم بر زبان اخلاق تو امان رفت که پریشانی فرزند شما جا
وارد ما بدولت زود اکه کارے بهرشان در سلک تجویز کشیم انتهی کلام جنابه پس
خاطر را بهمه وش آرایش دارید و دیده بر در طلب باشید و چون جنبش سلسلهٔ
طلب شما برزم ست گویم که چار پایه فراد گرد همگی آن کالا را که از دائره حاجت بیرون
باشد بفروخت آرند و این کار امروز بیش بر ذمت نه بفردا گذاشتنی ورنه هنگام
رسیدن طلب نامه چون دو دو کاند از خواهد آمد یکے سرانجام سرو برگ سفر دوم فرو
همه کالا تنگ نیست کرده ست یا چه گشته همه از ضائع خواهید گذاشت و غالبا که چهار
پایه بچهار روپیه فروخت پذیرد و نیز چون لیسے نماند که بوزیدن نسیم طلب خود

بدین گلزمین در رسیده نارید کمیاب است مطلوبه شما زنگ روانی نیافت ونقش صفحه خاطر دار سید
که هنگام عزم انصراف شما را با خود آوردن دو چیز ناگزیر ست یکی آن نشست و هشت مجلد
که نزد حبیبی حافظ محبوب علی خان صاحب ودیعت ست و دیگر کلیات بیدل که غالباً
بر وفق وصیتم از منشی قمر علیصاحب برگرفته باشند و علت برگرفتنش بمنشی صاحب
چنین وا نموده‌اند ست که بیشتر ضرورتش گریبان وقت در میگیرد و اندرین شهر
فراچنگ نیاید نه بذریعه خرید و نی بر سبیل بیع از کسی ورنه همدرین جا نسخه دیگر بکف
آوردمی و خجالت طلبش نکشیدمی و هم ناگزیر اندیشند فکرت این عمل را که هرگاه
ازینجا خوانده شوید رشته چاکری آنجا برایگان از کف نرود یعنی خواه نامزد کسی
از اعزه و احباب شود و یا اولاً برخصت بیماری ازانجا فراق گزینید و در خصوص
کارے که گشود آن وابسته بذات میر صاحب آمده است اگر سلسله جنبان نشده باشید
نشوید و اگر شده باشید از نتیجه آن آگهی دهید و آنچه اخبار یکا رعرب و عجم هرچه با شعار
تار برقی فرا گرفته باشید روزانه بمن نگاشته باشید که بندگان حضور و یا اعیان
اینجا دیده بما هش باشند و اعلام دهید که قدرے عطر با خود برده اید یا نه تا اگر برده
باشید بجستجویش جهد رود و اگر برده باشید خلیه گمان بدزدی رفتنش از خاطر بدر رود
نگاشته بودید که تسمیلان تیغ قحط بچگان خویش را برایگان میدهند همانا ناگزیر اندیشید
فراچنگ آوردن یک نفر صبی و یک صبیه که عمر آنها کم از سه سال و بیش از ده سال نباشد
و بعد از انکه بچنگ آیند کار را استواری توان داد به و معنی یکی به تحریر پرورشش نامه
دوم حصول توقیع از کوتوالی چنانکه آئین اهل حزم ست و تعبیر خواب پریشان شما
این ست که بتاریخ بست و هشتم شعبان سیف الدوله بعد وصف دلی چند در گذشتند
انا لله الخ **ایضاً** حفظکم الله تعالی وسلمکم دی که پنجم ماه صیام بود دستین نامه شما رسید
وقت دلے چند خوش گردانید و لے چون گزارنده این معنی آمد که از همگی خطوط مرسله

کنایه از مردان خدا ۱۲

یکے بشما رسید نه دگری چگوییم که چه قدر خون گریستم بر مرگ مطلبے که دران نامه ها ثبت
کرده بودم و امید موهوم بران ست که شاید پس از روانی این ششمین نامه آن
نامه ها بشما رسیده باشد نظر برین دل بدان نهاده ام که اگر نامه هفتمین شما از رسیدن
آنها خبر نخواهد داد آن مطالب نگاشته یا هرچه ازان بخاطر باز رسد باز خواهم نگاشت
اخبار نگاشته شما شبانگاه در انجمن قدسی خوانده شد و نجم الاخبار و جوائب هر دو
تا اینجا می آیند حرفی از انها نگاشته باشید که زیره بکرمان فرستادن ست و بر عهده
شما چیست نگاشتن اخباریکه بذریعه تار آنجا دریافته باشید و درین قرب دو بار
درباره چاکری شما گزارش رفت از لب اقدس همین فرو ریخت که عنقریب کارے
بهر شان تجویزه قرار داده می آریم و بعد ازین رخصت طلب شان سیده هیچ کس خاطر دست
و گریبان جمعیت دارید و بعد دو هفته از روانگی شما عابد علی از سلسله چاکری گسست
و روز دوم از برطرفی بکارخانه تعمیرات سرکاری بهمان کار و ماهوار نصب گشت و از
هنگام این عزل و نصب بالان شما جا دارد و بدستور ماسبق خوردنی از کارخانه
ذیقعده ۱۲
شما می یابد ایضاً زاد بقاؤکم هر موی تن تار رسیده چشم انتظار بود که دو قطعه نامه
شما یکے نگاشته چهاردهم رمضان و دوم رقم زده پانزدهمش رسید و چه رسانید
راحت بجانها و طمانیت بجانها اکنون منم و جواب مطالب پاسخ جوی مطرزه آن هر دو
نامه هویدا باد که درباره چاکری شما سعیها رفته و میرود و در یوزه اتمام از در یزدان
کرده می آید و حالیا آثار گواهی میدهد که غالباً در شهر شوال امر طلب بشما در رسد
پس مضطرب و ناشکیبا نشوند و نیک دانید که ناشکیبائی و شتاب زدگی جز زیان
نزاید و زیان چیست عهده دلخواه دست ندادن و در حالتیکه به تعلق عهده شایسته
کامور هستید چندین عجلت و اضطراب چه معنی دارد و اگر علت این عجلت ذخیره
قحط سالی آنجا قرار دهید گوییم که بلاے این قحط سرتاسر این اقلیم را فرو گرفته است

وانیہم یکسونہ آخر پنجاہ روپیہ ماہانہ می یابید بہر حالت آسایش یک نفس شما را بس تواند
شد و اگر آن علت را بالشیوع و بالتعیین کنید خوانم کہ لا یستاخرون ساعۃ و لا
یستقدمون و استغفر اللہ حافظ محمد باقر صاحب را امروز پاسخ نتوانم گزاردن
بدین علت کہ نخستین پژوہش این حقیقت ناگزیر ست کہ امیدگاہ شان را بفن
شان گرایشی ہست یا نے و کمابیش ماہی گزشت کہ درباره برآوردگی قبور از
بیع نامہ من ہم بمیان علی رضا نامہ کردہ بودم و ہنوز بجوابش از جانب شان
نوائی نشنیدہ ام و علت این تغافل شان از اعلام کرم فرمائی بستر پیروز معلوم
شد و زین علم باورم گشت کہ اگر بقصد التجا نامہ بخود شان خواہم فرستادن
بتحریر جوابی نخواہند داد پس کام ناکام خواہش اعمام را بتحریر مختارنامہ سازگاری
کردم و بہ پیروز بر رزیڈنٹی این ریاستش روان کردم ہمینکہ طراز تصدیق یافتہ باز
پس میرسد بخود شان می فرستم و کاغذ اسٹامپ فرستادۂ اعمام بودہ است بشیخ
عبداللہ شاہ صاحب و خطاط صاحب (خوشنویس ۱۲) جواب سلام از من رسانیدن ست و این مانعی
را از ناگزیر باشمردن و دو روز رفت کہ میان احمد حسین بحصول رخصت بست روزہ
راہ صفی پور پیش گرفتند و بصحابت شان پنجروپیہ باہل بیت عم مرحوم شما فرستادہ آمد
و نامۂ شما بخود شان رسیدہ بود و مولوی محمد عسکری صاحب ازین سرکار مامور
بطلب شدہ اند و جزم ست کہ بجاے سیف الدولہ مرحوم بسیف نیابت مدار المہام
راجو ہر آرا شوند و برخی بر آنند کہ بمنصبی دگر علاقہ خواہند یافت واللہ اعلم

ایضاً

عنصر سعادت این نامہ جواب ست مرسلہ کتابت شما را کہ در عشرۂ ثالث ماہ گزشتہ
وقت ما را خوش کردہ بود نخستین پرسیدہ ہاے شما را پاسخ افگن میشوم دریابید کہ
مولوی محمد عسکری صاحب بتاریخ بست و ہفتم شہر گزشتہ بدین آبادجا رخت ورود
افگندند و شوال را دوم بود کہ بجاے سیف الدولہ کارفرما شدند و میان محمد تقی صاحب

ل نامہ دادن بمعنی نامہ نوشتن و فرستادن یکے ۱۲

بدانش آموزی ابنای یکے از تونگران اینجا نصب گشتند وتعظمی مولوی محمد شجاعت
حسین صاحب اگرول بعلاقه اش سرکار دارند بجو دشان رهنمونی کنید که عرضه امید
بحضرت فرمانروای اینجا به پستیاری جا بار روان فرمایند وبعد ازین تگاپوی که
روشنگری آئینه سرانجامش را شاید بر عهده من ست اگرچه خود من چه کسم وتگاپوی
من چه خس واارسال مختارنامه مطلوبه اعمام دو علت داشت یکے آنکه شورش تقاضای
جناب والده وحضرت اقدیران عرصه بر من بس تنگ کرده بود ودوم اینکه بمیان
علی رضا نامه کرده بودم تا باشد که خاک بزرگان از بیعنامه استثنا پذیرد وخودشان
بجوابش نوائی نه سجیدند وبستم رمضان بود که میان محمد حسین با همه زلیف وزاق راه
وطن بر داشتند ووعده بازگشت در پایان این ماه داده اند وبران سرم که در
عرض امروز فردا درخصوص ناخن بندی شما به حضرت نواب صاحب محرک سلسله یاد دهی
شوم وتسلیم شما بجناب شان گزارش رفت وهوس خانه خراب گوید که روزے بمیر جهاندار
علی خانصاحب بازخورید وآز من سلام رسانید وهم بیامیکه دانید و باسخش فراگیرید
وبمن برنگارید ووالده شما دعا گویند ودو فرمایش دارند یکے دو جفت دراصیل
وقیمت آنها کم از یکصد روپیه نباشد دوم آنکه زود بارسال آن زر به وازند که از
اهلخانه میان عبد الرؤف وام کرده کلاه خریده بود دید **ایضاً** روح سعادت نخستین
پاره از بیداد هرکاره اینجا بشنوید که تا قدم بدین بلده گزاشته ام گاهی نشد که ستمگر
یک نامه شما بمن رسانیده باشد بل تا هنگامیکه دو نامه یا سه نامه شما فراهم نکند نرساند
چنانچه بر وتیره نکوهیده خویش پریروز دو نامه شما یکبار ه بمن رسانید یکے
ازان نگاشته بست ونهم رمضان بود ودوم رقم زده دوم شوال وچون این
نامه بیبین آئینه وانمود این ماجرا آمد که بر جملگی اندام شما بثر ها وبر کلک پای شما دمی
برزده است وآن دمل چنان زور آورده که نیروی نشست وبرخاست از جا برفت

پس وا رسیدن باینمعنی چگویم که من و جملگی بزرگان شما را چه تابها در جگر افگند و چه شرر
در پیراهن جان انشاندند اما چه کنم که بعلت درمیان بودن بعد اندیشه گداز نتوانیم تماشای
شما رسیدن و چگویم که زانیکه تا هنگام رخصت نائله نگارش چگونگی خویش در ما نگردد
اضطراب ما دور افتادگان باشند هر چند رای کسی از اعزه هیچ رنگ فتوی نداده
و نمیدهد که شما چاکری آن سرکار را در بدل چاکری اینجا از دست دهید و بدینمعنی محتها
انگیزند و خود آن حجت ها شایسته و نمایانست و حق بجانب شان اما باصرار والده و جده
شما و هم پاس خواهش شما دی که نهم شوال بود عرضداشتی حاوی آرزوی چاکری
شما روشناس نظرگاه جناب نواب صاحب دام اقباله گردانیدم و از شیوه ازل
آورد کریمی شان امید استوار است که زود کامیاب آرزو فرمایند و هرگاه گل این
آرزو شادابی پذیرد شما را باید بحصول رخصت دو سه ماه رو باین سو نهادن تا در
پهنای چندین مدت اگر مشقت کارپردازی این جایگاه را توانند برتافت بپایند و از
علاقه اینجا دامن برچیده بازپس روند بسط آورده بودید که چگونگی نیرنگهای اینجا از پی
خواهم نگاشت هر آئینه خواهش در تنگنای انتظار اعلاش نشسته است و خاطرم بسرایای
این هوس پیچیده که بجواب سلام حضرت مولانا عبدالباسط صاحب جداگانه عرضه سپاس
و همچنان بجواب سلام نواب رسول یار خان صاحب سپاسنامه جداگانه روان کنم نه هر دو
جناب آگهی توان داد بر طراز یده بودید که بعلت ریزش برف پیکار مومن و گبر برطرف
شد و اینجا دیروز پرچه اخبار خبر گذار آمد که میانه گبر و مومن یک هفته
قیامت آویزه ستیزگی بپا بود و عاقبت بر گبران شکست فاحش افتاد و در این
نبرد هفتاد گبر با خون بخاک آمیخته شد و هشت هزار اسیر آمدند و بروایتی هیجده هزار
و اندیشه میگویند که مگر این خبر آنست که شما در ماه گذشته نگاشته بودید والسلام اضیا
نظر از چهره سعادت امروز ساعت نهم بود که نامه بنام شما نگاشتم و بڈاکخانه روان

داشتم و آن از روانیش ساعتی گذشته باشد که نامهٔ شما رسید و آن بهای سرگذشت
رنجوری شما قیامت حالتی پدیدار آورد اکنون بصد تاکید بشما می نگارم که همان دم رویت
این کتابت رخصت خاص یا رخصت بیماری بهر اندازه که دست تواند داد بدست کرده
بدین سو پویید و این اندک نگاشته ام را بسیار تر ازان اندیشند که بصد دفتر تواند
گنجید و رجب را اگر بجای چاکر تواند شد همانجا گزارند ورنه بهمپای خود آرند و امروز
پرچه تار چهره کشای این خبر آمد که بتاریخ نهم ستمبر سید صاحب با ده هزار مبارز بر ده هزار
مخالف هجوم آوردند و آویزه سخت بکار بردند و فیروزی نمایان یافتند و درین
جنگ کما بیش هفت صد مخالف بخاک و خون غلطیدند و این خبر تا آن خبر ماند که جنبش
نامهٔ شما در ماه گذشته ازان آگهی داده بود و چه عجب که یکی باشد فقط **ایضاً**
نور دیدهٔ سعادت شورشی و آشوبی که بدرک رنجوری شما سراپای درون ما را در
خون خوابانده چه تاب که گزارش آن را نامه و خامه بر تابد و بفرض اگر بر تافتی
چه سود آوردی بارے آن شورش و آشوب بر بیم باز داشت که پیرو ز اضطرار نامه
بشما روان داشتم و امروز همچنان هم و نگاشتن این اضطرار نامه و همین و فرستادنش
بشما و نوای مدعا همان ست که در نامهٔ نخستین نگار یافته است و آن عبارت ست
ازینکه بهر رنگی که رنگ تواند بست بذریعه یکی از دو گونه رخصت بدین سو بر گرایید
و این فرمان از سایر بزرگان خویش شمارند و بجا آوری آن را بالفرض برابر اندیشند
ورنه کار جملگی بزرگان شما تمام خواهد شد اینقدر دوش نگاشته بودم و در سر
داشتم که امروز از چاکری گاه باز آمده و بلفافه اش فرو پیچیده بڈاکخانه روان
دارمش پس همین که بچاکریگاه رسیدم نامهٔ شما مطرزهٔ نهم شوال دیده فروز آمد
و چون اندرین نامه از رنجوری خود حرفی نرانده بودید خاطر لختی تسلی شد بدین
گمان که مگر به شده باشید بورق فرو ریخته بودید که با امید طلب آنجا مسافرانه روزگار

می سپرم و از ینجاست که هنوز ناگزیرهای اقامت را سامان نداده ام و تنی جای فرود آمدن راجویا شده پس نیک دریابید که ما همگنان از دوری شما نعل در آتش و آتش در زیر پا هستیم و نفسی نرود که از فکرت طلب شما بری شویم و برین سخن دلیل روشن که از شعبان تا امروز در خصوص آرایش کار شما چار کرت عرضه گزشتم و دو عرضه هم گزرانیدم و هر کرت همین پاسخ شنفتیم که بسی برنیاید که رنگ تجویز ریخته می آید و با اینهمه گفت و شنفت درنگی که در خصوص کشود کار شما رفته و میرود موجبش در حقیقت آنست که روائی هر کار وابسته بهنگامی داشته اند و بظاهر اینکه هنوز کار فراخور حال شما چهره نیفروخته است و هرگاه می افروزد شک نیست که کرم کریمانهٔ حضرت امیدگاه کوتهی نمی ورزد و نیز پیچ آن دارم که در عرض همین امروز و فردا بار دیگر مدعاطلبی کویم پس شما را باید خاطر را بشکیبائی سهدوش داشتن و دیر را خمیرمایهٔ درستی انگاشتن و هنگام کشود کار فروبسته را جز دانای نهان و آشکارا که داند اما

(جواب سوال المکتوب الیه — کاف کدامیه ۱۲)

از روی اندازه گویم که وقت چهره افروزی مقصود را کم از دو ماه نتوان انگاشت و بعد ازین باید که روش مسافرانه را ترک گوئید و لوازم اقامت را همه سرانجام دهید و زحمت بیجا نکشید و اگر خدای ناکرده هنوز بسر منزل صحت نپیوسته باشید دستنبوئی دستوری بدست آورده بدین سو پوئید الیضاً فروغ پیشانی سعادت هرگاه خامه بر ورق نهم تا نامه بنام شما برطرازم حجابی عجبی سراپای روح و روانم را فرومیگیرد بدین علت که هنوز کار شما از دست من پرداز نیافته است و جگر کاوی نیش هجران شما بر سرش اگرچه دانم که شما هم نیک میدانید که این حیران آشوبگاه هستی در خصوص

(علاوه برآن ۱۲)

پردازش کار شما طرفی از تکاپو فرونخواهد گذاشت و چون رشتهٔ روائی در دست دیگری نهاده اند بخجالت ناروائی آن زنهار آماجگاه ناوک گله نشایدم ساخت و همانا ازین نواکه بیخودانه از ساز حجاب بیرون ریخت زنهار امید نتوان گسست

(شرم ۱۲)

نامه بحضور نواب [illegible] سرور ۱۲

و دل از مدعا طلبی نتوان شست زیرا که از ناصیهٔ کار شما آثار بهی آشکار است اما
این قدر گوییم که تا هنگام جلوه افروزی شاهد مدعا آن امید را موهوم انگاشتن ست
یعنی بر ان امید چنان تکیه زنند که هنوز لبامان آسایش خویش نپردازند چنانکه
چند نوبت نگاشته آمد که در انتظار طلب مسافرانه روزگاری برم تمام شد اندرز
و آه دم بر سر گفتنی دیگر نهفته مباد که نامهٔ شما نگاشتهٔ دوازدهم شوال رسید مرهم زخم
انتظار گردید خواسته آید که از هنگام طلب شما آگهی دهیم همانا پاسخ این مسألت در
قرآن مجید آمده است که لا یعلم الغیب الا الله و نسخهٔ مطلوب از پی خواهیم نگاشت
دیازدهم ماه حال بود که مختارنامه به بلگرام و عرضداشت با نامهٔ موسومه میر صاحب
روان داشتم و باور دارم که از رسیدنش باشعار منشی قمر علی صاحب آگهی یافته باشند
و اگر نیافته باشند اکنون دریابند و مقصود من از فرستادن عرضداشت نه طلب
مدعاست بل زبان بندی یاران نصیحت آراست و خواهندگان دراحیل قدغن
کنند که خریانیش سرناگزیر ها انگارند بهر بهای که دست دهد و چون شما خود بنجامه آورده
اید که از غلطی [illegible] دریچه فراز نکرده بخلا جا رفته بودم ده روپیه و گناه دزدی
در ربود ما نیز [illegible] که آری خطا از شماست نه از دزد و اگر بدید درا [illegible] جهاندار
علیخان صاحب [illegible] برشما گران ست دست داد وسیله چه آسان ست که بهمه [illegible]
حافظ صاحب برد بدیهی هر روز که خواهید و اگر هوشمندی را کار بندید استواری پیوند
معرفتی که من و حود شما ترا درمیان ست بس تواند شد و مرض نسوان بیچاره هیچنان
بلای جان ست و سوهان روح و روان و مکرمی مولوی شجاعت حسین صاحب
نیک سگالیده اند و راه دانشمندی و کار آگهی پیش گرفته اند نگارش را سلسله
بدینجا پیوسته بود که ناگاه با وتلاطم موج اضطراب شما عنان از کفم برد تا برق شدم
و بحضور نواب صاحب در پیوستم و خواهشگر روائی کار شما گشتم فرمودند که فکرت

انجاح مرام این نیک نقش صفحهٔ خاطر ماست و شهدران آن چون تب اضطرابم از انچه
بود زیادت گرفت عرصه داشتم که همانا داد پرورش دادن ست اگر بالفعل
در سایهٔ قرب حضور یعنی همدرین شهر خاص بکارے کم تنخواه هم یعنی از تنخواه حیدرآباد
گوشهٔ کم نامزد گردد و در مستقبل هنگام خلو جاے بران منتقل کرده شود فرمودند که
این رائے نیکوتر آمده و اکنون توان دانست که کار بسید زنگ بر آمد انتهی کلام جنابه
پس حالا جزم ست که در عرض همین دو چار روز عقدهٔ کار شما کشایش پذیر گردد و چون
نیک میدانید که چهل بلکه سی روپیه اینجا از پنجاه روپیه آنجا پاے کم ندارد همانا اگر بالفعل
نواے کسری کم از ماهوارهٔ آنجا بگوش در رسد توان پذیرفت و همگی دوستداران شما ن برخیزد
گویند و بجا گویند که میان افتخار احمد اگر وضعی که دارند توانند بر بدید بچاکری اینجا
بر گرایند و رنه زنهار رو باین سو نکنند و شما هم نیک میدانید که جناب نواب صاحب
در وادید نخستین سوے شما اشارت فرموده بودند که مگر این وضع حیدرآباد ست
یعنی آستین تنگ و پاے چه فرو تراز شتالنگ و دامن دراز تراز قامت حمقا
حاصل آنکه اگر دگرگونگی وضع برگزینید و روش دنیدارانه فراپیش گیرید پذیرای
چاکری اینجا شوید و رنه بر جاے خود باشید و هرگاه از اینجا طلب شما اشارت رود
بذریعهٔ رخصت بیائید تا بشرط تحمل رنج کیشی (مشقت) اینجا بیائید و رنه پس روید و این سخن نظر
بصرفه کارے در میان آمد و رنه نیک معلوم ست که در کار پردازی و تحمل مشقت یگانه
آمده آید ایضاً سعادت توام نامهٔ شما نگاشتهٔ بست و چهارم شوال امروز که سوم
ذیقعده است رسید رقم تسلی بر صفحهٔ دل کشید هویدا باد که در اواخر شوال که یکتا
نامهٔ شما طراز آستین وصول گردیده بود و چون حرفی ازان پاسخ جو نبوده است
و به تحریر جوابش دست و خامه جنبش نیامد اکنون که در نورد این نامه پسین پرسشے
چند در میان نهاده اید پاسخ آنها بر طبق ترتیب آنها گزارده می آید بشنوید که اکنون

مرض اہلبیت شما لختے رو بکاہش ست و کوفت رنجوران دگر ہمچنان در افزایش و کمابیش
دو ہفتہ رفت کہ عابد علی ترک چاکری گفتہ بزادگاہ خود راندند و درنگی کہ در تحریر نامہا
سپرود علتش جز تنگ فرصتی نیست و موجب تنگ فرصتی جز بیچارگی لازمہ بندگی نی و این بیچارگی را چارہ
کو و علاج حرارت و درد سر شما ہمان ستردن موے سر و دماغ ست کہ چند کرتش آزمودہ
اید زیادہ چہ گویم کہ گفتار بزرگان را ہمہ شور دیوانہ و باد و افسانہ پندارید و چون
زیادت ورزش بشیتو مرا باعث زیادت فیض شدہ بود و کم کردنش خفت آن بار آورد
اینک شما ہم نشان میدہم کہ این چارہ بیازمائید شاید بمزاج شما ہم سازگاری کند و خود
چہ قدر کار ست اگر روزی بمسجد چاپ بازار گذر کنید و از حکیم عبد العزیز صاحب نسخہ بکف
آورید و نیاز پذیرید و بخورید و اگر از سر انجام چارہ خود بیچارہ ہستید یکے را از ہر دو گونہ
رخصت فراچنگ آورید و رجب را بجاے پابند چاکری گردانیدہ خود تنہا تن بعزیمت این
طرف در دہید تا بمداواے شما ہما اکمن جہد کنیم و ہمدرین ماہ نامہ حاوی خواہش چاکری
بنام من ہم از نیوتنی آمدہ بود و من تا بحدے کہ دسترس داشتم تگاپو بکار بردم لیس
چون کارے نکشود بجوابش معذرت نامہ روان داشتم و از جملہ آن چار تا کتاب
کہ بنام نامی این سرکار بر طرازیدہ ام سہ تا گذرانیدہ ام و یکے ہنوز از نظر ثانیش نپرداختہ
ام و خواہم کہ پس از گذشتن آن کتاب عرضہ امید بگذرانم اگرچہ نشایدم گزیر اندز ہرا کہ
خود گذرانیدن آن کتب عرضہ امید است و صورت سوال باری از انجا کہ سرکار قدردان
ست امید بہی در خاطر جوش زنان ست و کمابیش دو ہفتہ رفت کہ رجب رہنمونی
شما عرضہ روان داشتہ ام انجامش از مکرمی منشی قمر علی صاحب فرا گرفتن ست و من
نگاشتن

ایضاً

جان سعادت نامہ شما نگاشتہ سوم ذیقعدہ امروز کہ یازدہم
اوست چہرہ وصول افروخت دیدہ نگرانی دوخت نگاشتہ اید کہ پیوستن بجانان صاحب
سودے نیارد و من گویم کہ از جانب شان وعدہ استوار در میان ست آزمونش

زیانی ندارد و اگر نظر بر رنگ وقت آنجا رای شما نه پسندد ش پر حذر باشید شکوه کوته
قلمی که از جانب منشی قمر علی صاحب نگاشته بودید بمعنی لطفی ست که من دانم و دل اکنون
جوابش از جانب من بدین رنگ بر گزارید که ای آنکه شکایت شما سرمایهٔ راحت ما بیاد
آرید که پس از رسیدن اینجا نامه بنام نامی شما نگاشته و فرستاده بودم و شما
هم بارسال پاسخش مرا نواخته بودید پس در آیین رسم و راه مهر و وفا نه من سزاوار
دار و گیرم و نه شما و بعد ازین چون دگر ساز خامهٔ نیاز رتم نوای برون نداد آتش
جز نابودگی دستمایهٔ نگاشتنی نبوده است و خجالت نابودگی آن شیوهٔ خامه فرسائی
جز گرانی خاطر چه بار آورد و آنچه بر خاطر دوست گران گذرد بر لب دوستدار چون
گذرد و اگر از حق نگذرم شکایت دوست را پاسخ نادرست گزاردم همانا پاسخ
درست را مضمون این دو بیت که بر بدیهه از خاطر خسته برون تراوید گزارشگرست

حکم ادب الفت اینست که گر سنجی	یک شکوه بجا آرم صد شکر ز هر موی
زخم تیغ شکایتت ای دوست	گل دستارهٔ آبروی من ست *

وزین سپس بپا بخدمت شان از طرف من شکر گرمی بر گزارند که در کار من کرده اند
و پی کنند خواهند کرد و فردا سپاس نامه جداگانه بنام نامی شان خواهم نگاشت
و فرستاد انشاء الله تعالی و امراضیکه گریبان گیر شما گشته است علاج مجرب آن جز
ستردن موی دماغ نیست زیاده چگویم که بهمت شما اندرز پذیر نیامده است
ناگاه آبش نکاه است که درین بلده تپ یازده رانیان هنگامه گرم ست که شاید خانه
از تپ زده تهی بوده باشد تا آنکه جناب نواب صاحب را از مدت یک هفته تپ عارض
حال ست و زین رو جملگی وابستگان دامن دولت جناب شان را حال فرسوده اختلال
تا امروز مسهل دوم آشامیده اند توانا ایزد جناب شان را سرمایهٔ شفای عاجل
ارزانی فرماید که در سایهٔ ذات رحمت آیات شان اهل اسلام راحتی دارند که مشبه به ندارد

والسلام **ایضاً** درخشندگی کوکب سعادت دہی کہ بست و دوم ذیقعدہ بود شامگاه
نشان یافتم که حافظ محمد ابراهیم صاحب موہانی از مهتممی سایر بتحصیلداری منتقل شدند
و هنوز جاے شان بدیگرے رابطهٔ تعلق نه پذیرفته است و ماهانهٔ هر دو کار یکسان ست
یعنی چهل روپیه پس از گزاردن نماز مغرب براه افتادم و ببارگاه عالی در پیوستم
و جاے مذکور را بهر شما خواستگار شدم فرمان رفت که بخوانید فرزند خود را زود تر
تا آنکه در نورد پانزده روز بدینجا رخت وصول افگنند نه بیش ازان عرضه بردم
بحیثیتم بالجمله این نامه را ظاهر از رجسٹری نداده بشمار روان میکنم و غالباً که روز چهارم نظر
آشنای شما گردد پس بعد ازین شما را چه باید کرد در عرض دو روز از سرانجام کردنیها
پرداختن و از جمله آن کردنیها یکے آن ست که اگر از هر دو نوع رخصت یکے هم دست ندهد
بے اندیشه در استعفا زنند بل صورت استعفا در آئینهٔ اندیشه از شکل رخصت نکوتر
می نماید و دوم آنکه از همگی کالای فروختنی مثل چارپائی و صندوق وغیره هرچه بفروخت
رود بفروشید و بقیه بکسے از احبا سپارند و عهد درمیان گیرند که در مدت دو چهار
هفته همه آنرا بفروشند و بهایش بشمار روان دارند و اگر جامه های شما بخانهٔ گاذر بوده
باشد بهمدرین دو روز بکف آرند بهر رنگے که توانند شد و اگر بهیچ رنگ دست ندهد بکسی
از احبا افگنند تا در غیبت شما از گاذر گرفته بکلبهٔ خود نگاهدارند و همینکه حافظ عبدالفتاح صاحب
بضرورت عقد فرزند کوچک خویش در ماه صفر بدانجا می رسند بخود شان سپارند **ایضاً**
رنگ و بوی سعادت دہی شامگاه دو نامهٔ شما نگاه افروز آمد یکے نگاشتهٔ ۲۷ ذیقعده
و دوم رقم زدهٔ بست و نهمش و نامهٔ نخستین نشان داد که بتاریخ بستم ذیحجه بدینجا مے
پیوندید و دومین نامه ازین پیوستن بتاریخ شانزدهمش خبر گزار آمد بارے تاریخ پسین
یعنی شانزدهم را معتبر داشتم و بران سرم که امروز شبانگاه از حضرت نواب صاحب
تمنائی منظوریش گردم و چشم دارم که دیدهٔ این تمنا بسرمهٔ روائی توتیائی گردد اگرچه

از خواهش این روائی شرمسار بیا خواهم کشید زیرا که در حضرت ممدوح پیمان استوار نهاده ام که بنده زاده در عرض پانزده روز شرف حضور بارگاه عالی فرامی اندوزد و حضرت جناب شان هم فرموده بودند که بیش از پانزده روز مهلت صورت نتواند بست پس بهر رنگی که تواند شد تا تاریخ موعوده خویش یعنی شانزدهم خود را بدین جایگاه رسانند ورنه سر رشته بدست آمده از دست خواهد رفت و خواهش نفاذ حکم که بنام نگهداران راه کرده آید موجب بوالعجبی آمد زیرا که این خواهش مردان را نسزد توانا ایزد نگهدار باد

ایضاً بنام منشی محمد علی محسن آن دل گوید که نخستین پاره از درد دلخراش هجران وانمودن است و آرزو نالد که سپس حرفی از طومار جگر کاوی شوق بر سرودن و همه ناتوانی یعنی من خروشم که من وگزاردن حدیث شوق و فراق باین ناتوانی حاشا و بفرض اگر لختی ازان شرح پذیر گردد تاب شنیدنش کرا و برین معنی دلیلی نمایان ست که از هنگام شنیدن نوای خواهش دل و آرزو خامه و ورق وقف الامان ست پس ناگزیر آمد که آنچه توانم گفت و گوش گرامی آنرا تواند شنفت از دل بزبان آرم نهفته مباد که سر آمد گزارشها جز سپاس کرمی نیست که در کار دوستدار کرده اند و می کنند و خواهند کرد و شرح آن کرم اینکه عرضداشتم بدستیاری جهد آن جهان مردی بار بمنزل مقصود برد و طراز دستخط یافته پیش آن شهباز اوج مردانگی باز آمد و تا هنگام بهره افروزی ماده مقصود بنظر التفات سامی جا خواهد داشت زیاده ازین درین موقف سخن راندن خواجه را روش بنده پروری آموختن ست و نیز ناگزیر حق گزاری آنست که کف آرزو بدامن لطف آن کرم پیشه زنم تا بسفارت التفات سامی شکر این مایه آرایش کار بجناب معتمد صاحب هم از جانب این خسته و هم ایمعنی گزارش پذیر گردد که روانی سپاسنامه جداگانه نظر بر تنگی دست و باصره گرامی روا نداشتم و از نگاشتنها دوم چیست اعلام ایمعنی که آگهی اند و ختم از شکوه

براند اختن رسم نامه نگاری که بوساطت افتخار احمد درمیان نهاده بود دید و پاسخ آن
شکوهٔ جان بخش و دیر باسته روز رفت که بذریعه نامهٔ موسومهٔ معزی الیه گزارده
و فرستاده آمد روی نسیان سیاه اینک بقیه نگاشتنی ها همه از دل بدر جست
و با همه کاوکاو اندیشه و تگ و تاز فکرت چون دل خود رفته ام بوی از ان باز
نیامد لاجرم اکنون روی سخن با افتخار احمدی آرم هویدا باد که پریروز یا پستر پریروز
پاسخ نامهٔ شما روان داشته ام و از روانیش بیش از ساعتی نگذشته باشد که دوشنبه
نامهٔ شما رقم زدهٔ ششم ذیقعده رسید، آن نامه محتوی بوده است ترجمه دو خبر
تار و این مژده را که خبر بدر رفتن ۲۳ ضرب توپ از دست اهل ایمان و اسیری
هفت تن از سپهبدان ایشان یکسر دروغ بیفروغ و تراشیده و بستهٔ بدسگالان
نکوهیده انجام برآمد جای داد آن و شادان مانید که وقت اسلامیان را با اعلام مژدهٔ
روان افزا اینک خوش کرده اید و چی کنید و دو روز است که بکرمه تعالی گلبن
مزاج جناب نواب صاحب بهادر دام اقباله تاب و رنگ بهی گرایش دارد و نسخهٔ
مطلوبهٔ شما هنوز از کسی که زمده دادنش داده است دست بهم نداده است و
غالباً که همدرین هفته عشره دست دهد و بشماره وانی یابد انشاء الله الاحد و بهر یکی
از میان محمد صاحب و عظمت الله از من و علیکم السلام رسانند ختم شد آنچه نگاشتن
آن با افتخار احمد در سر داشتم اکنون باز گشتم بهمکلامی آن کرم فرما روشن تر از
روز باد که دیده و دل ورود پاسخ این نیایشنامه را تمنائی خواهد بود و شاید
اگر از رهگذر انبوهی کارهای سرکاری فرصت پاسخ نگاری دست ندهد با افتخار احمد
اشارت توان زد تا از تحریر خودشان برسیدن این نیاز نامه وارسم و اگر رای رزین
مطاع برگزیند عرضه حاوی خواهش اثبه که می یافتم روان دارم که درین صورت
بنای امید هم همدوش استواری خواهد بود و آرزو را عیبی نیست والسلام

ح
یعنی
از مصرف
فوج
سه
ابدهه
زدون
ایگندن
و اصابت
دادن
۱۲

بنام منشی طاهر حبیبی و شفیقی وی مضمون رقعهٔ شما همان هنگام رسیدنش گوش
آشنای حافظ صاحب کرده شد و هم بآرزوی آرایش کار در رستهٔ سخن مناسب و مقتضی
الحال بران افزوده شد گفتند و در جواب بدینگونه سفتند که آخر در بارهٔ رخصت
صبیه مدت یکماه موعود گردیده است و آن هنوز بپایان نرسیده است و پیدا
و هویداست که درنگ اندرین باره خود از مردم نازیباست اگر روزست و گر شب
مایم و در فکرت سرانجام رخصت فشارست و تعب انتظار رسیدن کالای مطلوبه از لکهنو دارم
بعد رسیدنش چه امکان که عذرے درمیان آریم و اگر این آرزوے ما سزاوار پذیرفتن
نباشد از جانب ما هیچ عذر و جاے سخن نباشد هرگاه محافه بفرستند صبیه را بخوانند
والسلام **بنام میر اصغر علی مهتمم مطبع** میر صاحب مهتمم مطبع اهلبیت سلامت نامهٔ نامی
رسیده چهره‌کشاے یک مژدهٔ جانفزا و دو سوال گردید مژده عبارتست از خیریت
سامی ملازمان و جواب سوال اول اینست که بمجرد نزول گرامی نامه در خصوص فروخت
اخبار بحافظ عبد الفتاح صاحب سخن درمیان نهادم جوابش فرزندشان حکیم عبد الرؤف
صاحب بدین رنگ گزارند که نخستین نمونهٔ اخبار باید آمد تا بسرکار و هم پایه داران
این شهر نموده آید و ازین سپس بشرط پسندیدگی در فروخت آن جهد رود پس اگر
راے سابق الوصف خاطر پذیر افتد کار بندند یعنی نمونهٔ اخبار نزد معزی الیه بفرستند
نه نزد این دور از صلاح کار زیرا که خودشان از قدیمان این سرکار و از پیشگان
نامی این دیار اند و من نووارد و بعلت نوواردی از رسم و راه این بلده نابلد
و بعلت نابلدی بسرانجام چنین کارها نادلیر و پاسخ سوال دوم اینست که میر
فدا حسین خانصاحب در ریاستگاه حیدرآباد بمنصب سترگ علاقه دارند و آن
منصب بمیر مجلسی مرافعه روشناس آفاق ست پس عنوان نامهٔ موسومهٔ شان را همین
نشان برطرازند که بمحکمهٔ مجلس مرافعه رسیده الخ و چون آن دانش پناه از منهی نشان

نداد ندکه دران شهر بکدام محله جلوه گرا ند بنده هم نامه بے ثبت نشان محله میفرستم
و دستزاد بران بیرنگ و السلام **بنام شیخ حاتم علی سخا** دلنواز من چگویم که درین
ماه رسیدن دو التفات نامهٔ شما چه نزهتم بخشید و امروز باسخ نگاری آنها چه
قدر عرق ندامت از مشت خاکم بیرون کشید و علت چندین ندامت پیداست که آمهربان
بهر دو نامه ایمای جستجوی چاکری شایسته رقم فرمودند و من بجواب آنها عذر بیچارگی
می آورم و بیچارگی من درین کار آشکار است که من خود بچاکری سروکار ندارم و این
سروکار که به پیشهٔ تعلیم دارم اگر از عالم چاکری شمرند نرسم که درین وقت کارے خوار
تر از معلمی کدام ست و هر که باین خواری نسبت داشته باشد مر او را با سر انجام شایسته
چه مناسبت و هر که بان دانش پناه خبر داده است که حضرت فرمانده را باین خسته
نظرے و التفاتی هست که سفارشم زنهار روے ناپذیرفتگی نه بیند سرتا سر دم ناراستی
زده زیرا که اگر اینچنین بودی بکارے که بتقیقش و انموده آمد علاقه نداشتمی زیاده
چه لایم که ندامت تحریر جواب نامه و اب سرم را بجاے می برد که زمین هفتم آسمان اوست
و همین ندامت ست که تحریر پاسخ نامه نخستین را سدراه بوده و اکنون که به تحریرش
دلیری کردم منشش جز این نیست که رسیدن التفات نامهٔ دومین دوش جانم را گرانبار
تر گردانید و زیادت گرانباری عنان تحمل از کف برد **بنام نامی شاه سید**
محمود حسن صاحب کلیمی مخدوم بنده سر بگریبان خجالت افگنده التماس میدهم
که امروز بعلت گریبانگیری دو ضرورت نتوانم پاے از غمکده بیرون گذاشتن یکے آنکه
امروز تا ساعت شب یکے از پایه داران این شهر نزاد به اهم رنگ در رود خواهند ریخت
دوم آنکه تا نیم روز گواه نامه تعینه از سرکار بدین هیچکاره نخواهد رسید و نیز توانم گفت
که مرکب مرسلهٔ سامی ملازمان به هنگام رسید که اشارت بدم آفتاب ست نرسید ورنه بی عذر
و اندیشه چون نگاه آرزو میرفتم و دولت حضور خدمت درمی یافتم پس نظر باین

عوایق عذر نارسائیم پذیرفته باد و فردا اگر مرکب سپیده دم بمن میرسد بسر و دیده دوید
بخدمت میر سیم انشاء الله الاعظم بنام منشی یوسف علی صاحب من چاک سینه
بلاکشان محبت را مگر چاک گریبان دانسته اید ورنه از چیست که گاه بے تا زنگاهی صرف
رنویش نمیکنید نوای دیگر از ساز مدعا آنکه در عرض این هفته دو نامه از وطن این آواره
غربت رسید نخستین نامه سلام برادر بزرگ شما ارمغان آورد و دومین نشاط اعلام این
مژده گستر دکه کهین برادر شما تعلقه منصب وکالت کامور شده مبارکباد از طرف
میر فخر الدین حسین رجسٹرار رافت پناہا سنگین ضرورتی گلوگیر آمده است
ورنه خدا نکند که من باشم و چنین حرف تقاضا که بقیه زر التفات فرمایند و اگر خود هم
تشریف آرند رافتی ست دگر و بآئین دوست نوازی نزدیکتر والسلام بنام
منشی یوسف علی ص

	نتوانم رسید در یادت		داد از دست ناتوانیها

و اگر پاس ادب محبت گریبانگیر نبوری بجاے بیتی که بر سر و دم چه بر سر و دمی این بیت

حالی ص

	تراس باوفا دانسته بودم	غلط کردم	خطا دانسته بودم

و اگر سبب نایاد آوری بیخبرے و فائی ست اعلامی تا پے بمغز حقیقت برده آید و عذر
سرودن گله بیجا خواسته آید آنچه درین بزم دل دیوانه و بحکم دیوانگی از نگهداری ادب
بیگانه بزبان ناله می سراید همه را ایزد شرح کردن آنست ورنه شمار اتاب شنیدن
آن بقیه جز این نیست که فرستاده هاے برادر بزرگ خویش از نامه رسان چون دلم
بستانید و یافته اش چون درمان درد دلم بوسه سپارید و آن در امانت اشارت
است بخیریت نامه که حاوی باشد وعده وصلت و تاریخ وفا هم از او والسلام بنام
حافظ محبوب علیخان جاگیردار سرکار دکن کرمفرمای احسن

شک نیست که هنگام وداع وعدهٔ نگارش نامه با آن مهربان کرده بودم و چون وفای
آن وعده تا چندین مدت صورت نه بست شرمسارانه میگویم که حقا و کفی بالله شهیدا
تا داغدار فراق شما گردیده ام بیشتر ها خواسته ام که نامهٔ موعود بنگارم و بخدمت شما
روان دارم اما دو علت عنانگیر آمد یکی تنگ فرصتی دوم صورت (غلبه ۱۲) امراضی که دارم و از
جملهٔ اسباب تنگ فرصتی یکی پیچیدگی ست بسر انجام کاری که بران نصب گشته ام و دوم
گره شدگی ست به تصحیح و نظر ثانی آن چار مجلد که در زمان خاک نشینی حیدرآباد مرتب
کرده بودم و بنام نامی این سرکار مطرز کرده ام تمام شد افسانهٔ پوزش آمدم بر گزارش
بقیهٔ مطالب نهان مماناد که سر دفتر مطالب مژدهٔ خیریت شماست و مرا این مژده اگر
زود سامعه ام را می نوازد خوشا وقت من و خورم روزگار من و دوم از ان مطالب
اعلام این معنی ست که افتخار احمد در پایان این ماه بدانجا میرسد و بپا میکده جا
میگزیند و چون اهلیت مجسم واز کریمان آمده اید نیک دانم که از کرم فرمائیها بحالش ذره
فرو نخواهند گذاشت و گرنه اینچنین دانستمی بزبان آرزو گفتمی که همانا بهر عنایتی
که بحالش بذل خواهد یافت نوای هزار دعا نیز از هر رگ و ریشهٔ دلم خواهد خاست
و سرگذشت من زبانی معزی الیه حالی ضمیر کرم تخمیر خواهد شد بحضرت والد ماجد خویش
از من ما وجب برسانند و هم بحبیبی منشی طاهر صاحب و حافظ زرین قلم صاحب ما یلیق المسنون
رسانیدن ست و اگر بسفارت منشی طاهر صاحب سلام و نیازم بخدمت مکرمی مولوی سید
شریف الحسن صاحب هم فائز گردد دانم که منتهای کرم ست و هم از آرزوهای من اینست
که از اخبار کارزار روم و روس هر چه بذریعهٔ تار برقی دریافته باشند نقش دیباچهٔ
پاسخ این آرزو نامه فرمایند زیاده جز تمنای دیدار نیست که بر سر و دو آید، آن
بدفترها نگنجد تا بدین ورق چه رسد والسلام بنام میر قربان حسین جان بلب
آخر این چه پیدا است که پاسخ مطالب ضروریه زنهار نمی نگارید چنانچه درین ماه

دو نامه حاوی این خواهش بشما فرستادم که از جملگی آن شصت روپیه که بموهان فرستادم
بست روپیه زاد راه بحاجی مبارک سپرده سویم روانش کنید وشما در جواب این سخن
حرفی بقلم نداوید باری فریاد از چنین ناهوشمندی و الحذر از چنان خود رفتگی
دی نامه محتوی شکایت نفرستادن خرچ از صفی پور بنامم رسید چگویم که از آن
شکایت چه قدر عرق شرمساری بر من هجوم آورد و چه مایه ملالت روح و روانم
را درهم فشرد بالجمله بهمانم رویت این کتابت از جمله زر مذکوره ده روپیه بصفی پور
روان دارند و یا خود برسانند و من بعد آگهی دهند از رسیدن آن دهم ازین
معنی که زر قیمت درختان باغ از بلگرام بتجانه رسید یانه و اگر رسید جملگی بوده است
یا گوشه کم ازان **ازطرف منشی یوسف علی** شاخ دل بر رسیدن مژده
نخستین از پیراهن بر آمدم و بوصول مژده دومین از پوست اما از انجا که مژده
نخستین لختی ابهام داشت آرزو مضطرب بتوضیح اوست هر آئینه بداد این اضطراب
رسیدن ست و درین دادرسی درنگ را چون بیداد ر ندانستن **ایضا**
ای آنکه قبای اهلیت نمایان بر قامت شما بریده اند و نقش همت بلند تر از آسمان
بنام شما کشیده هر چند دل ببر و دن افسانه درد دوری نعل در آتش و آتش در
زیر پاست اما منش از عالم رسم پردازی و رسم پردازی را همه تکلف اندیشیده
پس از سلام مسنون آئینه دار اصل مدعا میگردم که همانا وقت موعود نزدیک تر
رسیده خشیم که یکبار دگر همت نقل و حرکت ... بندد و با مید گاه پیوندند و خواستار
وفای وعده روانی کار من شوند و دگر آنچه از انواع کلمة الخیر آرایند که مدعا باشد درمیان
نشد تا باشد که بقطع منزل این آرزو و رابطه تعلقی که با و دارم از هم بگسلد و خاطرم
بسواد یکسوئی آرامد و خشیم دگر آنکه در انجاح این مرام دیگری انباز آن کرم گستر
نگردد تا گردنم زیر بار منت آن دگر نگردد که ازینجاست که هنگام وداع لب امیلاز مان

گفته بودم که قفل کارم بکلید سفارش دگری چه بجا شد که وا نشد و آن دگر اشارت ست
بهمان کس که بنا کسی غلط است و باعزی فتح الله جز دعاے خیر چگویم ہمانا آنچه ناگزیر حق
گزاری بود دو باره بر گفتم و بحکم دلسوزی بازش میگویم که نکوئی خواهان شما بس خون جگر
خورده اند و جان شیرین بلب آورده تا آرایش کار شما را باین کار رسانیده اند ہر آئینه
بے پروائی نکنید و مختارنامه زود بفرستید و نیز در کالبد مقدمه باغ جان باقی ست
اگر بختی حیدر و دبیگیان رنگ بریده اش بر روے تواند آمد والسلام **ایضاً** روح
برادر بہا کنید که دی حکم دلخواه درباره ماہانه شما نفاذ پذیر گردید اما تا ہنگام وصول
این خبر اینکه از اصرار بندارید و پرده دارش باشید و . بارۂ مهاجن سخنی بزبان
حامل حواله بیاید سراسرش دریابید و نیک یاد دارید که پیوستن نا گرفته بشما بحکم
غرض ست نه از خلوص مجلدہاے مطلوبه بتحویل حامل ارسال می یابد رسیده باد
و بشفیقی میر صاحب چون سلام این پیام رسیده باد که قاصد شما بمنزل مقصود رسید
اما ہنوز بمقصد نرسید و نه چشم رسیدن ست تا روز قیامت به که رخصت انصرافش
بخشند و بجناب مولانا عرضه دهید که امروز بعلت ہجوم کارہاے سرکاری یکسر تکلف ختم
غرا خدمت اصلاح قصیدۂ گرامی بجا می آرم و تا شامگاہش میفرستم ان شاء الله الاعظم
ایضاً دیوانه بهشیار سخن میکند و طرفه اینکه آن سخن عبارت از نصیحت ست و نصیحت
اشارت به ترک غفلت و شرح غفلت خود روشن ست که ہنوز نفرستادن زر محنتانۂ
نایب سخن ست و اگر از سر دوران مقدمه در گذشته باشند آگهی بخشید تا این سودا زده
را از زنجیرہا بگسلد والسلام **بنام نامی مولوی شاه سید امین احمد صاحب**
مولانا و مقتدانا روزگاریست که نه زین سو بلبل نیاز ترانۂ سنجید و نه زان سو
نکہتے از چمن نوازش بیرون خرامید اما بظاہر و ظاہرا در میزان اتحاد وزنے نہاده
اند پس از دار و گیر اتحاد بے اندیشه بوده بگزارش اصل مدعا گرایم نمایان تر از چم

صحبت باد که کما بیش یکسال گزشت که انشار کارنامهٔ فرنگ عطیهٔ گرامی ملازمان در مقام
بنوتنی بمن رسیده بود اتفاقاً در ماه حال ورس دادنش اتفاق افتاد و بنور درین
تدریس اندر وی جاے چند لفظی یافتم همه غلط و آن لفظ ترسیل ست بمعنی ارسال
پس حیثیم آن دارم که در انشاے مذکور لفظ ترسیل هر کجا که یابند بران خط کشند و بجای
آن کلمهٔ ارسال ثبت فرمایند و هم بارباب آن دیار اعلام دادنست که مصنف این
انشا اشتهاری فرستاده است حاوی این معنی که لفظ ترسیل محض غلط و ساختهٔ
عوام ست نگرند گانش هر جا که دران انشا یابندش قلم درکشند و بجاے آن کلمه
ارسال یا روانی رقم زنند و هم کرم گرامی را در نظر باشد که تا این مهم انجام نمی پذیرد
و جز این انجاح بدستیاری کرمنامهٔ مخدوم سامعهٔ ام راهی نوازد میانهٔ دلم و قرار
بُعد زمین و آسمان خواهد بود و سرگزشت من اینست که از مدت سه ماه بریاستگاه
بهوپال جا دارم و از شیوهٔ کریمی و اخلاق عالی جنابی که از جاگران اویم گوئی برگنج
گهر پا دارم لا زالت شموس اقباله لامعةً **بنام ناجی نور میان** از هر چه گویم
بهتر سلامت منزل گزارش حق المومن نمیه من لخادم المومنین درمی نوردم یعنی
عرضنه طالب علمی خستهٔ غربت دردمند مسکنت بگرامی خدمت میفرستم و طی نمیهٔ آن
منزل بردست همت آن رئیس المومنین میگزارم و شرح این نمیه از ان عرضه
روشن ست و اجر این کار از احسنو و توجرو بهرهٔن والسلام ۵ دولت بیدار
پرستار باد **بنام حافظ عبد العزیز در سفارش** جناب حافظ صاحب
السلام علیکم هر چند نومیدی دست بر دهان نهاد اما لا تقنطوا من رحمة الله ش
بر کران نهاد ور نه زنهار گرد این گزارش نگشتمی که تکت موسومهٔ حاجی مبارک علی
دهانیدهٔ آنجا مع محاسن جلی دی از دست طفل برنده اش هنگام باز گشت
تلف گشت همانا بشرط امکان زحمت حصول ثنایش کشیدن ست و بعطای

آن جان در قالب بیچاره دمیدن والسلام بنام میر سید حسن عاطفت پناها
هنوز کوفت اسهال بجا ر ضحال این خسته حال ست و هم بعلت فرط ضعف و زور ناتوانی
نقل و حرکت محال بهتر نقل و حرکت را مانع سموم بارش باران ست که چون زخم دلم نمایان ست
امید که اوقات را بر زرگ گزارند یعنی وابسته بهنگام صورت پذیری صحتم دارند

ایضاً بجناب خجسته القاب میر سید حسن خان صاحب راعلاقه مناصب

آنچنان همایون تر از آن باد که توان اندیشید و در اندیشه تواند گنجید پس از تهنیت گزاری
ارزش آنکه همانا اکنون وقت آن آمد که زکوة دولت برگزارند و آن روشن تر از
مهر درخشان ست که برآوردن کار حقداران است و از جمله آن حقداران یکی منم که
از مدت سه سال دست امید بدامن همت آن مطاع زده ام بالجمله شرح امید این ست
که زود ترم بتعلق خدمتی متعلقهٔ مناصب خود در سایهٔ احسان خویش جا دهند و چند
بعلت انعدام سواری بگزاریدن خدمت نمی رسم اما نظر باستحقاقم از جمله بجان حاضرانم
شمارند و فرودگاه هم همان کاشانه است که بکچهری صدر امین اتصال دارد بنام
نامی حکیم سید محمد اسحق حاذق موهانی حبیبی و طبیب قلبی نداانم تا اندرین
ماه چه قدر نامه ها بگزارش خدمت روان داشته ام یارب همه رسیده باشد اگر همه بحالت
رسیدن جملگی آن نامه ها غالباً بخاطر عاطر گذشته باشد که نگارندهٔ چندین نامه ها اگر دیوانه
شده است و اگرنه اینچنین باندیشه گذشته باشد بمقتضای ولایت است آمدم از انچه
محرک سلسله تحریر این آرزونامه بوده است سخن را نهفته مباد که امروز کتابی مشعر حال
انتقال بتجویزی افتخار احمد از وطن بمن رسید چگویم که بدرک اینمعنی چون هوش خویش از جای
رفته بکجا رسیده ام و از شورش دل و اندیشه چها دیده و کشیده سخن کوتاه خدارا از و
ترم آگهی بخشند که آن طبیب دل را در بارهٔ اقامت خویش پیش نهاد خاطر چیست تا
اگر زود بوطن میرسند بافتخار احمد بنگارم که جا نگیر وطن باشد و اگر بالفعل دل بغربت

وطن نداشته باشند بشارالیه رقم کم تازود بهر استعلاج فائز گرامی خدمت شود و دو
روز شد که پاسخ نامه سطاعی مولوی عبدالصمد صاحب بدستیاری ڈاک فرستاده ام
و در خاتمه آن سخنی بنام نامی شما نگاشته ام و در اینده م بسبب پراگندگی خاطر یادش
ندارم و رنه درین ورق باعادهٔ تحریرش پرداختمی و رسیده باد بمولانا محمد عبدالعزیز
صاحب و مولانا شمشاد صاحب ماهو المسنون به نیاز یکه دل را سرمایهٔ ناز است و جا
برو اهتزاز **ایضاً** حبیبی و طبیب قلبی سردفتر مطالب آرزوے دیدار فرح بارست
و تمناے شنیدن گفتار در نثار روانے بخش آرزوها تازه و آنرا نصیب دیدهٔ دیدار
طلب گرداند و این را بگوش همه چشم ارزانی دارد و دگر از مدعاها این ست که یک
مجلد دیوان صولت بیدزنگ بر سبیل (امید) ڈاک روان فرمایند و این روان فرمودن
راکم از روان بخشیدن نشمارند زیراکه در خصوص طلبش مرا کسی فرمان داده است
که سررشتهٔ گشود کارم همه در کفش سپرده اند والسلام **ایضاً** ٥ **شعر حافظ**
بیان شوق چه حاجت که حال آتش دل — توان شناخت ز سوز یکه در سخن باشد
فرداصبحدم دامن رنجه فرمودن ست و آتش دلها را آب دیدار فرونشاندن —
از طرف منشی یوسف علی صاحب کرم پرورا جرگ سلسله این نگارش
المعروف بمولوی محمد نوازش خواسته اند که گردن جانم از بار احسان آن
محسن جان بزمین در پیوندد و چنان در پیوندد که تا قیامت بر نخیزد هر آئینه شرح
آن احسان از زبان شان شنیدن ست و پس از کارفرماے آن احسان تماشا
گردن جانم دیدن والسلام **رقعه بنام بخشی کنج منوهر لال نوش**
مهربانا دل مهرپرست گوید که نامهربانی سه روزه ٥ و هم از موجبش آگهی ندادن
را سببے جز امتحان تیغ استغنا مباد و من بیدل گویم که آن سبب غیر فراوانی کیف
بادهٔ عیشها مباد و فرمان دوشینه حضرت فرمان فرما ید که بقیهٔ انشا بر رقعه رسان

٥ نیامدن سه روزه …

سپارند اگرچه سوادش بپایان نه پذرفته باشد و اگر پذیرفته باشد زهی من و خجے
کار آرای آن کرمفرمایمن **بنام منشی شنکر پرشاد جوش** دوست وفا
بیگانهٔ من داد از بیداد شیوهٔ بے پروائی شما ہمانا سه نوبت زبان داد یدو لحقات
برہان بخدمت مالکش نرسانید ید وحال این است که کس فرستادهٔ شان بطلبش
دو کرت دیروز و سه کرت امروز بپیش من آمد پس خدام السنجید و بفہمید که از چندین
بار ناکام برگشتنش چه شرمساری بمن روے داده باشد و جان خسته ام راچه قدر
درہم فشرده وزین سپس اگر دررسانیدنش اگر درنگ ذگی روا میدارید بمهر و
وفاے شما از من سلام **بفرمایش کرمفرمای رقم یافت ہ**

ہر سجدهٔ مستانه که سر جوش نیاز ست	از دور بآن سایهٔ دیوار فرستم

دی که یکم شعبان بود چاشتگاه بورود مسعود قدسی رقعه حالی یافتم و مدرک
خیریت ذات بابرکات جهانی دشامگاه به بجا آوری والا فرمان عز و شانی یعنی
رفتم و بحضرت فرمانفرما سفارشگر رسانندهٔ قدسی رقعه شدم سفارش خوشتر از آن
کار گرافتاد که دلم میخواست و سفارشخواه آرزو داشت التجه[illegible] اسانه بنام
نامی منشی محمد صدیق صاحب معتمد دفتر ملکی سرکار عالی دکن
محسن زمانه سلسله جنبان نگارش عرضه نذرانه سفارشگریست چه سفارشگرے را از
رشتی باید بل آوازهٔ میلے وجهی است که جناب را با اہل کمال است و صیت شیوه
احسان و مسافر نوازی که خاص آن جهان عظمت و اجلال است بارے جاذبه آن
آوازه و این صیت سه تن ذی کمال علم و عمل قرأت را بدان ریاستگاه میکشد
و از جمله آن سه تن یکے از شگرفان وقت و اعجوبهٔ روزگار است و آن کیست صبیه
یازده سالہ حافظہ قرآن مجید و در علم و عمل قرأت صاحب ید بیضا و عابده صاحب
اثره فاطمه نام حاصل گزارش نیازے بگزارش ندارد زیرا که شیوه احسان و کرم

خودش نیک سیما ندخانهٔ احسان آباد باد

خاتمه در تمهیدات که اکابر این فن بجاے القاب و آداب نگاشته اند و می نگارند و احدی از ایشان بجمعیت آنها نپرداخته و از نجاست که عوام از تحریر آن بیچاره و از فواید تحریر آن نابلد و بیخبرا

تمهید یکم که بخدمت مرشد و استاد و هم مرتبه ایشان باید نگاشت این عبودیت نامه ایست از بنده اندیش ایاز کیش یا عقیدت کیش ارادت اندیش ع

آنکه در موقفِ هوا داری		داغ اخلاص بر جبین دارد

آنکه حلقه فدویت در گوش جان و سمت انقیاد بر جبین جنان دارد و بجا نا بدین فدویت و انقیاد مه و سال بر خویشتن می نازد بجناب مستطاب مستغنی عن الثنا و الخطاب قبله خدا آگاهان هادی گم کرده راهان مطلع انوار الهی منبع فیوض نا متناهی حضرت فلان ادام الله تعالی شموس اجلاله لامعة و اقمار ظلاله ساطعة و بعد رین عبودیت نامه آنچه باید عرض کرد این است یا جز این نیست دیگر مختصر به ترکیب بالا بهر بزرگ که خواهد نگارد و

این فدویت نامهٔ ایست از فداے فلان بخدام ذو المجد و الاحترام حضرت فلان دام ظله العالی محتوی بدین عرض که دیگر بهمین ترکیب و زیادت حسن التمهید این عبودیت نامه ایست از مور بسلیمان و از ذره بمهر درخشان یعنی از کمترین یا کمترین فلان بجناب فلان بسط الله ظلاله العالی و اندرین نامه همه عبودیت گزارش کردنی جز اینقدر نیست که دیگر بحسن التمهید مورے بحضرت سلیمان و گدائی بحضور سلطان اعنی کمترین فلان بجناب فلان ادام الله اجلاله لب بعرض مطلب میگشاید و دیگر امروز موری بسلیمان و گدائی بسلطان متکلم میشود اعنی کمترین فلان بجناب فلان بعرض مدعای پرداز د دیگر امروز که دوشنبه و تاریخ فلان است این صحیفه رقم زدهٔ خامهٔ اطاعت رقم فلان مستهام میگردد چشم که همای نظر فیض اثر قبله و کعبه فلان سایه التفاقی بر تارک این بی سر و پا

کرامات ۱۲

داغ ۱ یا پیوسته یا روز و شب ۲ و آن اشارت با آوردن هیچ و دوم پیش از مقصود باشد ۱۲ ۳ یا از زمین با آسمان و از قطره بعمان دریا از نفسے بگلشن جنان و یا از دیو بجم و مثل

گستردو این بی سروپابدان سایه همایون تاج مفاخرت دریابد **دیگر** امروز که دوشنبه
است شنبه و تاریخ فلان است این سطری چند ریخته کلک نیاز رقم فلان بستام میگردد
چشم که بمنظوری نظر فرتاب اثر قبله و کعبه فلان منشور سعادت گیراد **دیگر تمهید شوقیه**
خدمت بزرگ قبله دل وجانا دل وجان تمنای پابوس را در پرده این پرده عبودیت
روان میکنم تا بدان بارگاه آسمان جاه رسیده نخستین بکسب زیارت اقدس سرمایه
مفاخرت فرا اندوزد و سپس از طرف این رهرو جاده عبودیت عرضه دهد که **دیگر**
تمهید شوقیه خدمت بزرگ این عبودیت نامه ایست نی نی در لباس آن خود
روان میشوم و بحضرت خدام جناب فلان میرسم و آداب بجا آورده عرضه میدهم که **دیگر**
تمهید التجائیه خدمت بزرگ غیر برادری خدای بر حال بندگان نخجسته
را سپاس که وابسته دامن دولت خواجه هستم که بنده نواز است و رهی پرور و همه
فیض است و کرم گستر ۵

روان من فدای خواجه من	که دایم رو بسوی بنده دارد

هر آئینه بر رای خورشید ضیای خواجه بنده پرور پنهان نماناد که **دیگر** بمقام کمال
حاجت خدمت بزرگ غیر برادری و پیر و مرشد و مثله **قبله حاجات** چون زاغ جهاز
که بهر سو که رو آورد ما نگاهی نیافته باز بهمان جهاز پیوند داز همه سو رشته امید گسسته
روی بدان در می نهم و عرضه میدهم که **دیگر که بنام اتوان نگاشت** بجناب
شوکت انتساب یا کرامت انتساب یاستوده نقاب نواب محمود علی خان صاحب بهادر دام اقباله

آنکه از بار و هجوم حشم و تمکینش	حرکت گشته فلک را چو ثوابت دشوار

آنچه پس تسلیم و تقدیم مراتب تعظیم بایدم بعز عرض رسانیدن این است **انتباه** تهنیه
هذا را اگر یاب و غنچه و مثلها نگاشتن خواهد بجای بیت مذکور هیچو این فقره برنگارد که ذات
رحمت آیاتش پیوسته بر سر ما عبودیت کیشان سایه گستر باد یا که شعری متضمن این

مضمون بر نگارد و نام نویسد مثال بجناب خال معظم یا عم مفخم قبلهٔ دیده و دلم که سایهٔ ذاتش
بسے بر سرم پاینده باد گزارشگرم دیگر به ترکیب بالا بجناب شوکت انتساب نواب
محمود علیخان صاحب بهادر دام اقباله و ابد دولته که آسایش گیتی در سایهٔ ذات رحمت آیات
اوست یا که اوصاف محامد و فضائلش در قیاس نگنجد یا که هرگونه بزرگی یا فضل و
کمال ذات بابرکاتش را مسلم است گزارشگرم **دیگر خدمت بزرگ غیر برادری**
برائے خورشید ضیائے جناب فلان که هر آئینه قبلهٔ عبودیت کیشان و کعبه ارادت اندیشان
اندر روشن تراز نیم روز باد یا روشن تراز روئے مهوشان باد **دیگر** بر آئینه معنی
نمای جناب فلان با لقاب متذکره بالا و مثله عکس پذیر باد **دیگر تمهید مسمی بخطاب**
زیبا خدمت امرا و اکابر نویسد ؎

اے اوج ز ذات تو سر فیض و کرم را		در ے فرزند دست تو رخ تیغ و قلم را

مثال دیگر ؎

اے سجدهٔ درت سر و سامان آفتاب		زرین زنخ ز خاک کویتو مژگان آفتاب

مثال دیگر بیک مصرع ؎ اے قبله سجده آستانت **مثال دیگر**
بیک مصرع ؎ اے دایره عقل و ذو کار امرکز **انتباه** هر شعر ندائیه مدحیه تمهید
میتواند شد خواه از خود باشد خواه از دیگر **دیگر تمهید دعائیه** سر ما خاک رهت باد **دیگر**
تمهید حاوی رسید خط چون نمیرم بر جنبش خامه اعجاز هنگامه قبله و کعبه خویش
که اگر نه امروز هزار جانم بخشیدی در روئے شاهد هزار جان رونما یعنی صحیفه مکرمت
انتما که امروز و یکے بیش از نیم روز ورود فرمود چه خجالتها کشیدمی **دیگر تمهید**
مسمی به تمهید تهنیت حاوی رسید خط نازم سلّمه همایونی تاریخ چهارم
یا پنجم ماه حال را که هنگام نیم روز ظل هماے همایون صحیفه گدای بینوا را تاجدار اقلیم
مباهات گردانید یا شهریار هفت اقلیم نازش گردانید **دیگر** الحمد لله چه همایونی است

۱ یا گردم سر گردم یا شاطر یا بلا چینین یا بلا گردان یا جان دو عالم قربان همایونی یا تحفتی یا فوقی یا فرخندگی ۱۲

۲ تمهید تهنیت مکان تمهید تهنیت بیک مصرع تغیر الفاظ جیبیں بہار کس وجه مدیحیه تقریب تهنیت بلکه ۱۲

تاریخ امروز را که رسیدن کرم نامه فلانی دل را جانی و جان را جهانی بخشید دیگر زمین
ادب بوسیده بعز عرض حضرت قبله دو جهانی و کعبه آمال و امانی مدظله المتعالی میرساند
دیگر تمهید شوقیه درجه مساوی این آرزو نامه ایست از جگر تشنه دیدار
فلانی عصیان شعار بگرامی خدمت سمو رتبت فراوان مهربان مجمع محامد بیکران فلان
محتوی بدین التماس که دیگر زمان زمان جهم از شوق و گرد دل گردم که دل بگرد
تو گردیدن آرزو دارد آرزوے دیدنها و بکام دیده و دل رسید نهانه بانداز
ایست که یکے از هزارش را بنگارش سازد توان دادیس همان به که درین بزم ساغر
خموشی نوشم و با هزار راز دگر گوشم نهفته سباد دیگر ایضاً یعنی شوقیه

برنگ سوسنم اے کاش ده زبان بودی		که شرح شوق تو نتوان بیک زبان تنها

همانا شرح شوق جز اینقدر که نتوانم کرد و بمیدون داستان درد فراق
غیر ازین که نتوانم گفت و آنچه بگفت تو انمش ساز دادن و نامه را بنگارش
آن نگارین بتن این است دیگر ای طپیدن دل فرصتی دهان ای بخون غلطیدن
جان فرصتی تا باشد که بخدمت فلان اینقدر برگزارم "دیگر حاوی رسید خط
ای آنکه من مرده را بنامه یاد کردی خدایت بیاد خویش دل زنده دارد دیگر ایضاً
یارب آنکه من مرده را بنامه یاد آورد بیاد خویش دلش زنده دار دیگر یارب چه دیوانه
ام که نامه نگارم بکسی که اگر خاک درش گردم بر درنیا مد عنوان گزارش مدعا آنکه دیگر
آلهی خامه ام نام کرا خواهد رقم کردن که تا گردش بگردد دل برون از سینه می آید یعنی
بجنابه ستوده القاب فلان صاحب سلامت دیگر مخدوم بمثال قدسی خصال فرشته
فعال همه عظمت و سراپا جلال من نیک در یابد دیگر بمقام شکایت و کمال
بے تکلفی الا ای فلانی نیک دانستمت که یکسر وفا دشمن آمده و همه تشنه خون من آمده
دیگر بزرگ و مساوی و خورد بجنابیکه بپایه سماست و بسایه هما بس از تسلیم

همه تعظیم عرضه مید هم **دیگر** بنده فلان در پردهٔ این عرضه خود را دان میشود پردهٔ دولت حضور خدمت جناب فلان در می یابد و آداب بجا می آرد و عرضه مید هد **دیگر** ای کاش بجای این عرضه خود روان گردیدمی و دولت قرب جناب فلان دریافتمی و دست بسته آداب بجا آوردمی و عرضه دادمی **دیگر** یاران ای دل تمنای پابوس ازین عرضه پیشتر شتاب و دولت حضور خدمت فلان دریاب و آداب بجا آر و دست بسته برگرد **دیگر متضمن عذرخواهی** قبله و کعبه از ندامت زحمت دهی سر در پیش افگنده و بهم عذرش از کرم عالی باز خواسته عرضه مید هم **دیگر** عذر زحمت دهی پذیرفته یا گناه زحمت دهی عفو فرموده ملاحظه فرمایند **دیگر** دیوانه محبت رسم پردازی نداند **دیگر** بمقامیکه ملاقات درمیان نباشد آین نیایشنامه ایست از نادیده گرفتار محبت و لذت نظاره نیافته نذر حسرت بجا بیکه حسن ازل آورد گوانا یگی ذاتش از پس صد پردهٔ دل از کف در ربوده داد ای دلربایانه نجستگی صفاتش بکرشمه پنهان سینه تا جگر را میدان تیغ بازیهای برق آرزو گردانیده ۵

حسن را نازم که دل نادیده در سودای او		غم خریده و عیش را از دست جان انداخته

عنوان عرض مدعا آنکه **ایضاً** هرچند دیده بهمه آرزو بظاهر از نظاره جهان آرا کامگار فروغی نگشته اما گوش تمنای گفتاره بتواتر ادراک محامد نمایان پردازش گار دیده گردیده تا از ینجاست که سراپای مستهام عرصه جولان شعله محبت و تولا ست آری ۵

نه تنها عشق از دیدار خیزد		بسا کین دولت از گفتار خیزد

عنوان حقیقت مدعا آنکه **ایضاً** هرچند دیده طلبگار دیدار بصورت از پرتو صورت سراپا معانی فروغی نیافته اما بهم شنیدنهای محامد دلربا بپردازش کار دیدنها پرداخته بالجمله از ینجاست که دل تا دیده یک میدان تیغ بازیهای برق محبت و ولایت و یک عرصه جولان شعله محبت و ولاست چنانکه گفته آید ۵

۵ یا دل یا شوق یا آرزو گوید که بجای این عرضه الخ

نه تنها عشق از دیدار خیزد	بسا کین دولت از گفتار خیزد

عنوان طرازش مدعا آنکه **ایضاً** هرچند دیده دیدار طلب بظاهر از دیدار فرحبار فروغی نیندوخته اما تواتر شنیدنهای مکارم نمایان بپردازش کار دیده پرداخته تا از نتیجه که دل تا دیده جولانگاه برق محبت و ولاست ؎

حسن را نازم که دل نادیده در سودای او	غم خرید و نقد عیش از دست جان انداخته

عنوان عرض مدعا آنکه **ایضاً** این آرزونامه ایست از نادیده گرفتار محبت و لذت دیدار نیافته و وقف حسرت بقول استاد ؎ نه تنها عشق آه عنوان گذارش مدعا آنکه **ایضاً** بجنابیکه آوازهٔ والای ذات گزیده صفاتش آویزهٔ گوش شنیدنهاست و شنیدنهای صفات قدسی آیاتش از بس دلنشینی فروغ دیده دیدنها ؎

ذات والایش برنگ آفتاب	هست مستغنی ز آداب و خطاب

نوای مدعا آنکه **ایضاً** بسامی جنابیکه آویزه والای ذات گزیده صفاتش آویزهٔ گوش شنیدنها و شنیدنهای صفات قدسی آیاتش از بس دلنشینی فروغ دیده دیدنها و باینهمه گوش محامد نیوش حسرت افزای دیدهٔ دیدار طلبگار است و هر موی تن مژگان چشم آرزومند دیدار فرحبار است ؎

ذات والایش برنگ آفتاب	هست مستغنی ز آداب و خطاب

یا

ذات او جان است دل دیوانه اش	مر صفاتش شمع و جان پروانه اوست

گزارشگر دنی جز اینقدر نیست **دیگر** ؎

نتوانم رسید در یادت	داد از دست ناتوانیها

و اگر استادگی ابر رحمت یادآوری را موجبی دگر بوده باشد جز زور آوری نشهٔ مبادکه از بادهٔ عیش خیزد و ناله دگر این ست **دیگر** که در عرایض بکار آید روشن تر از آفتاب عالمتاب ست که گوهر قدس خدایگانی اظهر تر از آفتاب و آفتاب بے نیاز از مدحت و آداب است و نتیجه این شکل بدیهی است که گوهر قدس خدایگانی فزونتر از آفتاب بے نیاز از آداب و ثنا ست پس نظر باین نتیجه گزارش مضامین ثنا را ناسودمند

وناسودمندسرای براچون اطناب دوراز داب آداب انگاشته بگزارش اصل مدعا می پردازد
دیگر شیوهٔ رسم پردازان که عبارت از آراستن عنوان بمضامین دعا وثناست نظر باطناب
دوراز داب آداب انگاشته بگزارش اصل مطلب می پردازد فقط دیگر متضمن شکر حلاوت
زمزمه سپاس خریداری دکان بیرونق یا کالای ناروا چون ترانه دعا وثنا بزبان هرگز
وریشه دل برسروده همچو تسلیم بندگانه عرضه میدهد

قطعهٔ تاریخ نثر شاهجهانی از تصنیف جناب منشی عبد المجید خانصاحب رضا تخلص شاداب

رقم چون کرد استاد الممالک حضرت احسن	کتابی دلپذیری بی نظیری نادری دلکش
بدوران سعید حضرت شاهجهان بیگم	خداوند سواد اعظم بهوپال مهوش
بارشاد مطاع حضرت نواب والاجاه	چو گلرویان لباس طبع اندر بر کشیدندش
سواد او سواد گیسوی دلدار خوش منظر	بیاض رو تجلای بیاض عارض مهوش
سوال سال سعد طبع تصنیفش چو بنمودند	دل شاداب نثر نیک طینت گفت تاریخش ١٢٩٩

وله دیگر قطعهٔ نثر شاهجهانی

تصنیف کرد احسن شیوا بیان کزو	صد گونه آب و رنگ بباغ براعت است
ذاتش خزینهٔ فن ادراک و علم و فضل	گنجینهٔ فصاحت و کان بلاغت است
نثر نفیس و دلکش و شایسته و بدیع	توصیفش از زبان و قلم فوق طاقت است
در گوش من ز هاتف غیبی ندا رسید	تاریخ او رسالهٔ رنگین عبارت است ١٢٩٩

وله تاریخ طبع

کرد تصنیف احسن شیوا بیان نثر نفیس	کز مضامینش بود روشن عبارات حسین
از سر الهام تاریخ ختام طبع آن	گفت شاداب آفتاب صبح گلزار تمیز ١٣٠٠ هجری

صحت نامهٔ نثر شاهجهانی

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۲	۳	باری له	·	״	۱۳	تراو	اتراو
״	״	رسول	رسولؐ	۱۴	۱۲	رساشیدش	رسانیدنش
״	۷	ازاهنا	ازآهنا	۱۶	۱۲	سومی	سومین
״	۹	دوبین	دومین	״	۲۱	شنیدنهای	شنیدنیهای
۳	۲۰	پاییز	پائیز	۱۷	۵	سره	سره مصرع
۴	۱۴	همه	بمه	״	۱۶	شکسته پائی	شکسته بالی
״	۱۵	نسیم از	نسیم ار	۱۸	۱۵	سنه	سن
״	۱۸	نگنجید	بگنجید	۱۹	۱	بهرہی	ٹهری
۶	۱۰	جنیبت	جبینت	۲۰	۸	سومی	سومین
۷	۱	محافظ	نگهبان	۲۱	۱۶	دال وسینه	دل درسینه
״	۲	زهرا	زهره	۲۲	۵	پرحذر	برحذر
״	۴	ازرنگ	اررنگ	۲۴	۸	سرکش له	·
״	۶	بیادش	بباوش	۲۵	۱۶	بتعین	بتعیین
״	۱۵	نامه	مایه	״	۲۱	چنانکه کارهای	چنانکه درپردازش کارهای
۸	۱	بیعدل	بیبدلی	۲۶	۱۹	مسلمانان	مسلمانان
״	۷	گزارش	گدازش	۲۸	۱۵	سیردلی	شیردلی
״	۱۲	بی دل	بیدل	״	۲۱	بمسرت	بمشرب
۱۰	۱۳	بیدل	بَدَلِ	۲۹	۱	ببیرنگی	به نیرنگی
״	۱۹	مرحوم	·	״	۵	به بحیرت	بحیرت
۱۱	۸	زرزنه	زوداکه	۳۰	۱	گردہ	گروه
״	۹	قسیم	قسم	۳۲	۴	رویده	زرویده و

صفحه	سطر	خطا	صواب
۳۳	۲	آنجناب	آن جناب
۳۵	۲	دو	و دو
״	۲۰	دست پاچه	دست و پاچه
۳۶	۶	نیابد	نیاید
״	۱۳	برده	نبرده
۳۷	۵	هردو	هردوتا
۳۸	۱۰	بررزیڈنٹی	برزیڈنٹی
۳۹	۲	بعلاقه اش	بعلاقهٔ این
۴۰	۳	هنگام رو	بازگشت
״	۱۱	واز	ورنه از
״	۱۴	عرصه	عرضهٔ
״	۲۱	بنامه شفا	بنامم شفا
۴۳	۴	آمد	آید
۴۴	۱	مرام	این مرام
״	۱۸	که یکتا	یکتا
۴۵	۴	سرودماغ ست	سرست
۴۸	۲۰	برشچتگی	برنجگی
۴۹	۷	جنز	خبر
۵۰	۲	ورسه	دوسه
۵۱	۸	شایسته	چاکری شایسته
۵۳	۹	نورم	خرّم
۵۴	۱۸	روانی کار	روائی کار

صفحه	سطر	خطا	صواب
۵۶	۱	فرنگ	فرهنگ
״	۱۱	جاگران	چاگران
״	۱۵	زمست	ذمست
۵۸	۷	روانی	روائی
״	۱۶	درپیوندند	درپیوندد
۵۹	۵	خدامرا	خُدا مُرا
״	۷	اگر وزنگ فرنگی	در رنگ رنگی
״	۱۰	حالی	جانی
״	״	مدرک	بدرک
״	۱۵	از	ارزشی
״	۱۶	وجهی	وُجْهی
۶۰	۸	آنکه	یا آنکه
״	۱۵	مهر	بمهر
۶۱	۲۰	باب و غنچه	باب و غم
۶۲	۱۸	ویکی	دَنگی
۶۳	۷	سازدتوان	سازو توان
״	۲۱	وسماوی خورد	•
״	۲۰	دولایت	وولاست
״	۲۱	گفته آید	گفته اند
۶۵	۱۵	است دل	است و دل
״	״	اوست	اش

تمت

الشعر کلام حسنه حسن وقبیحه قبیح

الحمد لله والمنة که این چند غزلیات نامی از نتائج طبع گرامی جناب مولوی محمد حسن صاحب الملقب است

نظم والا جاهی

حسب الحکم جناب مستطاب نواب امیر الملک والاجاه سید محمد صدیق حسن خان صاحب بهادر امیر کبیر بهوپال دام اقباله

در مطبع مفید عام آگره زیور طبع پوشید

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الہی آب و رنگ جنت افشان دہ بیانم را	ادا آموز حسن حوریان گردان زبانم را
بلبل آنکہ شد بلعلش نواسنج انا افصح	حریف بلبل باغ جنان کن مرغ جانم را

بر بستن تراز روی مہوشان باد کہ این غزلی چند بوالا اشارت حضرت ہمہ عظمت چون آفتاب بے نیاز از مدحت و آداب نواب والاجاہ امیر الملک سید محمد صدیق حسن خان صاحب بہادر دام اقبالہ ریختۂ خامۂ فکرت خستۂ احسن بلگرامی گردید و بحالتی گردید کہ از اشتلم امراض گوناگون و سورت [شدت و غلبہ] اعراض روان فرسایش ہر نفس را نفس واپسین می شمارد و نابودگی مناسبت [علیہ] ازین فن بعلت ترک آن از ہنگام برہمی سلطنت لکہنو مستزاد بران و نیز موجب عدم ورزش این فن تنگی عرصۂ فرصت ست کہ بعلت انبوہی کار حک و اصلاح و تعلیم نظم و نثر بودہ است و میباشد نہایت از وانمود این حالت آن ست کہ اگر اینچنین بودی غالباً اندیشۂ فرمان پرست جز بچار چند ابیات کہ بر طرز دیدہ آمد بسندہ نکردی و بہرہ آنست کہ تواند گفت بوجہیکہ تواند گفت ز نظر بنا مناسبتی کہ بیان یافت این

مجموعه را بنام نظم والاجاهی پیرایهٔ آبرو داده آمد و نیز هویدا باد که در طریق
غزل گوئی بر اثر حضرت سعدی و خسرو و حافظ علیهم الرحمة بقدم اتباع می‌شتابم
شرح این نوا آنکه معنی تازه و ترکیب دلربا جویم و الفاظ را تابع معنی دارم
نه بالعکس و آسان گویم و زنهار بفراهمی نامانوسات گفتار را دشواری ندهم
و درین وقت برغم این همه روائی یافته است یعنی دشوار گوئی و نامانوس طرازی
و الفاظ پرستی که عبارت از همان امر بالعکس و ضد معنی شناسی ست پس چگویم
که نظر بادای دین حق مقام اگر رو بمفصل گوئی و روشن گزارشی نهم اندیشهٔ
گرانی خاطر بعض یاران وقت در پیش دارد لاجرم بسرودن حرفی بسنده کنم
که همانا ورزش این امور جز مخالفت سران این فن نباشد و آگهان دانند
که این مخالفت ناروا جز ناآگهی نباشد و هم نظر به تفهیم و انتفاع طالبان فن سخن
نه از راه خودستائی گویم که درس این چند غزل را در سودبخشی بدرس منتخب چند
دیوان برابر شمرند و دلیلی برین معنی شهادت شناسندگان انصاف پرورست
و شناسنده اشارت بکسی ست که حقیقت فضائل ثلثه سخن را شناسا باشد و نیز
۴ ازین رو که اهل بعض دیار از خواندن نظم احتراز دارند گویم که خواندن و فهمیدن
نظم فن نثر را که نظم امور ملکی و ذاتی باز بسته بآن ست آسانتر گرداند و فکر را مایهٔ
رسائی و دستگاه آسمان پیمائی بخشد تا آنکه بعض علمای مستند همچو علامه ربانی
امام محمد بن علی قاضی شوکانی یمنی نگاشته اند که عالم را باید بغرض دست داد
مایهٔ توانائی فکرت پاره توجه بنظم طرازی صرف کردن و بحکم ضرورتی که نیازی بگزارش ندارد
غزلهای نامورانِ این فن داخل متن کرده شد و هر گاه این معنی بر دل گرانی کند و این
گرانی زبانش را به تعنت بر آغالد باید که نخستین این مشتی جامه‌ها را جواب گزاره گردد و توفیق
درستی آن جوابها از شناسندگان نامور بکف آرد ورنه آن تعنت جز سعی بیجا و سند نباشد

طرح اول متضمن شش غزل و ازین جمله چهار در حمد و یک در نعت

صائب

ای خار و خس بحر ثنای تو سخنها	گنجینهٔ گوهر ز مدیح تو دهنها
یکبار برین نه چمن سبز گذشتی	سر در پی بوی تو نهادند چمنها
تا و سر آن زلف و پریشانی غربت	گرد سر این شام بود صبح وطنها
از نقطهٔ توان راه بمضمون سخن برد	غول ره انگشت درازی سخنها
نقد دو جهان غنچه صفت در گره تست	تا چند بگردی چو زبان گرد دهنها
تا شبنم افتاده برافلاک برآید	خورشید جهانتاب فروهشته رسنها
هر جا که شود نامهٔ صائب گهرافشان	تا حشر بماند چو صدف بسته دهنها
اے نشئهٔ سرجوش ثنای تو سخنها	دل شیشهٔ می نام تو پیمانه دهنها
اے نام تو بال و پر سیمرغ سخنها	بے حمد تو زندان زبانهاست دهنها
اے غنچهٔ گلزار ثنائے تو دهنها	بالیدن گل همین شد نهای سخنها
اے حمد تو آراسته گلزار سخنها	لبریز زبان ساخته چون غنچه دهنها
حرفی لب لعل تو ز مدروح به تنها	شد زلف سخن بر رخ دین شرح متنها
تا و سر آن پادشه دین که ز مهرش	پیدا شود از شام خرد صبح سخنها
تا خامه بگفتار رهی رطب لسان شد	گنجینهٔ گوهر شده اصداف دهنها
اے پادشه طیبه سنت نظر مهر	دل سیر دار دست مرا یاد وطنها
آنکس که حدیث نبوی تاج سر اوست	شد پادشه بحکله کشور تنها
شوکانی اگر شد سر نواب سلامت	وقت است عقیق یمن آید زمین‌ها

غالب

صائب

شوکت

غنیمت

نواب بهوپال دام اقبالهم

احسن سلمه الله تعالی

۱۳ آنی که بجولانگه وصف تو سخنها	۱ افگنده بهر گام سپرها ز دهنها

در عالم اندیشهٔ ماهیت ذاتت
یکدست یقینها بود آواره چو ظنها

زیر فلک شان تو او هام ملائک
پرّند بدانسانکه ته چرخ زغنها

از گوشه نشینان غم هجر تو راحت
از توشه کشان ره شوق تو محنها

رقص طرب جان بهوای تو طپیدن
خوش زمزمهٔ دل بلغبت ناله زدنها

تا گرد نگه پایگه غربت راهت
در پیش بود سر ز سر و او وطنها

اندیشه درین گم که چسان راه تو جوید
ای راه تو بس دورتر از گام زدنها

خاکم بدهن گر به شنایت لب دکامم
آرد به تصور هوس حرف زدنها

احسن چه سراید صفت نام تو یارب
هر حرف ز نام تو خداوند سخنها

۲ جز حسرت حمد تو چه خیزد ز سخنها
جز حلقهٔ خمیازه چه آید ز دهنها

مغز دل و جان پنبهٔ مینای هوایت
جای می رازت بنود جام دهنها

از گل نه همین داغ ز درد تو کشیدست
از سرو الف آمده بر سینه چمنها

ق چون یوسف عشق تو به بازار در آمد
چون صبر ز دل رفت برون نام تمنها

در بر فگند پرده ز رخ شاهد جنت
یارب رود از جا بکجا روح ز تنها

از رهرو راهت مگر آموخته بسمل
رقصیدن و خود غوطه بخوناب زدنها

مپسند ازین بیش دل احسن و حرمان
از داغ خود ای پنبه بنه داغ محنها

۳ اے حیرتی وصف جمال تو سخنها
در پیش نفس آئینه باشد ز دهنها

گل آبله پائی بهارست بشوقت
یا در الم مت دیده پرخون چمنها

آورد کشان یوسف جان را چو سلاسل
مرجذبهٔ شوق تو بزندان بدنها

خود زلف بتان ست ز سودا زدگانت
ورنه ز چه شد سلسله برپا ز شکنها

تسبیح هوایت دل صد پارهٔ بیدل — گرداندن او در رهٔ غم گشت زدنها
پیوستن جانست بسر منزل عشقت — از خویش بریدن نه بریدن ز وطنها
از بهر مریضان غم عشق توکل کرد — از طوبی بالای بتان سیب ذقنها

از نالهٔ در دت رسنی بخش باحسن
کش نفس بد انداخته در چاه محنها

۴
در ذوق گل داغ تو نکهت بچمنها — از خود شد و غلطید در آغوش سمنها
هر برگ خزانی ست زبانی که سراید — در عشق تو گردید دگر رنگ چمنها
بزم دو جهان حیرتی صنع تو بینم — انگشت بود شمع و دهنهاست لگنها
شیدائی نام تو چه گفتن چه شنیدن — سرمست هوایت چه خموشی چه سخنها
داغت چه گرانمایه دُر آمد که بر اهش — خاک[ف ۱] آمده بهتر همه از خون عدنها
از فیض تو یک جنت نقدست بکف ور — گر خار بصحراست دگر گل به چمنها
بیننده شناسد که تو هستی و دگر نیست — داننده بداند که همانی سر تنها

فی النعت

۵
در حضرت نعتت چه خموشی چه سخنها — یعنی نبود مهر دهان بیش دهنها
شد ناف[ف ۲] زمین نافه گشا از سر زلفت — ای در قدم سایهٔ زلف تو ختنها
من دانم و دل تا دل دانات چه خواندی — گر حفظ مراتب نه نجوی مهر دهنها
روی تو کجا خار بیت راز سر یک — گلها نگر ستم همه یک یک به چمنها
دوزند نثار نگه حور ملائک — از بهر شهیدان ادای تو کفنها
هر شمع که در بزم جهان دید جمالت — از اشک پر از خویش تهی شد چه لگنها
در ذوق رخت طایفهٔ مهر عذاران — مانند سحر آمده بر دوش کفنها
گر کشد از مدح حدیث تو سخنور — راند بسرش از ره لب از سین سخنها

ف ۱ خاک چیزی نسا[ختن] از خون چیزی بیرون بودن کنایه از بهتر بودن ادنی چیزی از اعلی چیزی ۱۲

ف ۲ ناف زمین کنایه از کعبه شریف ۱۲

احسن ز تو بود و رسا زان کام گردانی
تا چند بود خسته و پامال محنها

ای جلوه گه نعت تو مسجود سخنها
نقش قدم شاهد وصف تو دهنها

دیگر غیر حمد و نعت

٦

بین ترک فلک آن مژه و زلف شکنها
یعنی که تو هم ترس ازین دار و رسنها

هر دل ز تو صد بخت و بهر بخت ترا جای
داری چو غم خویش بهر سینه وطنها

دارد نه همین دل بغمت شیوهٔ بلبل
بخرام و ببین حالت گلها به چمنها

تا چشم ترا دید فلک لرزد و گوید
کس نیست بجنونی بجهان صاحب فنها

زان زلف رسن وش دلم افتاد بچاهی
زان چاه ذقن در خم و پیچم چو رسنها

زان زلف چه پرسی ز بیابان خیالش
باز آیدم اندیشه بکف نبض ختنها

دور از قد و زلف تو بود دار همی سرو
پیچ و خم سنبل خم و بیباک رسنها

عمر یکه پی مدحت گیسوی تو باید
باید پی اندازهٔ سنهاش قرنها

گر لذت اندوه بسودای تو این است
راحت همه بیعانهٔ کالای محنها

خود از تو چه گویم بخیال تو نماند
طاقت بر دانها در وانها به بدنها

آنکس که برانگیخت پی سیر بهارش
میداشت مگر تشنگی خون چمنها

دارم بمزاج بت خود بین نظر آن
در روش ترانم سخن از رنگ چمنها

طرح دوم حاوی پانزده [۱۵] غزل

٧

ازگدا این چمن آن سرو خرامان برخاست
گرز پیش تو بهر برزده دامان برخاست

تا دگر خرمن امید که خود کام شود
آتشین جلوهٔ من باز بجولان برخاست

فتنهٔ روز جزا در قدم جلوهٔ اوست | با قیامت قد او دست و گریبان برخاست
حرفی از لعل لب او بکتابت گفتم | خضر لب تشنه ز سر چشمهٔ حیوان برخاست
اینقدر آگهی از حسن جهانسوزم هست | کاتشی زانجمن جلوه پرستان برخاست
چون برد شمع سر خود بسلامت بیرون | صبح از بزم تو با زخم نمایان برخاست
چه قدر حوصله ساز دل آب شده | شبنم از کوی تو با دیدهٔ حیران برخاست
ایخرد عمر تو کم در غم دنیا منشین | اینچنون وقت تو خوش بوی بهاران برخاست
این غزل گوش کن دو واله دانا دل کن | آنکه از مهد مسیحای سخندان برخاست
بصریر قلم پرده کشای تو حزین | شوری از حلقهٔ مرغان خوش الحان برخاست

نوادر ابکار

جذبهٔ شوق گر از جانب کنعان برخاست | بوی پیراهن ... ز گریبان برخاست
تو وحشی که بیغمای دل و دین من است | من و دستی که بتاراج گریبان برخاست
دیر آمد دل از انسو و پریشان آمد | زود برخاست ازین کو و پشیمان برخاست
آنکه هنگامه فروشد ز قیامت عرش | سوی گلشنکدهٔ خاک شهیدان برخاست
ای خوشا حال که نواب من از شهرت شعر | همه در هند نشست و ز صفاهان برخاست

احسن سلمه الله تعالی

جور هم رحم شد و از دل جانان برخاست | ا بال برخویشتن ای درد که درمان برخاست
کیست کز فتنهٔ بالای تو ایمن بنشست | خود قیامت ز سر کوی تو لرزان برخاست
پای پر آبله ام راست چه فیضی از چشم | دانهٔ اشک فشاندیم مغیلان برخاست
نیک دانیم که از نرگس فتان کسی | عشوه بود که در پردهٔ دوران برخاست
انقدر سخت نکیدش دهن زخم دلم | که فغانها ز لب خنجر بران برخاست
حرفی از جوش بهارش بگلستان گفتم | خندهٔ گل همه شبنم شد و گریان برخاست

کشت مژگان بدم ار کرد تغافل نگهش
انچه از شیر نیامد ز نیستان برخاست

دور از زلف تو آئینهٔ حالم نبود
غیر آن گنگ که از خواب پریشان برخاست

بچه امید توان زیستن اکنون حسن
جور هم رحم شد و از دل جانان برخاست

۲

گر نه از کوی کسی جذبهٔ پنهان برخاست
از چه آدم ز سر روضهٔ رضوان برخاست

باده‌ای نشئه آن بت خودبین در بزم
که خودش هم صفت آئینه حیران برخاست

سایه تار نگه شد تنم از ضعف چه عیش
گر بخون ریختن آن لشکر مژگان برخاست

فتنه را مژده نه مارا لست که از خویش روم
اگر از خواب خوش آن آفت دوران برخاست

دل بعشق تو چگویم که چه آفت گردید
قطره شد بحر و بهنگامهٔ طوفان برخاست

زاهد از شرم ادا در چمن خلد کجا
سرو نازی چو قد آن گل خندان برخاست

ای که بی خطره از ان نشتر مژگان سیحی
بین چه فوارهٔ خونم ز رگ جان برخاست

ای صبا آر نسیمی ز گریبان کسی
بوی گل گر شنیدیم که نازان برخاست

رفت از نکهت اندام تو حرفی بچمن
بوی گل غنچه شد و سر بگریبان برخاست

حسن رفتار که احسن بخیال تو گذشت
گر دلت ناله بناز قد خوبان برخاست

۳

نیست این سرو که در صحن گلستان برخاست
سایه ات بهر تماشای تو ایجان برخاست

نیش غم گرد تو گردم که بد بجوی تو
از دلم حسرت کاویدن مژگان برخاست

جز سیه خیمهٔ لیلی نبود کعبهٔ قیس
کی تواند دلم از کاکل جانان برخاست

هان بپرس از دل سیدا که چشم نرگس
در پس پرده چه دیدست که حیران برخاست

گرد نظاره چو آب در دندان ترا
آنقدر گرد عرق بحر که طوفان برخاست

قیس هم گفت که با زلف تو زلف لیلی
گرد بادیست که از خاک بیابان برخاست

تا قیامت نکند گل ز قد سرو قدان
آنچه از سایهٔ آن سرو خرامان برخاست

نگه ناز غزالان سپر افگن از چشم
چشمش از سرمه بکف تیغ صفاهان برخاست

چون برآمد بتم از پرده بنازکیه میرس
الله الله ز لب کعبه پرستان برخاست

درمیان من و هوش و خرد افتاد احسن
هر حجابی که ز رخسارهٔ جانان برخاست

۴

از تف حسن چو خوی بر رخ جانان برخاست
فتنه از هر طرفش مروحه جنبان برخاست

دل همان است که خون گشت و ز مژگان بچکید
یا که آهی شد و از سینه پر افشان برخاست

قلقل شیشه بهر بزم که خیزد دائم
غلغل مدح ایاغ لب جانان برخاست

الفراق ای خرد و هوش کسی می آید
که بیک عشوهٔ او عقل ز یونان برخاست

خاک او خورد ز بس خون جگرها زین ره
جای گرد از سر کوی تو بهاران برخاست

چون صفا کرد رم از صحبت زهاد دلم
خوب شد آئینه از محفل کوران برخاست

خال لب دست نمیداشت ز خونریزدمی
بهر منت خط رخسارهٔ خوبان برخاست

گل ز بالیدن و می ناب ز جوشیدنها
بهر تعظیم غمت اے کف جانان برخاست

میرود غیر ز بزمش چه غم احسن که بدم
میکنی گوش که نادان ز سر جان برخاست

۵

چشم بستیم ز خود پردهٔ هجران برخاست
پرده چهرهٔ مقصود چه آسان برخاست

سر سری مگذر ازین دشت که هر ریگ اون
شهسواریست همانا که بجولان برخاست

درد آنست که نالید ز نام درمان
در سخن رفت از و ناله ز درمان برخاست

هر که از حور و پری دید جمالت گفتا
یا رب این چیست که در پردهٔ انسان برخاست

دل تنگم بره تیغ نگاهے بنشست
خواهد این غنچه بسامان گلستان برخاست

نقش فردوس نماید اگر نقش دل است
که چه نقش قدم از کوی تو نتوان برخاست

جذبهٔ ذوق دلم بین که بجرمش بنشست گر غباری ز رهٔ مشک فروشان برخاست
دست در دامن من داشت نصیحتگر من ناگهان دید رخت سر بگریبان برخاست
باد ای بنشست او که جهان رفت ز خویش کس چه داند که ازان لب بچه عنوان برخاست

نمک حسن تراشد چو ثنا خوان احسن
شور احسنت ز لبهای حسینان برخاست

۶

پیشتر زانکه نقاب از رخ جانان برخاست طاقت صبر ز دل دل ز سر جان برخاست
آن قیامت که دلم زاد بعشق قدّت خود ز قدّ تو نه ای فتنهٔ دوران برخاست (بعضی نسخه تحقیق)
نیست گر بلبل افشان عذار تو چرا گل ز شبنم بجگر دوخته دندان برخاست
من چه باشم زد اگر مهر نوای ارنی لن ترانی ز سراپردهٔ جانان برخاست
دستان آمده هم خط عذارت چو عذار خار و گل در چمن حسن تو یکسان برخاست
طالب بوس دهان تنگ ز برا و آخر چون گدا از در نادار پشیمان برخاست
سبزه در باغ و نه ریحان بچمن میخیزد باد اینکه خط از عارض جانان برخاست
چه فغان ها که چو زنجیر زلیخا نکشید بهر آواز که از جانب زندان برخاست

برد در حضرت صدیق حسنخان احسن
ذره بنشست اگر مهر درخشان برخاست

۷

هر کجا آهوی چشم تو بجولان برخاست نافه سان موی بر اندام غزالان برخاست
در پس پرده اگر ماه وشی نیست چرا دست بر دل سحر از مهر درخشان برخاست
هر کجا بند قبای تو مرا یاد آمد حالتی رفت که شیون ز گریبان برخاست
آمدی ای غم جانان چه گرامی پایه که بتعظیم تو عالم ز سر جان برخاست
رفت از گرمی حسن تو حکایت بچمن دود از آتش گلها شرر افشان برخاست
گفت بیرحم چه خوش سایهٔ گیسوی من است هر کجا دود دل سوخته جانان برخاست

فتنه افتاد بپا زلف وشش از بیم بلا / هر کجا قامت آن آفت دوران برخاست
ریخت در دهر زبس چشم تو رنگ حیرت / یاد رم از دل آهوی بیابان برخاست

زد لیلی نگرش سنگ جفای احسن
کز شکست دل من شور نمکدان برخاست

۸
چه بلا فتنه ازان نرگس فتان برخاست / کالحذر از جگر و سینهٔ دوران برخاست
از دلم ناله چو بر هیئت پیکان برخاست / وا رسیدم که بیاد سر مژگان برخاست
اشک سر داد ز شبنم بتبسم عشق رخی / بلبلان پرده زراز گل خندان برخاست
رنگ عارض اگر اینست و کیلم که دگر / نتواند ز چمن لالهٔ نعمان برخاست
من و از سادگی امید نگاهی زان چشم / که از و رحم بیک بار چو مژگان برخاست
ذوق بنگر که کجا رفت ز شمشیر سخن / زخمی عشق ترا سر ز گریبان برخاست
بسکه اندوخت ز زلفت دم تیغ تو شمیم / جای سبزه سمن از خاک شهیدان برخاست
زین مسرت که تو آئی و ازین غم که بغیر / عاشق زار تو بسمل شد و رقصان برخاست
هر که بنشست براهت بسر دیده نشست / هر که برخاست بشوقت ز سر جان برخاست

ناز دلدار نیاز دل عاشق احسن
چون گل و خنده بهم دست و گریبان برخاست

۹
ای دل آن غمزه بکف ناوک مژگان برخاست / بایدت گرم بمهمانی پیکان برخاست
گر ندیدست مه روی کسی را بچه رو / سحر از مهر بدل داغ نمایان برخاست
یکره از کوی تو جنبم بتصور حاشا / گرچه صد بار توانم ز سر جان برخاست
رفتم از خود که مگر چهره برافروخت سحر / چون شب وصل نقاب از رخ جانان برخاست
آنچه از دست و دل کفر نیامد ز ازل / در زمان خم زلف تو ز ایمان برخاست
بهر دریوزهٔ نور از دل شیدای زخمت / کاسه در دست فلک از مه تابان برخاست

[illegible]

چه خیال ست که در خواب نشیند دیگر | هر که از پیش تو ای فتنهٔ دوران برخاست

هر کجا دید گل عیش بغربال غمت | مبتلای تو چو بو بر زده دامان برخاست

نامت ای بت بزبان دو شست دم تیغ زبان | کافر عشق تو از دهر بپایان برخاست

خار تا گل همه در گلشن گیتی احسن
بتماشای بهار رخ جانان برخاست

۱۰

یک ادا کرد بتی دل ز سر جان برخاست | وز ادای دگرش از سر ایمان برخاست

چه سیه دل بود آنکس که بخم زلف ترا | گرچه در خواب نگه کرد مسلمان برخاست

تا فشاند بسر جنبش آن لب ز تبسم | از دل خون شده لعلی بکف جان برخاست

چیست سنبل دل بستان بخم و پیچ درست | تا سر زلف ترا سلسله جنبان برخاست

بزم آراست کجا حسن ربایندهٔ او | هیچ دانش همه دانی همه نادان برخاست

گره وا بند قبا چون بت نشتر فرهم | هر رگم دست شد و سوی گریبان برخاست

گل چو بو گشت نهان سایه وش افتاد سهی | سرو ما چون بسر سیر گلستان برخاست

اتفاقاً شدم از یاد وی آمد بر من | بند دشواریم از یاری نسیان برخاست

پایهٔ کوچهٔ الفت چه بلند است احسن
مور بنشست درین کوچه سلیمان برخاست

۱۱

هر که از پیش تو با زخم نمایان برخاست | گل چه باشد چمن خلد بدامان برخاست

از نهان ماه که داغم بدل اندر بنشست | سحر از خور بچراغ ته دامان برخاست

آنکه بنمود ترا راه حرم اے زاہد | گفت با من ز در بتکده نتوان برخاست

هوس همسری ما چه بری ای زاهد | کی بفردوس تو بی چو زنخدان برخاست

خیز دا از حلقهٔ مژگان نشکوهی نگهت | که توان گفت غضنفر ز نیستان برخاست

هر که بنشست به بزم مست زلف حسن برخاست | از تب و تاب وشش مروحه جنبان برخاست

اگر این ست لب لعل چه امکان که دگر ــ لعل و یاقوت تواند ز بدخشان برخاست
واعظا از سر پیمانه چسان برخیزم ــ شرط ایمان نبود از سر پیمان برخاست

احسن آن جان بتان گر سوی دیرت خواند
باید از خود شدن و از سر ایمان برخاست

۱۲

خط اخضر ز لب یار بدانسان برخاست ــ که تو گویی خضر از چشمهٔ حیوان برخاست
سرو نرگس بچمن چیست همانا که چمن ــ بسر و چشم بتعظیم تو ایجان برخاست
حرفی از درد دلم بود که آمد چو بلب ــ سنگ می‌گوید و فغان از دل سندان برخاست
خضر وقت آمده آنکس که بذوق مردن ــ چون سکندر ز سر چشمهٔ حیوان برخاست
گر ز صد پردهٔ روی تو برافتاد یکی ــ چه فغانها که نه از گبر و مسلمان برخاست
مفت آنکس که ز ره سود که بیعانه شمرد ــ نقد جان و بخریداری نقصان برخاست
رشکش آمد که بره بگویت شاید ــ خود دل آهی شد و از سینهٔ سوزان برخاست
پردهٔ گوش عنادل بدرد نالهٔ گل ــ گر نقاب از رخ سروم بگلستان برخاست
من و کویی که غبارش بادای خیزد ــ که تو گویی پری از تخت سلیمان برخاست

احسن ار بینی آن ماه به بینی دانی
موجی از چشمهٔ خورشید درخشان برخاست

۱۳

هر کجا قامت آزاد تو ایجان برخاست ــ هر طرفش فتنه بکردار غلامان برخاست
مژده ای زخم که دوران رخ و زلف کسی ــ در کفی مشک و بکیدست نمکدان برخاست
شور خندیدن گل نالهٔ زار بلبل ــ هر چه برخاست ز درد غم جانان برخاست
یافت آنکس در آبی که ز آب چشمش ــ پیکر او صفت موج ز عمان برخاست
دید چون عکس خودش آب بچشمش گردید ــ یار با ز چشمهٔ آئینه چه طوفان برخاست
بوی گل آئینهٔ حال بود عاشق را ــ که سبکبار ازین گلشن امکان برخاست

[illegible] سلیمان برخاست

دوستان هیچ بپرسید که جانان برم — بچه انداز نشست و بچه عنوان برخاست
ازرهش دور کنندم مددای ناله زار — بی عصای نتوانم ز سر جان برخاست

گفت این نکته بمن پیر کلیسا احسن
هان در بتکده جائیست که نتوان برخاست

۱۴

پرده هرگاه ز روی تو گلستان برخاست — رنگ گل بو شد و از چاک گریبان برخاست
دیده هرگاه که بر قلزم حسنت افتاد — دل همانوقت بمن گفت که طوفان برخاست
چون رسیدم برهش تن بروانم گفتا — میتوان خاک دریجا شد و نتوان برخاست
سبحه آسا سپر انداخته صد جا ایمان — بت کافر چو بشمشیر سرافشان برخاست
دارم از ذوق سر کوی کسی پا بحنا — ورنه دشوار ندانم ز سر جان برخاست
گریه داد از تو که دلبر چو نشستم بر او — مدعایم ز تو فهمیده و خندان برخاست
شهر آشوب همین ست که ترکانه نشست — شور هر خانه همین ست که نازان برخاست
جوش دریاش نشان داد چو از دیده گریست — همچو موج از لب او بر زده دامان برخاست
او بمن داد غم خویش و منش جان دادم — حرف احسان ز میان من و جانان برخاست

خلق نواب چو آمد بتصور احسن
بوی پیراهن یوسف ز گریبان برخاست

۱۵

یار هرگاه بکف خنجر بران برخاست — جوش زد خون من آنمایه که طوفان برخاست
که نگه کرد چنان گرم برویش که زخط — دود از آتش رخساره جانان برخاست
هر کجا تیغ ترا دید زبهر تعظیم — بخیه از زخم دل و سر ز گریبان برخاست
بر قفا بست خطش دست جفای کاکل — ستم مار بسر پنجه موران برخاست
زار بگریست بر آنکه ز ریت خبر است — هرکه در پیش تو بنشسته و خندان برخاست
حسن را حاجت تعلیم ادا نیست بدهر — هر دو چون مهر و ضیا دست و گریبان برخاست

بی تحمل کنذرم نام جفایش حیف ست	ورنه دشوار ندانم ز سر جان برخاست
دخت رز گرد تو گردیدم برنگ ساغر	که به پهلوی تو شرم از دل جانان برخاست

ازدکن کنده دل احسن سوی بهوپال شتافت
چون صلا از در صدیق حسنخان برخاست

طرح سوم مشتمل بر هشت غزل

مجتث

درین دو هفته که گل مدار میگذرد	پیاله گیر که ابر بهار میگذرد
ازان شبی که بزلف تو گردشانه گشتی	هنوز باد صبا مشکبار میگذرد
بحیرت از روش چشم می پرست توام	که دور مستی او در خمار میگذرد
باین خوشم که شب هجر تیره روزان را	بیاد صبح بناگوش یار میگذرد
خجسته باد صباحی که میگساران را	برای ساقی مشکین عذار میگذرد
حیات خواجه دل مرده بین که روز و شبش	بفکر هستی ناپایدار میگذرد
ز دور چرخ چه اندیشم از فلک چه کنم	مرا بگردش ساغر مدار میگذرد
چرا دراز نباشد شب فراق حزین	سخن ز سلسلهٔ زلف یار میگذرد

توارد افکار

نسیم صبح که دیوانه وار میگذرد	نیافتم ز کدامین بهار میگذرد
فدای قاتل عاشق نواز خویشتنم	بغمزه میکشد و بر مزار میگذرد
قرار نیست بیک رنگ دور گیتی را	زمان شادی و غم مستعار میگذرد
من آن نیم که بلغزاندم هوای خرد	قدم بکوی سخن استوار میگذرد
گدای کوی خرد دیگری بود نواب	بکشوری که منم شهریار میگذرد

احسن سلمه الله تعالی

هنوز کوی کسی در غبار میگذرد	۱	دلم بدست گل اعتبار میگذرد

چه عیش گر بسر زلف او رسد دستم — که دست چون رسد آنجا ز کار میگذرد
نگاه شوق چه باک از شگاف دزدنش — چو رشته از گهر آبدار میگذرد
نقاب بر زند و حق بجانبش باشد — سخن دمیکه ز وصف بهار میگذرد
شگفت چیست چو بگذشت دل ز پیکانش — پیاده گرم چو شد با سوار میگذرد
چه باشم و دل من چیست از سر کویش — خیال برق تلب ز زینهار میگذرد
بسیر دشت چو با تیر بگذری ما را — غبار دل ز سر کوهسار میگذرد
دلم بدیده بگوید که آه تیغ زدی — نگاه من چو برابروی یار میگذرد

دماغ دیدن عذار کسے نماند مرا
چرا بیاد من احسن بهار میگذرد

۲

خوش آن دلیکه بدست نگار میگذرد — اگرچه هیچو حنا ز اختیار میگذرد
دل مرا نه همین در کفش که خود او را — ز دستبازی دل در فشار میگذرد
بدر زند ز چمن گل بگرمی حسنت — بدان طپش که ز گلخن شرار میگذرد
نمیرود بسر کس ز بیقراریها — خود آنچه بر سر من از قرار میگذرد
ز کوچهٔ تو چو زاهد سیاه دل ای مست — سیاه مست تر از باده خوار میگذرد
مپرس از غم دیدار یار خود گریه — بحال دیدهٔ من اشکبار میگذرد
بسے نماند که جان بگذرد ز لب ما را — بر آر تیغ که هنگام کار میگذرد
بهار خلد فرستند تحیتش صد بار — کسیکه یکره ازین رهگذار میگذرد

بدان ادب که توان رفت در حرم احسن
نگه بروزن دیوار یار میگذرد

۳

دمیکه حرف ز ابروی یار میگذرد — سخن ز گوش بدل تیغ وار میگذرد
دلم چو فیل خرد شد که پند گر آمد — بچشم گرسنه تر بی مهار میگذرد

نگاه شرم صفت بر زمین فتد نرگس — چو پیش او سخن از چشم یار میگزرد
ز آتش انچه بمو بگزرد و صد چندش — بر شتهٔ نگه انتظار امیگزرد
مگر گداخت غمت طاقتش و گرنه چرا — نسیم دست بد وش بهار میگزرد
ازان دو زلف و دو عارضش چه بگزرد حرفی — به نیم حرف دو لیل و نهار میگزرد
بحلقه که بود عقل انجمن آرا — خوشم که حرف من از اعتبار میگزرد
ز جلوه گاه رخ آن نگار تار نگاه — برنگ زلف کسے تابدار میگزرد

کشید تیغ عذار که بر چمن احسن
که خون گل ز سر شاخسار میگزرد

۴

ز عارضت برگ جان زار میگزرد — همان که بر سر خس از شرار میگزرد
دلم دمیکه گرایید بعالم بالا — بنزد بان سر قد یار میگزرد
بخویش بالم اگر یاد آید از کویش — چو بیکسی که بر و شهر یار میگزرد
ز باغ حسن تو بوی اگر رود بیرون — ز عطسه خون گل از شاخسار میگزرد
رونده رهِ الفت میر نیاز دروش — برد چو بار بمنزل ز کار میگزرد
گمان دمیکه هم آغوش میشود با تو — سکون ز خاطر من تیروار میگزرد
دمیکه جوش زند رنگ عارض آنگل — عرق ز پیرهن لاله زار میگزرد
ز هجر دست تو یار از غمی که در دلم است — خدنگ مت از دل من ناله بار میگزرد

رسد چو نوبت وصف دهان او احسن
لب از سخن سخن از اعتبار میگزرد

۵

نم آن ز عشوهٔ گل بر هزار میگزرد — که برگ گل از رخ آن گلعذار میگزرد
نمک که آب شود بر جراحت دل من — ز لذتیکه برهم شرمسار میگزرد
اگر بکوه بر آئی بدین کرشمه نه کبک — همین ز کوه که کوه از وقار میگزرد

شهید او بعدم هم سکون نمیگیرد … شگفت چیست اگر از فرار میگذرد
وفای من بر او هیچو وعده اش بر من … همه ز دائرهٔ اعتبار میگذرد
مدان که چشم به بندم ز خویش هم پوشم … هر آن نگاه که بر روی یار میگذرد
غمت چو بگذرد م در دل انبساط برد … چو دوستدار که بر دوستدار میگذرد
فدای زخم جگر جان من که خوش راهی … چه راه هر دم از و شهریار میگذرد

نیایدم بدل ای وای ناوکش احسن
چه آشناست که بیگانه وار میگذرد

٦

اگر نگاه بگل در بهار میگذرد … بچشم دل همه حسن بهار میگذرد
مپرس از آنکه بآن سنگدل بود کارش … ندیدهٔ که چه بر سنگسار میگذرد
دل مراست ز بیر خنگی بره صد سنگ … کجاست تیر که از صد حصار میگذرد
بحیرتم که کسی بهر جنت زاهد … چگونه از سر روی نگار میگذرد
اگر شمار کنم شکوه هاے جور کسے … چو جورهاے کسے از شمار میگذرد
خرد بنالد و گیرد ره فرار قرار … بدل چو پیکر آن رهگذار میگذرد
دم نظارهٔ رویت گمان برد دل من … که هر از نظر نو بهار میگذرد
جفاکش نیز بناز یکه جان توان افشاند … بگوشهٔ دل امیدوار میگذرد
کسے چگونه تواند کرساز دم همدم … ز شور من شرر از کوهسار میگذرد

چه خس بود دلم احسن سنان غمزهٔ او
به سنگ سخت چو خار از خیار میگذرد

ز کسی بوصل کسے زنده میشود احسن ؛ که مرده وار ز خویش وتبار میگذرد

٧

ز بسکه حرف ز منصور و دار میگذرد … بخاطرم دل و مژگان یار میگذرد
حریف مشق نمی نیستم که سیلش من … همان ز دیدهٔ من هوشیار میگذرد
چو تاب از دل عاشق رود بسنگ شکم … کے آب هیچو سبک ز آبشار میگذرد

ز حال نرگس بستان اگر همی پرسی
اشارتیست که در انتظار میگذرد

هران نگاه که بر غیر افگنی ما را
بدل چو ناوک سندان گذار میگذرد

ز روزگار همی رفت آنچه بر دلها
بروزگار تو بر روزگار میگذرد

دمیکه حرف ز اندازه اورود ما را
چه جبرها بسر اختیار میگذرد

چو آب بر دم تیغش بود خنک رفتار
کسیکه یک ره ازین رهگذار میگذرد

بظل دولت نواب دین پناه احسن
خدا گواه که خوش روزگار میگذرد

متفرقات

تو دانی از چمنستان بهار میگذرد
دلیست خون شده در ذوق یار میگذرد

خیال من چو ز گیسوی یار میگذرد
دلم خیال کند کز تتار میگذرد

بهر چمن که تبسم عشوه بار میگذرد
ز گل بپرس چها بر بهار میگذرد

بچشم آنکه بود در روشناس رخسارش
چو خار بیگل و خار خوار میگذرد

دمیکه یار به سیر بهار میگذرد
چها ز خجلت گل بر هزار میگذرد

رساند ذوق بجاے مرا که بوعده
حیات من به تف انتظار میگذرد

ترا چه غم که بدام بلا گرفتارم
که هر دمت به نشاط شکار میگذرد

حذر ز سوز درونم که تیر بیدادش
سبک ز سینهٔ من چون قرار میگذرد

خیال رشتهٔ رنگین گردنش بدلم
بمرتضی صفت ذوالفقار میگذرد

چو نکهت از خم گیسوے یار میگذرد
رم از غزال و غزال از تتار میگذرد

بجفای تو بدلم چون بهار میگذرد
وفای من بدلت همچو خار میگذرد

دهم بان مع العسر خویش را تسکین
چو تیر یار ز من بر کنار میگذرد

بعشق آن گل بیخار غنچه سان احسن
مرا بخون دل خود مدار میگذرد

طرح چهارم محتوی بر هفتاد و نه غزل

خم زلف ست دگر دام گرفتاری دل
که در و موی نگنجید ز بسیاری دل

راهزن را نبود باکی ز فریاد جرس
ترک یغما نکند غمزه ات از زاری دل

دید چون بیکسی ما دل آهن شده نرم
ماند پیکان تو در سینه بغمخواری دل

خنده بر بخت زنم یا بوفاداری دوست
گریه بر خویش کنم یا بگرفتاری دل

طاقت صبر و سکون در سر و کار دل رفت
عاشقان خانه خراب اند ز معماری دل

یک نفس فرصت و صد حرف گره در خاطر
وای گر گریه نیاید بمددگاری دل

آنکه بگذاشت چنین نرگس بیمار ترا
گفته منهم نکنم چارهٔ بیماری دل

مذهب بنده و آزاد همین یک حرف ست
چیست آزادی کونین سبکباری دل

عشق چون تیغ کشد بر دل بیچاره کلیم
کیست جز داغ که آید بسپرداری دل

مکش ای سلسله مو رو بهم از زاری دل
که شب زلف بود زنده ز بیداری دل

بند زنجیر مرا کیست که از هم گسلد
منکه آزاد بگشتم ز گرفتاری دل

دو سه روزی که درین غمکده مهمان بودم
بود چون غنچه مدارم بجگرخواری دل

در ره سیل کشد پای بدامن چو کوه
هر که با جلوهٔ او کرد عنانداری دل

تیغ خورشید ز خاکستر شب نورانیست
سبزهٔ بخت بود پردهٔ زنگاری دل

رگ کانی ست که در لعل نهان گردیدست
قامت همچو نهال تو ز بسیاری دل

بست بر آئینه را صیقل دیگر صائب
جز بخاکستر تن نیست صفاکاری دل

یار آمد شب هجران منم و زاری دل
خواب را روز وداع است ز بیداری دل

رفته صبر و خرد و برد دل من کوه غم ست
وه که از قافله ماندم ز گرانباری دل

سائبانی و سراپردهٔ دل خواهم ساخت
گر شود بر همه معلوم هواداری دل

تا دل غرقه بخون می برد آن طرفه غزال
گرد او لاله ستانیست ز بسیاری دل

نیست در حلقهٔ زر گوش ترا پارهٔ لعل
بیدلان راست دران حلقه گرفتاری دل

من طلبگار دل و تیغ تو راه عدم است
سر درین راه نهادم بطلبگاری دل

آصفی یار طبیب دل بیمار تو شد
صحتی داشت مگر قصهٔ بیماری دل

حزین

عشق اگر یار شود از اثر زاری دل
سر زلفت بکف آرم بمددگاری دل

خویش را یک تنه بر قلب صف مژگان زند
کس درین معرکه نبود بجگرداری دل

تیغ خونریز صفا از کمر ای عشق برآر
تا بخوبان بنمایم وفاداری دل

چکنم آه که بر بستر خوابش گل نیست
عاجزم سخت حریفان ز پرستاری دل

نشنوی نالهٔ زار دل صد چاک حزین
یاد آن روز که بودت سر غمخواری دل

نواب دام اقباله

منت از عشق برم گرد اثر زاری دل
زلفش آشفته دگر بهر گرفتاری دل

جای هر قطرهٔ خون شعله برآید ز درون
بفشارند اگر داغ ستمگاری دل

تیرش از سینه چرا دیر برون می آید
غیر ازین نیست که دارد سر غمخواری دل

هوس عشق کسی مشغله فرما آمد
چشم زحمیت مگر در پس بیکاری دل

بهر دل بردن من چون مژه اش صف بندد
جز جگر کیست که آید بطرفداری دل

کشتهٔ تیغ ادای تو توان گردیدن
گاه دلداری دل گاه دل آزاری دل

نتوان شرح ره آورد محبت کردن
غم دل خواری دل ماتم دل زاری دل

صد جفا بینم و هرگز نکنم ترک وفا
بس زبون گشته ام از دست پرستاری دل

غضب از خانهٔ چشم بدرون می آئی
مشکل افتاد ز دست تو نگهداری دل

ای که شمشیر جفا در کمر غمزهٔ تست
چشم بکشا و نظر کن بجگرداری دل

یکطرف بار الم کوه محبت یکسو
سخت دشوار ترا افتاد گرانباری دل

بقوامی نرسیده است محبت خامم
نگه گرم کند کاش مددگاری دل

نشنوی نالهٔ زار دل نواب کنول
یاد آن عهد که بودت سر غمخواری دل

احسن سلمه الله تعالی

۱

اگر انیست دا گوش کن زاری دل — کن حنائی کف پا خون وفاداری دل
چون نگهداری دل وصل تو مشکل افتاد — مشکل افتاد چو وصل تو نگهداری دل
داغم از دل که بنالد ز جفای حشمت — شادم از خود که ندارم غم بیماری دل
هر کجا زلف بتے دید بانگشت نگاه — گردش این دیده اشارت بگرفتاری دل
دلبر آسا دل بیمار ہم از پہلو رفت — ورنه شغلی عجبی بود پرستاری دل
میزند فال طپیدن ته شمشیر کسے — دوستان هرزه خروشی بنود زاری دل
کس نداند زکه پرسم که چه دارد نگهش — غم خونخواری دل یا سر غمخواری دل
تیغ را ابروت انگارد و بسمل گردد — همه در خون طپیم از شرم غلطکاری دل
قاصد چشم تو روشن بربی رو داری — که بهر گام تماشاست ز بسیاری دل
در پس ناقهٔ لیلی ز دیار جسم — کاروانی عجبی رفت بسالاری دل

گرم گردید چو بازار ادایش احسن
عشق داند چه خریدیم تبسفاری دل

۲

بت کجا رحم کجا در گذر از زاری دل — آمد از سنگ کجا شیوهٔ غمخواری دل
جذبهٔ ذوق دل آورد خودش را بکمند — گو بزلفت که نه نازد بگرفتاری دل
گاه دیر آید و گه کعبه گہے هر دو بہم — نگسلد سلسلهٔ پرسش بیماری دل
هر زمینیکه بران سایهٔ زلفت افتاد — بنقش عالم دل گشت ز بسیاری دل
گفت در عالم اندیشه بخود راز ترا — خجلم کرد ز عشق تو سبکساری دل
قصهٔ طور گواهست که وصل ست محال — بدگمانی بنود غیر غلط کاری دل
آنچه میکرد نگه قیس بچشم لیلی — جوشدم هر نفس از پردهٔ بیماری دل
دلبر آید ببرم جان برهش افشانم — یا فشانم لبرت ای کشش زاری دل

لذت زخم دگر دست بهم داد احسن
سخت جانی چه دمی کرد مددگاری دل

۳

زلف او کرد اشارت بگرفتاری دل	الوداع ای دل و دانائی و هشیاری دل
قیس سودازده بود تو بیراهه مرو	دل بود محمل و آواز جرس زاری دل
شهسواران همه گویند مبارکباد م	توسن ناز پذیرفت جلوداری دل
دوستان زهر بگریند که یارش نخرید	دشمنان نوش بخندید به بیکاری دل
گاه از خویش روم از پی دیدار کسی	گاه آیم بخود از بهر نگهداری دل
ذوق آن نرگس بیمار زجا برد مرا	تا بجائی که دوا شد همه بیماری دل
بین نیاز من و نازش که بجا می آرم	شکر جور و گله سنجد ز وفاداری دل
دیده بندد هوسم شد عرق شرم کسی	آب شد خاک پی چشم طمع کاری دل

ذوق آن چشم و سرچاره پژوهی احسن
چه بری نام دل و دولت بیماری دل

۴

با چنین حسن ترا ننگ بود یاری دل	باش سرمست خودآرائی و خونخواری دل
شوخی توسن نازت نکنی آه نگاه	بمن خسته کنی حکم عنا نداری دل
بد مگوئید خم زلف بتم را یاران	در سرشت آمده ام ذوق گرفتاری دل
باش همجنس بود رسم ازین ره چه عجب	آید ار قمری و بلبل بعزاداری دل
کشتهٔ نازکی طبع کسی آمده ام	مدح جورش کنم و هجو وفاداری دل
زاهد از هشت تو این چار من آمد بهتر	درد دل کلفت دل حسرت دل زاری دل
قیمتش یکدرم داغ ستانم نه دو کون	گر گر آید غم دلبر بخریداری دل
خواند آن چشم سیه محرم راز خویشش	تا چه آرد بسرم بالش بیماری دل

کشمکش بین که کشد یکطرفم ذوق کسی

اگشته‌ام یکطرف احسن سر غمخواری دل

۵

کرد پر نرم دل سخت بتان زاری دل — خواب مخمل شده فولاد ز بیداری دل

سنگدل آمد و آهن جگر آمد زاهد — ورنه چون کرد بزلف تو عناداری دل

کارم افتاد بآن بت که زبیر حمیها — خنده و گل شمرد زخم دل و زاری دل

گر دهد دست بهم عمر درازی چون زلف — میتوان کرد ادا شکر گرفتاری دل

همرهش با علم ناله دود فوج الم — لوحش الله ازین جاه و سپهداری دل

طاقت حرف زمارفت بعشق چشمش — مردم دیده شد ستیم به بیماری دل

پایهٔ عشق کسی بین که گل و سرو آمد — پیش از قمری و بلبل بعزاداری دل

آنچه از آئینهٔ عارض دلبر جوئی — میتوان یافت همانا ز صفاکاری دل

از تف سینهٔ من سوخت پر تیر کسی — حذر ای بال ملایک ز شرر باری دل

لشکر فتنه کمین کرده بهر گام احسن
چون توان کرد درین راه نگهداری دل

۶

دور زلفست نهد گوش که بر زاری دل — هر طرف هست روان حکم گرفتاری دل

بسکه گردید بگرد سر آن نقطهٔ خال — نه فلک سر زده از گردش پرکاری دل

یاد روزیکه تو من بودی و من تو بودم — نی حجاب من و تو بود و نه این خواری دل

پای خود در قفسش بین که کجا می افتد — آمده بیخبری عین خبرداری دل

سینه تا جلوه گه عکس رخ او نشود — چه حجاب رخ مقصد چه صفاکاری دل

از چه سنگین شده بیماری چشمت نگرش — بود دستاز سر صحبت بیماری دل

ایکه با تیغ و نمکدان بسرش تاختهٔ — فرصتت باد که داری سر غمخواری دل

زاد از بخت نه گر جلوه نماید دلبر — نزهه فرصت دیدار نگهداری دل

نسیهٔ عیش جهان نقد کسی شد احسن

که غم یار از و کرد خز بیداری دل

٧

گرد داتیغ کشد بر سر بیماری دل — نقطهٔ غین غم آید بسپرداری دل

دوستان بیرو داز خود بخم زلف کسی — چکنم چارهٔ سودای خود آزاری دل

کار باسوز و گداز ست شب و روز اورا — کے رسد شمع ترا دعوی همکاری دل

هوش و صبر و خرد انداخت بجاه ذقنش — کرد با قافلهٔ ای وای چه سالاری دل

شهسواریست درین دشت غبارت که فلک — نتوانست با وکرد غم اندازی دل

حیف مدح گل و دستان عنادل سنجی — بین در آئینهٔ رخ خویش و شوزاری دل

فرض کردم که توان گفت و نیوشید دلے — سر ندارد سخن افسانهٔ بیماری دل

در برهم زده در انجمن جلوهٔ او — روز من شب شده از شرم سیه کاری دل

زحمتت ای غم دلدار نداد ی آن
بودی آگاه اگر از ره غمخواری دل

٨

دلبر آید برم از کشش زاری دل — هیچجا لی ز تو باقیست مددگاری دل

وا مکن ای گرهٔ وعدهٔ دلبر یکبار — ذرهٔ محکمی از عقدهٔ دشواری دل

خم و پیچش ز یکے صد شده در کاکل او — وا ز گون داد اثر آه گرفتاری دل

آه چندانکه ز دل سرد تر آید ما را — گرم تر میشود آن شوخ بغمخواری دل

با همه کاوش شانه نشد از زلف جدا — کار مشاطه نشد پیش بطراری دل

گر گزندش رسد از خار ره او زان به — که کند گلشن فردوس هواداری دل

دل پی دل چه شتابان رود آنجا که کسے — گستر د دام ز زلفش بگرفتاری دل

یار مصروف خود آرائی و عالم مخوش — من گرفتار غم او که کند یاری دل

شور محشر نیوشند بشور سخنش — کے باین شور کند گوش کسی زاری دل

الف آه فراپیش شد احسن دردم

فوج غم خواست چو با خویش علمداری دل

٩

یار ز چین بجبین بین اثر زاری دل   مطلبم شد مطلب وای طلبگاری دل
سادگی آنکه بود با من و پرکاری این   که نپرسد بغلط هم سبب زاری دل
وعدهٔ بوسه بمن داد و دل از من بگرفت   کاش میکرد دهنم نقد خریداری دل
تا چه آید بسرش تا چه رود بر هوشش   آید آن تشنهٔ خون دل و هشیاری دل
چشم بیمار کسی تا چه بلا می زاید   رهزن هوش بود عشوهٔ بیماری دل
لب اندیشه و آن پای نگارین حاشا   اینقدر بس که شود رنجه بغمخواری دل
سوی بیچارگی او بحقارت منگر   بار کونین بدوش آمده ناچاری دل
طائر عرش نشیمن همه گویند اورا   سر بتاب ای خم گیسو ز گرفتاری دل

دیده کو تا نگرد گردش چشمش احسن
گوش کو تا شنود قصهٔ بیماری دل

١٠

یار بیرحم و بجائی نرسد زاری دل   خنده بر ذوق کنم گریه بناچاری دل
دوستان دست بشوئید ز امید بهی   خود ودا گشت بگرد سر بیماری دل
آشنا کرد بره غمزهٔ جانان سوفار   هان سکون آمده هنگام مددگاری دل
او ز نخوت ننهد پا بسر و چشم کسی   من و این چشم که آید بسر یاری دل
نتوانست ز شمشیر ادایش جان برد   چرخ هر چند ز خود کرد سپرداری دل
ناله ات راه بجائی نبرد ای بلبل   نروی تا تو قدم در قدم زاری دل
وه که در ماتم پروانه سیه پوشی شب   بیند آن زلف و بسازد بعزاداری دل
عشق داند که نداند بجهان دانائی   هیچو پیکان کسی شیوهٔ غمخواری دل

تا نگه کرد خم زلف کسی را احسن
خبرش نیست ز دل نی ز گرفتاری دل

۱۱

بوی آورد ز زلفش اثر زاری دل — یافتم فیض شب قدر ز بیداری دل
دل به بی‌رحم سپردم چکند چاره کسے — سنگ آمد دل آن بت چه کند زاری دل
ملک راحت بکف آورد دل از نو خط او — آمد از غیب چه توقیع جهانداری دل
داروی تلخ تر از صبر بده چاره گرم — صبر را چاره مگو از پے بیماری دل
طفل حالم نزند حرف ولیکن اشکم — چه رسا آمده در شرح طلبگاری دل
حالت دل چو سرودند بدلبر گفتا — دعوی بیدلی و خواهش غمخواری دل
میرود دل سوی آن زلف چه پرسی اکنون — من واز دور تماشای گرفتاری دل
نیستم یاد بجز ناله ز انبوهی داغ — بلبل زارم اساخته گلداری دل

حال پروانه بهر بزم که بینم احسن
یادم آید همه هنجار خود آزاری دل

۱۲

داشتش باز دمی از سر خونخواری دل — سخت بیزار شدم از اثر زاری دل
غلطم از رشک که آیا زنگاهت خبرست — گر زند حرف کسی از پی هشیاری دل
پایه اعلم کو که سگ کوی ترا — در تصور بدهم زحمت غمخواری دل
تا چه آرد ز تو از مژده وصل و دشنام — کوشش گریه نخوکین کشش زاری دل
همچو زلفت که سرش تا سر خال ست نگون — همه حسن ست بعشق تو نگونساری دل
عاشق چشم توام طائر جانم ز اشرم — مرغ گردانده بگرد سر بیماری دل
چه دهم شرح ربایندگی حسن ترا — بخیال تو محال ست نگهداری دل
تا پس آمد ز بر ش قاصدم از ناز بمن — نزند حرف چه بیاست در غمخواری دل

احسن از بخیه سخن بر لب زخمش نزود
ورنه میکشت مرا شرم گنهگاری دل

۱۳

چیست حاصل ز سر زلف کسی از پی دل — بر سر کفر فشاندن همه دینداری دل

من کجا وصل کجا یار کجا رحم کجا — آرزو بر تو زنم خنده دهم زاری دل
گل به بلبل چکند یار من از گل چه کم است — کز تغافل گذرد از پی غمخواری دل
زنگ سان ننگ دم تیغ جفایش دارد — وای بی آبی خوناب وفاداری دل
آه کام دلم آنجاست که گردش نتوان — نام دل بر دچه جای طلب یاری دل
سینه بشگافم و دل را کنم از سینه برون — گر ترا باعث شرم سبب طلبگاری دل
دولت هر دو جهان ریزد از و جای عجب — بنگانند اگر کیسهٔ ناداری دل
خجلم زینکه دلارام برغم خویشش — کرد تکلیف بپرسیدن بیماری دل

داد جنبش لب جانبخش کسی را احسن
سحر یا معجزه باشد اثر زاری دل

۱۴

دل ته پای بمال و شنو زاری دل — در خور شان تو جور است نه غمخواری دل
نیست با لمم زادایت که زند تیغ قضا — ترسم از سینه که ساز دلبر داری دل
گر بود جور تو هچند وفا چون باشد — پایهٔ جور تو برتر ز وفاداری دل
رحم گر نیست دگر چیست که گر تیغ زند — خود بر دحیف پس آنگاه بر افگاری دل
بوسه پای بکن مهر دهانش ورنه — زود بینی که کند حشر بیازاری دل
سر فرو برد پی چاره بجیب فکرت — دید ظالم چو مرا شاد ز بیماری دل
دیر از کف سیه پوش شد است و کعبه — دیده نمناک ز زمزم بعزاداری دل
سبز گه سرخ گهی غیر ازین هر دو بپوش — رنگها می طلبد چشم طلبگاری دل

گاه نامش بلبم آرد و گوشم شنود
احسن اینست هر اسم ز غلط کاری دل

۱۵

عشوه مستغنی و کاری نکند زاری دل — که دگر آوردش بر سر غمخواری دل
آنهمه حسنش وزین ابی مروت که کند — جور و در حال بپرسد سبب زاری دل

ماجرای دلم از چشم کسی دریابید — یا ازان کس که بود کشتهٔ بیماری دل
گفت از ذوق دلت پرس چه گفتم بلبش — از که آموختهٔ شیوهٔ خونخواری دل
جای رحم ست بر آنکس که بچشمت دل داد — همبران کس که ازو کرد نگهداری دل
زده بر آبلهٔ دل ز مژه نشتر و گفت — هان کشایند چنین عقدهٔ دشواری دل
کعبه را سوختن و بتکده را ساختن ست — برگزیدن پی دنیای دنی خواری دل
کاه افتاده ته کوه چه باشد حالش — چند پرسی که چه دیدی ز گرانباری دل

احسن از آخر او حرف چه رانم با تو
مرض الموت بود اول بیماری دل

۱۶

گفتمش هیچ بود چارهٔ بیماری دل — گفت بگریختن از حرف پرستاری دل
هر یک از زلف و رخت گشت بیک شیوه مثل — آن بخونخواری دل این بگرفتاری دل
از تغافل نبود یار نپرسد اگرش — داند افزون شود از پرسش او زاری دل
لازم عشق بود عجز وگرنه گردون — سر نجنباند ز سیاره بعیاری دل
شد دلم خون و همان خون خورد از تنگ حنا — دوستان سود ندیا ور زیانکاری دل
باش تا پوزش تکلیف ز تیغت خواهم — سخنی نیست مرا بر سر افگاری دل
گویدا از وقت وفا در پس محشر گویم — اگرش یاد دهم وعدهٔ غمخواری دل
ناگهان چشم ترا چاره گرم گرد نگاه — عذرها خواست بصد شرم ز بیماری دل

نالد از خانه رمد از چمنستان چو نسیم
لاجرم رم کنم احسن ز پرستاری دل

۱۷

باش ای چشم کسی گرم بخونخواری دل — نیست بر عهدهٔ تو چارهٔ بیماری دل
جان ستد بوسه نه دشنام باو داد و برفت — ساده را بین که چسان زد ره پرکاری دل
خود قضا از خط رخسار تو فتوی بنوشت — که ادا را نه سزد عفو گنهگاری دل

ملکت رحم ست که در شان ترا شایان نیست
کن شتابهای نگه ناز بخونخواری دل

اگرش تاب شنیدن نبود گوش ترا
قفل از بوسه بزن بر دهن زاری دل

دل و جان هر دو برابند که نعم البدل ست
عوض جان دهد ار چشم تو بیماری دل

حال پروانه چو شمع ست بهر کس روکش
چند پرسی ز من انجام طلبگاری دل

لیغمت از غم کونین شده آزاد دلم
یاری کوه مرا داد سبکباری دل

دارش دور ز چشم بد درمان احسن
آگهی تا شده‌ام از پایهٔ بیماری دل

۱۸

بر فلک چیره توان شد بمددگاری دل
گر زمین ره عشق تو کند یاری دل

حال تمکین تو آنگاه بدانم ای کوه
که ببینی رخ او یا شنوی زاری دل

حکم عشق ست که تا چاره پذیرش دانم
همچو چشمش نکنم چارهٔ بیماری دل

چشم انیست اگر نذر نگاهت جانم
در گران ست نگه مفت تو خونخواری دل

صبر شد از دست درِ شانه که مار زلفش
صاحب گنج روان ست ز بسیاری دل

صعوه سجان برد از چنگل شهباز اگر
از دو چشم تو توان کرد نگهداری دل

شد تهی قالب نیسان همه سان نخل نی
دامنش پر شده از در بگهرباری دل

زلفش از حلقه بود دیده بسویش هر دم
چه عجیب ست تماشای گرفتاری دل

چه گنه کرد ندانم دل مسکین احسن
که ز هر سو شنوم حکم گرفتاری دل

۱۹

مرکب ذوق جهاندم بمددگاری دل
در فضای که محال ست عنانداری دل

خرد بشکست دلم دور ز سنگ در تو
سینه ام کوی تو گردید ز بسیاری دل

حالت قید فرنگ ست بگیتی مشهور
چند پرسی که چه دیدی ز گرفتاری دل

میروم ای دل سوی آن کوچه عزیزان
ور نه سازید بیابان عزاداری دل

پیش آن بت کنم از گریهٔ چشم مرهم — میزند خنده بمن زخم دل از زاری دل
میکند آنچه بدل پای نگارین کسی — دل بخون گشته من ماند و خونباری دل
نیست همت که شوی دشنه قصاب لقب — ای برهمن بچه پرهیز ز خونخواری دل
تا کسی سیل بنظارهٔ چشمت نکند — کو بگو ریخته ام قصهٔ بیماری دل

جان برهم یاد هشش در ره جانان احسن
در دهم تن بغمش یا که بغمخواری دل

۲۰ هر که گوید بکن از یار نگهداری دل — گویم آورا که اگر صبر کند یاری دل
قیس بنگر که بجازه برابر بویم — سر سد زنگله بندم اگر از زاری دل
یار دانست که امروز بیارم جان بر — گفت زواد همت چارهٔ بیماری دل
تو و عکس رخ جانان ز کجا تا بکجا — بو الهوس خاک شو اول بصفاکاری دل
دلم از سینه کجا رفت خدارا یاران — خبر آید بتم آید بجگر خواری دل
حسرت حرف تو خونش همه آمیخت بخاک — عوض موی کشا لب بعزاداری دل
راه تا برد خیالش بگریبان کسی — از لب گل شنوم مدحت عطاری دل
سوی آن زلف روم باد ز راهم یارب — دور تر مرتبه نشناس گرفتاری دل

دل بود نیمه دلبر چه کم است این نسبت
تکیه بیجا بود احسن بوفاداری دل

۲۱ نسزد با غم چشمش سر غمخواری دل — ورنه بسیار بود چارهٔ بیماری دل
یاس بنگر که نگویم نه منم من یا تو — نه توئی خود اگر آئی بسر یاری دل
ناشناس آمده ورنه بهر سنگ بتی ست — که بود یار ز دلش مایهٔ بیداری دل
بزمها دیده براهم بود از ساغر من — کنج غم طالب و وقف سر خونخواری دل
جستم آن راه که پیوسته بکویت باشد — دم تیغ تو نشان داد بافگاری دل

خرم آنکس که ز دل گشت بحیثیت فارغ / فارغ آنکس که ندارد غم بیماری دل
خویش را نیک برآراست بهر صفت کسے / گشت آماده چه سامان گنهگاری دل
من ز بس نازکی طبع نسازم باکس / بلکه با خود چه رسد تا بنگهداری دل

با همه الفت آن نرگس فتان احسن
عجب از تو که بری نام پرستاری دل

۲۲
گو ملکن گر نکند چشم کسے یاری دل / جام زهراب اجل آمده بیماری دل
چه عجب تا چو مسیحا بفلک بیوندم / بسکه بالم بجز از بالش بیماری دل
نیست آیا گنهی رد سوال مسکین / خواهش بوسه اگر هست گنهگاری دل
غیر غیرت تو نداری که بمیری آندم / کز من او بیش تو پرسد سبب زاری دل
کو جگر زهره کجا تا شنود آهن و سنگ / قصهٔ تیغش و شرح جگر افگاری دل
گر بهشت است چو آدم ز بهارش گزرم / جایگاهی که نه دل دارد و فی زاری دل
نقطهٔ غین غمش مردم چشم اجل است / دوستان دست بدارید ز غمخواری دل
نیست جز دل که بجا ماند بهنگامهٔ عشق / شد از ان کوه لقب سایهٔ خودداری دل

احسن از عشق بجز رحم نیاید ورنه
خس بود هفت فلک پیش گرانباری دل

۲۳
خوب شد گشت مرا اول بیماری دل / ورنه از مرگ بتر بود پرستاری دل
نشنود حرف و دامن کشد از من دلبر / دستی ای بازوی شوق و مدد زاری دل
خود قیامت دم نظارهٔ رفتار تو گفت / که تواند بچنین فتنه نگهداری دل
دل لبریز المها کنمش پیش ولے / ترسم از نازکی یار و گرانباری دل
یک بود نام خطش یک بود ش زلف لقب / زان دو صد دام که داری بگرفتاری دل
ناصحم خیر سگال و منمش دشمن جان / این یکے هست ز صد رنگ تبه کاری دل

از غم چشم تو ز بهار نرانم حرفی
جز بآنکس که بود شاد ز بیماری دل

دل و هر بوی غمت رشک بود لازم عشق
خویش را هم نه بهم رخصت غمخواری دل

دل خود رفته بود خلوت جانان احسن
مده از دست دمی ورزش میخواری دل

۲۴

آمدم خوش ز نگاه تو جگرخواری دل
ورنه آموخت ز من سنگ نگهداری دل

دم اندیشهٔ محمل چه خیالست ای قیس
که شناسیم صدای جرس از زاری دل

دانم سایهٔ تار نگه خود چشمش
کاستم بسکه ز بالیدن بیماری دل

افگند پیش تو مرنج سپر از خورشید
بشکنی گر صف دندان طمع کاری دل

اینقدر ناز مکن بلبل نالان بچشم
پیش ازین بود مرا نیز دل و زاری دل

آه دشوارتر از آمدن او آمد
پیش او بلبلگش گفتن دشواری دل

چشم داریم کز آن چشم خجالت نبریم
خرم آن روز که میریم به بیماری دل

چه کنم شکوهٔ یاران که بفوج مژه اش
خود نیارم که کنم رو بطرفداری دل

گوش دیوار کسی را چه خراشی احسن
در لطفش نشود وا بزخ زاری دل

۲۵

ای حریفان چه کمست این اثر زاری دل
که کمر بست نگاهش بجگرخواری دل

صید بسمل کنی ای کودک نادان یعنی
افگنی دام ز گیسو بگرفتاری دل

مردم از رشک که ز حرف با و قاصد من
گرچه آورد از و چارهٔ بیماری دل

پیش ضعف دل ما نام تهمتن چه بری
کوه را سر نکند سایهٔ ناچاری دل

یارب این راز بران تیغ ستم زا نکشا
که کشود در مقصد بود افگاری دل

یار اندر پس صد پرده و عکسش بدل است
نام آیینه مبر پیش صفاکاری دل

غمزه ات را لقب اندازه شناس است از آن
که کند جور باندازهٔ دشواری دل

[illegible] آینه [illegible] صفاکاری دل

تا رسد دست تو بر طاق بلند ابروش		بر سر خویش بنه پای جگرداری دل

دل ز جا رفته و شد خاک ره او حسن
درد بیچاره کجا رفت و کجا زاری دل

چشم دارم که کند چشم کسی یاری دل	۲۶	یا کند کار تمامم همه بیماری دل
گر کنی جور باندازهٔ حسنت چه مجال		که برد باز کسی نام طلبگاری دل
کشدم ذوق حرم پیر کلیساست کجا		که کند بهر بتان زود عناداری دل
با چنین حسن و چنان ناز گرت رو بجفاست		بحل از ماست ترا خون وفاداری دل
رهرو ملک فنا گشت همان دم قاصد		که گرفت از کف من نامهٔ بیماری دل
از رهائی چکنی یاد ضمان میخواهند		اندرین شهر بهنگام گرفتاری دل
بحر را بر لب و بر را بزبان خارست		قصهٔ جور تو یا ذکر وفاداری دل
سر بیادم اگر از سر ندوم سوی سگت		پا کند رنجه اگر بهر جگرخواری دل

بود در تاب دل از تاب عذارش احسن
آمد از غیب ز خط پردهٔ زنگاری دل

آه آن رفت که آمد ز تو غمخواری دل	۲۷	آمد این وقت که رفت از تو سر یاری دل
بر نینداخت اگر پرده تحمل اثرش		فرق دارد چه صدای جرس و زاری دل
اندرین فکر بمردم که اگر پرسد یار		چون ز حیرت بکنم شرح طلبگاری دل
نشود فرصتم از شکر جفایش که زنم		بخیالش نفسی حرف وفاداری دل
مپرس از کوه که از سایهٔ او دید جفا		ای پژوهندهٔ روداد گرانباری دل
شد عیان از افق ناز هلال تیغش		عید تاثیر مبارک بتوای زاری دل
بر زدی پرده دم ذبح نکو شد که نشد		حیرت حسن تو مهر لب زنهاری دل
هر یک از لطف و جفای تو عزیز است بیا		گه بجو غمخواری دل گاه بغمخواری دل

کار با خانه بر انداز فتادست احسن
چه تبه کاری سیلاب چه معماری دل

۲۸

چون کنم شکوهٔ آن چشم که خونخواری دل … خود دش آموخت دل از طوف وفاداری دل
آف برین رحم که زخمش ز تو خواهد الماس … تو بهم کنی ای چرخ مددگاری دل
ماهم از شرم بود چند ته ابر حجاب … برق افتد بمن و جان طلبکاری دل
اینقدر ناز مکن حسن به بیماری چشم … پرس از عشق و شفقه مدت بها تهٔ دل
حیله خوش بود دم وقت رسیدن بدرش … گر ز خاطر نرود حرف غلط کاری دل
نه هر دست بهم دولت وصلش کس را … غایتم چیست الهی دگر از زاری دل
کیست جز دل که زند بر دم تیغت خود را … دل ندارد این حوصله نازم بجگرداری دل
سینه ام بزم بود مطرب او کیست الم … ساز او سوز بود زمزمه اش زاری دل

احسن آنگاه توان دید گدازاری شوق
که کند میل نگاهش بخریداری دل

۲۹

گر بصد جهد کشیدش کشش زاری دل … شد حجابش ادب آموز طلبکاری دل
تا بخود بود ندانست که دلدار کجاست … بیخودی راست بجا خنده بخودداری دل
تنگ در بر نکشیدیم هنوزت که دگر … رهبرت شد بطریق جگر افشاری دل
نه بآن چشم بری راه و نسازی کارم … مرگ صد بار نکوتر ز تو بیماری دل
شور ناقوس بود بتکده را مایهٔ زیب … چین میا و بجبین ای صنم از زاری دل
حسن او هوشم و عشقش همه عقلم بربود … من چه دانم چه بود مطلبم از زاری دل
دل که صید حرمم گشت از صیدش بگذر … دیر زلف تو حرم گشت ز بسیاری دل
کن پسندم بغم غمزهٔ دلدار که خود … غمزه اش راست کجا فرصت غمخواری دل

هر که نگریست خم زلف بخم را احسن

گفت آزادی دل چیست گرفتاری دل

٣٠

خطا و سرزده بگذر ز نگهداری دل — کز قضا آمده فرمان گرفتاری دل

ننمائی اگرم لاله عارض منما — صد تماشاست بهر داغ طلبگاری دل

کار داریم بآن نرگس غماز نگه هوش — صحت دل چه شناسیم ز بیماری دل

روشناس است در آفاق ز ابروی تو داغ — دل آشفته چو زلف تو ز بسیاری دل

ای دلم ترکش تیر نگهت داد از تو — پرسی از غیر همی موجب خونباری دل

رهزن عقل گرش راست نماید راهی — راه طی میکند این است چه هشیاری دل

یارب از منزل مالوف کسی دور مباد — در بدر گشت ز گم گشتن دلداری دل

مرده دل زنده تنی ورنه بلا هست دلا — یار در پرده بیداد کند یاری دل

گوش دیوار کسی هم نشنیدش احسن
شد صریر در افسوس همه زاری دل

٣١

با چنین عشوه گرانی بجگر خواری دل — جگر کیست که آید بطرفداری دل

دام زلفت بود افگنده صیاد قضا — تا گریزست درین دام گرفتاری دل

آید از نام منش شرم چنینش گویند — که کسی مرد درین شهر به بیماری دل

ذوق سنگی که بدزدیش میان می بندم — هر کجا می شنوم بوی طلبگاری دل

فوج ترکان دگر و لشکر مژگان دگر است — نبود رستم دستان بجگر داری دل

میزند بانگ برو دیر ز شور ناقوس — دید از یاد گرش کافر زناری دل

شمع سانم ز عذار تو در آب و آتش — آب از گریه و آتش ز شرر باری دل

گفت باور نکنم تا به تنت جان باشد — وانمودم چو باو درد طلبگاری دل

منت از لطف بمن نیست که شکرش گویم — گشت دشنام مرا داد درستاری دل

از پی حفظ زنند آب بر آتش احسن

گریه لابد بودت گاه غمرباری دل

۳۲

شد عیان جوهر تیغ تو ز افگاری دل ‌‌ هم مرا وا شده هر عقدهٔ دشواری دل

نیم جانم مگذار ای دم خنجر ورنه ‌‌ جوهرت را بدی شهرهٔ دهزاری دل

شد گرفتار هم آن چشم و نگاه نازش ‌‌ قصه کوتاه یکی صد شده بیماری دل

لیستم من ز تف عشق تو آتشکده ‌‌ بزم افروز جهانی ز شرر باری دل

تا دل غمزده خونگشته نریزد از چشم ‌‌ نگه یار چه امکان که کند یاری دل

اختلاطی عجبی هست میان دل و غم ‌‌ کرد تا یار بمن وعدهٔ غمخواری دل

یار چون بست میانش بسزای دل ما ‌‌ هر که نگریست بخود بست گنهگاری دل

نیست دل درخور لطف تو بها نادانم ‌‌ میکشم بهر جفای تو نگهداری دل

مگر اندر سر آن زلف گرفتم احسن
که زند هر نفسم فال گرفتاری دل

۳۳

بکف آورده کسی برگ سبکباری دل ‌‌ کز فغان یافته پیراهن بکتاری دل

کس چه داند که بآن چشم چه کارست مرا ‌‌ غیر آنکس که بود کشتهٔ بیماری دل

نوش جان گفت کسی گفت کسی بسم الله ‌‌ کرد چون لعل لبش میل بخونخواری دل

نرسد گرچه بجائی منم و گریهٔ شوق ‌‌ اثری گرچه نبخشد منم و زاری دل

صیقلی گشته دلم عکس رخش را دریافت ‌‌ باج از آئینه بگرفت صفاکاری دل

هر کجا حرف جفای تو درآمد بمیان ‌‌ باشد اظهار وفا بیهده گفتاری دل

سرو انگاشت ترا قمری و بلبل گلبن ‌‌ چه ازینها بودم چشم طرفداری دل

روی از باده بگردان و به پهلویم کن ‌‌ آتش حسن کند تیز هواداری دل

دامن فیض غم یار دراز است احسن
کوتهی میرود از دست طلبگاری دل

۳۴
بی حجابانه میا یار بغمخواری دل — که بروی تو محالست عنانداری دل
عشوه در کار دلش کرد نگاه لیلی — ورنه مجنون چه خبر داشت ز بیماری دل
شمع کردار بود کار بسوز و سازم — ساز با سوز غمت سوز ز غمخواری دل
رهروان حرم و دیر ندارند خبر — که ره منزل مقصود بود افگاری دل
چون دلم کرد جنون زلف کسی گفت کنون — خوش بدست آمده تقریب گرفتاری دل
ناله کردار ز زنجیر برون می تازد — کرد دیوانه مرا فکر نگهداری دل
وحشت افزاست مرا خانه چو صحرا جنون — بسکه یاد دم دیدار زبانگ جرس زاری دل
شبی بصد منزلت روی شناسی یابد — هست ممنون جفای تو وفاداری دل

نالهٔ در ذوق لبش بند زبان شد حسن
لب گفتار بهم بست شکرباری دل

۳۵
هوش از گوش برد قصهٔ بیماری دل — جگرم بین چه دلیرم به پرستاری دل
میتوان دید بدین حرف کمند زلفش — که بر عقل محالست گرفتاری دل
چیست فرمان تو ای عشوهٔ چشم دلدار — بکنم یا نکنم چارهٔ بیماری دل
میکشد رشکم اگر کس ز نمک حرف زند — که خبر شد مگر از لذت افگاری دل
کند از کاکلشان چرخ سر انگشت بگوش — اندران شب که کشائیم لب زاری دل
فردی از لشکر بیداد و بلا نیست که نیست — بر زبان زخمه مدح جگرداری دل
گفت زلفش که تا بر سر قتلش بر سم — گوش چون کرد خبر و شنیدم بعزاداری دل
هر شب تار بامید قدومت ذوقم — شمعها داشت فراز ز شرر باری دل

دل ز جا میرود احسن اگر آید دلدار
جمع ضدین شد آسانی دشواری دل

۳۶
راست خواهی نه بهر سو دپرستاری دل — هان کفن آمده صبح شب بیماری دل

۱ [illegible]
۲ الاشتیاء [illegible] اضداد [illegible]
۳ یعنی چون [illegible] محبوب [illegible] [illegible]

زانچه بر غمکده ام رفت بهجر تو مپرس
سقف شد خانهٔ زنبور زبس زاری دل

شمهٔ زمزمهٔ مدحت جور شش ظالم
هر نوائیکه بر آرم بعزاداری دل

ناز آمد دیت او تو سراپا نازی
جای اندیشه دگر چیست بخونخواری دل

گو بیا هست چنان گو که نشنوی خود هم
حرف چون آورم از درد طلبگاری دل

نتوان گفت که دل دشمن جانست مرا
بسکه خورسند بود جان من از خواری دل

یک مژه پیچ و خم زلف کسی این نگر
ایکه سنجم کنی از ذوق گرفتاری دل

روز پروانه بود عید بچشم آنکس
که دمی دید فشار شب ناچاری دل

پی اشارهٔ چشمش بکف آمد احسن
اسباب خوشی طلب چارهٔ بیماری دل

۳۷

لطف را جور شمردم بغلط کاری دل
فتح باب است ز شمشیر تو افگاری دل

تا زبانت نبرد تیغ تمنای کسی
نیست رخصت که بری نام طلبگاری دل

ادب آموز ز شمشیر جفاهای کسی
که زبان بسته برد نام وفاداری دل

دل کجا بردن انم کشتن عشق کسی
اینقدر هست که در گوش بیزاری دل

چشم او گفته بچه خوش گفت که افشاندن سر
بر سر دار مژه آمده سرداری دل

گوش بر حرف من آن کان ملاحت بنهاد
خندهٔ عیش بزن زخم طلبگاری دل

دست بر نبض من درد به طبیبان چه صفات
مرگ بهتر ز چنین چارهٔ بیماری دل

سنگدل گو که مکافات تغافل چکنم
خضر خط آمده اینک بمددگاری دل

داد او کشور غم زیر نگینش احسن
بود علمش مگر از حسن عملداری دل

بمعنی کارگذاری ۱۲

۳۸

هیچه دهم شرح ز سنگینی بیماری دل
کوهکن کرد مرا نام پرستاری دل

گاه گاهی نگهی بر دل بیمار کنی
حسن چشم تو فزون باد چو بیماری دل

[illegible] غمخواری دل

تا ز دامان تو دورست همانا باید
بر سر خویش زدن دست طلبگاری دل

هر خم زلف تو دارد چه بلاها بگره
آه این ست اگر دام گرفتاری دل

رشک بنگر که یکی صد شده بیماری من
یار چون کرد عیادت بکیانداری دل

تا فشاند نمکدان تو جانست بلب
زخم دل را بتقاضای نمکخواری دل

سادگی تو کند انچه قیامت نکند
داد از انوقت که دانی ره خونخواری دل

باشد از زاری دل رنجه جهانی کیسی
زانمیان آه نپرسد سبب زاری دل

رشک هر عضو مرا غوطه بخون داد احسن
غمزه یار چو رو کرد بخونخواری دل

۳۹

آنکه ز در حرف برویت ز هواداری دل
غمزه ات راشده رهبر بجگرخواری دل

چشم پوشم ز پرستاری چشمت حاشا
نبود گرچه جزین چاره بیماری دل

با دل امروز چنین لطف تو بی چیزی نیست
ورنه تنگ ستم تست مددگاری دل

رو بیدا اثرش از دل جانان پرسید
نشد از ناله بلبل لقب زاری دل

آه کنان سوی فلک بینم و افتم بزمین
پرسدم هر که ز رو داد تبه کاری دل

نه پذیرند به بیعانه بهاسی یوسف
آه افتاد چه دشوار خریداری دل

بیگفی دل مشو ای کام وز با هم یعنی
پیش او حرف میاور ز هواداری دل

دل هیچ جا نداد بپایش سر شوریده من
شد سیه پوش ز مو ها بعزاداری دل

چه توان کرد نثار سر مطلوب احسن
جان توان کرد اگر نذر طلبگاری دل

۴۰

لشکری همچو مژه ریخت بخونخواری دل
چه خیالست کنون فکر نگهداری دل

نیست غم یار کسی گشت اگر هیش دو کون
داد از انکس که غم او کندش یاری دل

وعده وصل باغیار کند در روییم
اعتماد ست تمامش بوفاداری دل

نیست بجای خود این ناز تو اگل برخش | نازرا شرط بود شیوهٔ خونخواری دل
دید زاهد مگر آن زلف که گویا امروز | عنبر بحر ثوابست سیه‌کاری دل
همه شب ریخته در پیرهن چرخ شرر | دور از شعلهٔ روی تو شرر باری دل
نیست حاجت که کشم منت پیغام و کتاب | خبرش میدهد از حالت من زاری دل
زاهدا نخاله تو خوبست ولیکن چکنم | فرصتم نیست ز نظارهٔ گلزاری دل

شد تغافل چه فزونش ز فغانم احسن
آه شد بخت گرانخواب ز بیداری دل

۴۱

چاره سازند عزیزان پی بیماری دل | هان اجل آمده هنگام مددگاری دل
هرکه نگریست عرق بر رخ زیباش بگفت | حسن آورد چه دندان بجگرخواری دل
شعله در جیب کن از تاب عذارت دلرا | چند پوشی رخت از شرم طلبگاری دل
زلف بر چهره فروهشته برون آ ز حجاب | دیدنی هست تماشای گرفتاری دل
داد از بخت که آید بدل خود زنگم | کنم از سینه به تیغ تو سپرداری دل
طرفی از پردهٔ رخ گر کند آن بت یکسو | خیز گو العظمة لله عوض زاری دل
زاهدا بین که بجاروب مژه می‌روبند | حوریان تربت دلدادهٔ بیماری دل
چشمت آندم که زند بر دم شمشیر جفا | چشم دارم که کنی یاد وفاداری دل

بر نخیزم ز سر جان پی تعظیم غمش
چه تکلف بکنم احسن ز پرستاری دل

۴۲

ناز دارم که دهم خواهش خونخواری دل | که تو گوئی طلبم چارهٔ بیماری دل
هست نظارهٔ رخسار کسی را طالب | دیده را هست مگر زخم جگرخواری دل
حال آن زلف ازینجای توان یافت که هست | نقش پای سگ او دام گرفتاری دل
جز بزخم تو که دارم نشناسند مرا | بسکه کاهیده ام از درد طلبگاری دل

[illegible]

محشر از شور گذر حرف ازان چشم بیار · خواهی از خواستن کشتهٔ بیماری دل
ندهد کام گرم لعل تو خاییم یکسر · جگر خویش بدندان طمع کاری دل
عهد با تیغ جفای تو به بندم که مرا · بکشد گر بتنم رو بسپرداری دل
ذره استادگی آرد اگر آن غمزه بجور · شور هنگامهٔ محشر کنم از زاری دل

زلف و چشمش دگر آمد بخیالم احسن
خیر باشد دگر آمد شب بیماری دل

۴۳

نی همین سخت چو مرگ آمده بیماری دل · سخت تر آمده از مرگ پرستاری دل
منت رنگ حنا بر کف پای دلدار · چه قیامت بود ای خون وفاداری دل
رو بگردان ز ره غارت دلهای شوخ · کوچهٔ زلف تو شد بسته ز بسیاری دل
نکنم لا به بچشم بت سرمست غرور · خود مرا نیز دماغی ست ز بیماری دل
گوش چون کرد بگلزار نوای بلبل · گفت خوش آمدم این زمزمه چون زاری دل
بعد صد ناز نمایم بفراغ جنت · آنچه شد حاصل من وقت ز گرفتاری دل
گویم از رشک مگر صاحب دستی ای وای · گر کسی میدهدم وعدهٔ غمخواری دل
از دو چشم ست دو تا کاسهٔ دریوزه بکف · این یکی هست ز صد خواری ناداری دل

در ره سیل بود دیده اش از در احسن
کلبه ام را بود این ذوق ز معماری دل

۴۴

چشم پوشید عزیزان ز پرستاری دل · چشم جان بر دارد اگر نیست ز بیماری دل
پنجه اش هر دو بخونم شده رنگین و باشد · بده انگشت مرا عقدهٔ دشواری دل
صورت و سیرتت آخر نه گرفتار هم ست · خورده گیری نسزد یار بگرفتاری دل
بسکه نازک بود این پردهٔ گوش دیوار · هر دو کف ساخته ام قفل لب زاری دل
گریه بندم ز فغان لب غم عشقش گوید · چیست از ذوق منت جز جبر ز زاری دل

کعبهٔ رخ بنما ورنه ببند ز لفت چو / رشته با کفر فروشم همه دینداری دل
گرد از ذکر دل انگشت حنائی چو بگوش / گشتم آگاه که دارد سر خونخواری دل
نتوان کرد کسی را بتغافل منسوب / خود بغم بستم اگر نیز بیم ز غمخواری دل

چون نهان بگذرم احسن بروش در شب تار
خواب از مردهٔ صدساله برد زاری دل

۴۵

نگه ناز تو رو کرد بخونخواری دل / لله الحمد که آورد اثر زاری دل
لله الحمد که آورد اثر زاری دل / چه اثر در دل رقیب داروی بیماری دل
نکهت آن گل مرد بجائی که بود / وهم عنقا لقب طائر هشیاری دل
غالباً بر لبم از بوسه نهد مهر بدم / گر بدانند که چه ذوق هم بود از زاری دل
خود دولت نیز گذرد تو مبادا خالی / نیک دارم خبر از زشتی بیکاری دل
آتش گل همه شد دود دماغ بلبل / چون سرو زند باد و صحت گلزاری دل
وصف آن زلف نگویم بتو سنبل که مباد / دل ز دست تو برد ذوق گرفتاری دل
میشود طفل ز رنجوری دایه رنجور / هست بر جای خود از چشم تو بیماری دل

احسن آن لعل ندانم بروانم چه سرود
تا کند هر دو ممم ایما بجگر خواری دل

۴۶

گر چشمش نکنی شرح طلبگاری دل / از تو آخر چه بود حاصلم ای زاری دل
کیست در دور نگاهش که دلی دارد درست / غمش از خواری و رسوائی و ناچاری دل
اهل دل چون سر کوی تو بگیتی ست کجا / که در ره نفس نیست ز بسیاری دل
صحبت شیشه به سنگ ست خدا خیر کند / بنگرم سوی بتی روی طلبگاری دل
گفتم ای وای بایت حیله سخن کرد باو / گر باو بر دکسی قصهٔ بیماری دل
چه خبر گو ستم یا دیشب ستم حالت خویش / خود ز زخم سینه و هم گوش کند زاری دل

همچنان کز دل خون گشته خیالت نرود — از خیالت نرود نکهت خونخواری دل
دور آن عشوهٔ غارتگر کونین دلست — دل کجا ماند که آید بمدد گاری دل

گل نرگس بکف یار سپردم احسن
چون بپرسید ز من حالت بیماری دل

۴۷

نگشاید ز چمن عقدهٔ دشواری دل — این گشاد آمده وابستهٔ بافگاری دل
لقبم شد ز تو در دهر سگ کوی کسے — چون نگردم سگ کوی تو وفاداری دل
گر گل و نغمهٔ بلبل ز چمن مطلوبست — به از انست زلخت بهتر ازین زاری دل
گز رد شانه ز زلف تو بلنگر چه عجب — هر خمش راست دو صد عقدهٔ زیاری دل
تا بپای غم جانان نخلد بر جبینم — خار هستی خود از راه طلبگاری دل
صبح روز از لم گفت که بود دست شبم — بلکه شام شبم آبست به بیماری دل
از کفم رفت دوران زلف قراری نگرفت — شرم می آیدم از شیوهٔ غداری دل
شد دل از نیچهٔ نیم نگاه تو دو نیم — بیشتر زانکه کنم فکر سپرداری دل

احسن از سرمه گره و بر دمی لب او
دیدنش بست ره حرف طلبگاری دل

۴۸

چه نشانت دهم از اول بیماری دل — گر د صبح ازل آغاز پرستاری دل
آیدم خوش لگد توسن نازت خوردن — ورنه باشد چه قدر کار عناداری دل
آب برداشته خود زخم دل از پیکانش — نیست بیداد خدنگش سبب اری دل
ناصحا عمر تو چون زلف بتان باد دراز — پند افزون کندم ذوق گرفتاری دل
واعظا می دهی ام بیم ز روداد جحیم — نیم آیا بجهنم ز شرر باری دل
داد بیجا بود از دست تو حکم حسن ست — که نگرفه زنی نازت زجگر خواری دل
همچو زنار تو تا گردنت آخر برسید — ریختی لیسکه عنبم خون وفاداری دل

۴۶ لمکاری شوخ
۴۷ بیمار ... ای عشق ... از ازل
۴۸ گرد بردن
غلبه بردن
و غلبه طلب
بردن سعی
از سر
نخوت
گرگ نمی
نحوه
بیجا بردن
سعی
به باز
۲ ... ورنه ... غمناک ... دل

دردم افتاد نیازش به طبیب دیگر ... هر طبیبی که شد آگاه ز بیماری دل

وال دشنام که ریزد ز دهانش احسن
ناخن آمد ز پی عقدهٔ دشواری دل

۴۹

چون کنیم از خم آن زلف نگهداری دل ... دام مقصود دل ماست گرفتاری دل

نبکرم تا کششش گل کشدش سوی چمن ... یا کشد سوی تنش جذبهٔ افگاری دل

چه تسلی شود از وعدهٔ آن خصم وفا ... چه زدایندهٔ غمهاست غلط کاری دل

اول از بوسه فروبند زبان دعوی ... گر بخاطر بودت باک ز خونخواری دل

قاصدا جان بلب آمد که بگوئی حالی ... آنچه گفت او بجواب طلب یاری دل

غیر را گو که گزارد سر میدان حیات ... صلح افتاد میان اثر و زاری دل

پای گو بان ز عدم جان حزین باز آید ... گر دیار نجه چو جانان بعزاداری دل

همچو آن چشم تو هم رحم نیاری آمرگ ... باش بیرحم سلامت سر بیماری دل

می شود سرمهٔ او بند زبانم احسن
چون بآن چشم کنم شرح طلبگاری دل

۵۰

آمد از رفتن جان یار بغمخواری دل ... جان مگر بود همه عقدهٔ دشواری دل

میتوان چاره از آن چشم بکف آوردن ... سد ره گر نشود الفت بیماری دل

دامن از کف نگزارد دم رفتار مگر ... نقش پا را شمرد دست طلبگاری دل

باد ای تو نشان داد ز شمشیر قضا ... خون جانها همه بر گردن عیاری دل

دوزخ و خلد نهان شد چو خجالت بردند ... آن ز رخسار کسی این ز شرر باری دل

بجفا بیخطری ز انکه بدانی در حشر ... بادایت که دهد داد وفاداری دل

بنگری زلف بتان را خم و پیچ ز رشک ... پرزند پرده اگر حسن سیه کاری دل

هر قدر حسن فزون غیبت پیدا و فزون ... چون فزونش نبود غیبت خونخواری دل

خلق ترسد ز دم تیغ جفایش احسن
من هراسم که کند سینه سپرداری دل

۵۱

تا نگیرد همگی کشور غمخواری دل — نتوان ساخت درین شهر بغمخواری دل
لب بدشنام گشاید چو بمن رو آرد — من چه باشم بود این پایه ز رو داری دل
طوطیان همچو مگس با کف حسرت سایند — دیده در وصف لبان تو شکرباری دل
یافت هر مرده که در عالم غم بود روان — این جهان را دم صورست مگر زاری دل
از اداهاست یکی یاز حیا رفت ستم — که بگردید رخ یار ز خونخواری دل
تا حنای کف پای سگ کویش نشود — خاک بهتر بود از خون وفاداری دل
اوج حسن تو بحدیست که اندیشهٔ او — ریخت یکدست پر و بال طلبگاری دل
چه عجب گر مژهٔ چشم سمندر گردد — تار انفاس گر این ست شرر باری دل

شکوه از نرگس دلدار نشاید احسن
همه از دیدهٔ من آمده بیماری دل

۵۲

چین ابروی تو شد موجب بیداری دل — آیهٔ قهر بود باعث هشیاری دل
یارب آن کن که حنا را شکند رنگ برخ — رشک خوش بختی خوناب وفاداری دل
گفتمش خون دلم باد حنای پایت — گفت از پای سگم دور زهی خواری دل
گر زنی تیغ باین دست و دامن ضامن — که نماند بکسی نام سپرداری دل
گل احمر بودش زخم و سمن چشم سفید — بوی عشرت مجو از باغ وفاداری دل
رود از رشک ز جا ایمنی صید حرم — گر دهندش خبر از عیش گرفتاری دل
غرض از کشتن من داشت بطرز دیگر — ورنه او را چه سر و کار بغمخواری دل
شد عیانم که دلت سخت تر از سنگ آمد — بود چشم اثرم بیهده از زاری دل

حکم ذوق ست برم دل بدر یار احسن

که نمایند بخون خوردن دل یاری دل

۵۳

خوردن یان خودش آموخته عیاری دل
ورنه لعلش چه خبر داشت ز خونخواری دل

الفت زلف نگه کن که ببوسم دهنش
هر که آرد بزبان حرف گرفتاری دل

زود بینی که شود در صف مرغان چمن
شور هنگامهٔ محشر لقب زاری دل

تا غم یار بهر گاه که خواهد آید
ساز کردم در بی تخته ز افگاری دل

ست معذور بود شکوه نشاید کردن
غافل افتاد گر آن چشم ز بیماری دل

سر دار ز هش داد چه تشریف باو
که کند فوج الم ناز بسرداری دل

میکنم سنگدلی وام ز زاهد که کنم
دم دیدار تو یکبار نگهداری دل

منطقی آمده دلدار که هنگام جفا
صد دلیل آورد اول بگنهگاری دل

نایدم رشک بسرمایهٔ عیشی احسن
جز بران کس که بود کشتهٔ بیماری دل

۵۴

وه چه نیرنگ طراز آمده بیماری دل
پر طاؤس مرا گرد پرستاری دل

بر دو خوابش تف داغ خود و تاب و تب
دو چراغ ست مرا باعث بیداری دل

تا بیاد آکه رود جور ز یاد چشمش
پیش چشمش نکنم قصهٔ بیماری دل

تهد او سرو صفت گرچه نیارد باری
منم و در غم بالای کسے زاری دل

غیرتم میکشد ابرق طپان می بینم
که مگر اسپید از درد طلبگاری دل

خط میان سن و او طرفه غباریست که شد
باعث لطف کسے موجب بیزاری دل

دور شمشیر نگاهی ست نه بینی کس را
که ندارد غم دل یا غم افگاری دل

ناله از سینه چرا رو بقفا می آید
گر ندارد خطر از فرط شرر باری دل

کارش افتاد چو پروانه بشمعی احسن
بنود جای شکایت ز خود آزاری دل

۵۵

جذبهٔ آورد ترا بر سر خونخواری دل
ورنه بودست محال از تو چنین یاری دل

پرسیده از حالات تو [illegible] گشته [illegible] کسی
چه کند رشک و چه آرد بسرم [illegible] دل

لب [illegible] تو [illegible] بیمار
چه وهم شرح با و حالت بیمار دل

قاعده [illegible] تو سرایم بستر
سنگ که با خود زنم حرف طلبگاری دل

کار آرد یکی زلف [illegible] ست
ناصحان خورده مگیرید به میخواری دل

زلف آن شوخ که دارد خم و پیچی است
که بود هر خم او دام گرفتاری دل

طپش نبض رگ سنگ هزار [illegible]
یعنی از مرگ گذشته چارهٔ بیماری دل

زین مسرت که بکار دم تیغت آید
رقص دارد همه دم خون وفاداری دل

مردم دیده چرا [illegible] سیه پوش احسن
نیست گر سر و کاری بعزاداری دل

۵۶

نیست زنهار کسی صاحب بیماری دل
که نمیرد چو رود حرف پرستاری دل

سادگی بین که چه خواهم ز ستمگر یعنی
خواهم از چشم کسی چارهٔ بیماری دل

مرخودش را بنود تاب نگاه چشمش
چه خوری خون جگر در [illegible] طلبگاری دل

حسب حالم بود آن شعر که باشد دروی
سخن از زلف تو یا ذکر گرفتاری دل

دوزخ از دور همه دید و بخود میلرزید
آنچه بگذشت بحالم ز شرر باری دل

آیدم خنده بر آنکس که ز تو جوید کام
گریه بر آنکه نخواهد ز تو افگاری دل

هر چه از بوسه و دشنام دهی داد [illegible]
زانکه هر یک بودم چارهٔ بیماری دل

جگرم گشت چو صد پاره بعشق [illegible]
سبحه آمد بکف کافر زناری دل

دوستان عذر نهیدم که پی عاشق زار
در جهان حسن طلب نیست بجز زاری دل

هست ناشنیدنی و کس نتواند دیدن
آنچه من دیده ام احسن ز گرفتاری دل

هیچ دانی چه صلا میزنم از زاری دل ۵۷ ابر و دریاست گدای در دُرباری دل
ممکن آیا نبود یار که روز محشر لطف داد ار شود داد رس زاری دل
جز صدای که دم واشدن آید ز دیت که کند بسته درِ بیهده گفتاری دل
چیست آن زلف بلا در قدم یار افتاد چه بلا سایهٔ او دام گرفتاری دل
گفت آری و بخندید چو گفتم که اگر اندرین شهر حلال آمده خونخواری دل
کیست جز پیک روانم که ز روی رفت نمکدان ببرد نامهٔ افگاری دل
وقت کاهش بودم روح چو مهر حشمت روز افزون بودت چو چه بیماری دل
هیچ بیدل نتواند که کشد ناز بسی آنقدرها که کشم از طلبگاری دل

پیکر سرو گر آید بخیالم احسن
میرود سرو چراغان ز شرر باری دل

گرد او جور و بخندید لب زاری دل ۵۸ شرمسارم مکن ای شیوهٔ خودداری دل
بهر خود کرده علاجی نبود چاداره نارسا دست اگر چارهٔ بیماری دل
هیچ دانی که چه چیز است خط عارض یار آستینی ست پیِ شمع طلبگاری دل
چه قدر آمده بیرحم چو ناصح بت من نشناسد ز صریر درِ خودداری دل
گفت سودا زده بیگاه چراغان گردست دیده در روز ستمگر چو شرر باری دل
نه نشینم بمقامیکه نباشد آنجا سخن از زلف تو یاد گرفتاری دل
ناصح ساده ترا از ره رحمت گویم که حذر دار خردوار ز پرکاری دل
قاصد این ست نشان سر کویش که درو نبرد وهم ملک راه ز بسیاری دل

طلبد یار گرم شاد نگردم احسن
که شناسم ز ازل بخت طلبگاری دل

محشری کرده بپا پیش کسے زاری دل ۵۹ نه بود بیش ازین شرح طلبگاری دل

شیشهٔ یاد من از طاق دل او افتاد | غیر آواز شکستن نبود زاری دل
تیر جانان نتوانست که از سینه رود | جان فدای سر نیروی طلبگاری دل
تا نه بینم دگری خستهٔ بار غم او | توتیا ساز مرا زود گرانباری دل
خانه راز و دتر از سیل زپا بفگند | بارک الله سبک دستی معماری دل
دام دل نیست درین دوره بجز زلف کسی | نالم ار ناله کند کس ز گرفتاری دل
اگر این ست ادا کار مرای جان تپان | گر بماند بجهان حرف ز دینداری دل
نیستم چاره ز پابندی تقلید غمت | ورنه از من عجب ست این همه غمخواری دل

آنکه در کف پای سگانش احسن
داد از گرمی خوناب وفاداری دل

۶۰
سر آن غمزه سلامت که ز خونخواری دل | نکند ننگ بر زخم اجل از خواری دل
وای بر آنکه بامید مسیحائی تو | مرد یا مرده صفت گشت به بیماری دل
خلد جائیست خنک گر به تماشا آرد | جا بجا گرمی هنگامهٔ خونخواری دل
داد رسید ندر بحال دل بلبل ز فغان | فهم کن مطلبم ای گل تو هم از زاری دل
بی حجاب آ بچمن تا رود از یاد هزار | خوبی رنگ گل و دعوی همکاری دل
طالعم بین که چو دلبر برآمد ز حجاب | نشد از من که دهم شرح طلبگاری دل
زان دو صد پایه که او راست فزونتر از نیست | که بود عرش شهی در قدم خواری دل
حرم از بانگ اذان دیر ز شور ناقوس | روزگاریست که نالد بعزاداری دل

نام دل میرود از یاد بر ویش احسن
گوش زد هیچ چون شورش حال تبه کاری دل

۶۱
سوی آن زلف اشارت کنم از زاری دل | گر کسی پرسدم از حال گرفتاری دل
کوه فریاد برآرد که فتادم از پای | گر فتد بر سر او سایهٔ سرباری دل

بلبل از دیدن هر آنچه بگل می ماند — گر نمی‌گشتی شهره بمکاری دل
پریی از شغل من دلشده دارم شب و روز — فکر گیسوی تو یا ذکر گرفتاری دل
گشت ناقوس لقب بسکه بنالید بدهر — دور از زلف تو این کار [illegible] دل
پر ز آوازه بود دیر ز شور ناقوس — سحرم از بانگ فغانهای ام از زاری دل
هر که آمد ز طبیبان بعلاجش بگریست — آنچنان کامده گویا بعزاداری دل
دل ز جا رفت بگو فوج الم کیست بدهر — آنکه بد بر سر خود افسر سرداری دل
گوییا هم ز عقل طلبگار محال آمده — گر ز چشمش طلبم چاره بیماری دل

بجفا هم ننوازند درین شهر احسن
آزمودن تا ننمایند بخونخواری دل

٦٢
ای اثر تا نزند غمزه بخونخواری دل — آبرویت نبود در نظر زاری دل
یارب آن چشم مصون باد ز چشم دوران — شهره بگرفت بسا قصه بیماری دل
رسم این شهر نگر کن که ز دستم بستم — دل گرفتند و نه دادند سر آزاری دل
ناخن تیغ کسی کاش بدستم دادی — آنکه دادست مرا عقده دشواری دل
هوس ناله زارست گرت ای بلبل — همچو گل باش همه گوش و شنو زاری دل
خواهم آوازه رندانش بگوشی نرسد — ورنه ابرست گدای در درباری دل
خسته باید همه تن از دم شمشیر ادا — بلبل آسان نبود دعوی همکاری دل
هر کجا سلسله و سلسله بر پا بینم — یادم آید خم آن زلف و گرفتاری دل

خون خود خواهم از آن کس بقیامت احسن
که کند غافلش از شیوه خونخواری دل

٦٣
گر حلال کشته آمده خونخواری دل — پیش ما نیز حرامست نگهداری دل
خلد بر خویش کند باز بخشند گرش — پایه خار و خس کوی طلبگاری دل

طایر گشته توان دید بپرواز آنجا | که نهد زلف کسی دام گرفتاری دل
قوت عشق نگه کن که بیاری رفتن | از دل غمزده چون نقش وفاداری دل
مرحبا ناوک بیداد کسی کامد | بادای که همی خواستم از زاری دل
مردم از رشک که نگریست مگر زلف ترا | ناصحم شد چو ثنا خوان سیه کاری دل
زاهد اول بجنان توجه بندم کانجا | نبود چاره باندازهٔ بیماری دل
دیده گریه دهن چاک گریبان خنده | آن به بیماری دل این بپرستاری دل

در حرم ناز بتانش نشد از یاد احسن
برهمن کو که کند مدح وفاداری دل

۶۴ ای پژوهندهٔ روداد گرانباری دل | بار کونین بود سایهٔ سرباری دل
کرده زنجیر بزلف تو سپردش ذوقم | ورنه آسان بچنین بود گرفتاری دل
جام جمشید نیرزد که فرستیم باو | ارمغان دُردتهٔ ساغر سرشاری دل
چاره گر خون من زار بگردن بودت | کاست یک ذرّه گر از دست تو بیماری دل
نازکی بین که ز بارش بفغان می آید | گر کنم از رگ جان جامهٔ یکتاری دل
باز آمد دل خود رفته مگر می آید | تیر او یا خودش از بهر جگرخواری دل
بروم پیش وی آندم که کند بیخبرش | سستی نازبنازم بجز داری دل
کاهش و ضعف مرا ساخته بیکس ورنه | همدمم بود یکی سایه دگر زاری دل

مدح چشمش همه در نامه نوشتم احسن
حرف راندم بچه پیرایهٔ زیباری دل

۶۵ چه خیالست که خواهم زکسی یاری دل | که بود ننگ سگش نام طلبگاری دل
دوستان مصلحتی هست درین گفتن او | که محالست ز من رحم بر افگاری دل
دل تبه تر ز گدا یار رشه مغروران | چه کنم آه چنان یار و چنین خواری دل

۶۳ گنایه از زن دل / بعمل و نیز بمعنی / طائر یا شده ریشوف / گرفتاری که بجوی / آن و اعضا زود

۶۴ سرباری بار / سوی کسی که بالای / بار گران نهند

۶۵ زنجیر کردن / بمعنی بزنجیر / بستن

همگی گوش نهادم چو بحسرت واعظ / شرمسارم چه قدر از سیه‌کاری دل

غیر زخمیکه ز دست تو بکف آید نبود / گل سرشاخ نباتات طلبگاری دل

روز افزون بودش رغبت بیداد بهم / [illegible] دل

ست ز ذوق دل خویشم که در آموخته‌ام / ناز و بهم ناز [illegible] خونخواری دل

هر که یک رنگ بود نیک بداند که یکی ست / سبب ناله [illegible] زاری دل

حسن آن بعد که از رحم بود طبعش را
عشقش انداخت میان دل و هشیاری دل

٦٦ غرض کردم که کشیدش اثر زاری دل / غمزه‌اش [illegible] از دیگر خواری دل

شکر آن زلف کنم شکوه چه معنی دارد / شاه تاتار شده [illegible] گرفتاری دل

حاجت لابه بدلدار نماند از تو مرا / جان من باد فدای تو صفاکاری دل

زان عزیزم که بمن پیر محبت آموخت / بهر تسخیر کسی [illegible] زاری دل

بنگ خطت نگذشت نشاطم دائم / که بود حاصل تو [illegible] خونخواری دل

حاجت شمع دران بزم نباشد گرد / سخن از تاب رخت باز شرر باری دل

قرب او از اثر ناله مسلم لیکن / کو دماغم که دهم شرح طلبگاری دل

باغ را گرد ره روی تو ندانست و نرد / مرده باشندم از شرم غلط کاری دل

کار من ساخته اندیشهٔ شامش احسن
ورنه العظمة لله شب بیماری دل

٦٧ هست در دست کسی چارهٔ بیماری دل / که بصد ناز کند وعدهٔ خونخواری دل

کار چشم تو کند هر چه بچشمت ماند / چشم آهو شود هم باعث بیماری دل

برخی از قصهٔ خود گفت باندیشهٔ او / یار [illegible] دل

ماه من بود همه مهر نه زینسان خونخوار / باد خونت [illegible] طلبگاری دل

از عملیات ... بودن ... سر بودن

... کسی را ... چارهٔ بیماری دل

تا نشد سد رهش ورنه براه آمدنش | کار دشوار نبود از اثر زاری دل
کس [illegible] که از آن کوچه [illegible] | جان فدای سر این مایه گرانباری دل
[illegible] | جان سپیدست باو چشم هوا داری دل
[illegible] | به کرپیغام فرستم [illegible]

سر کنم [illegible] پیچ و خم زلفش [illegible]
[illegible] گرفتاری دل

۶۸ [illegible] | [illegible] کاری دل
[illegible] | [illegible]
[illegible] نگاه | [illegible] گله از خون [illegible] داری دل
[illegible] | از زبانم [illegible] شرح طلبگاری دل
پا به گلشن نگه کن که [illegible] | ذکر گیسوی تو بی ذکر گرفتاری دل
سوی آن [illegible] نکهت گل سجده کنان | [illegible] آموخته [illegible] دل
بوی زلف صنم آنگاه که آید سویت | تو کجا میروی ای کافر [illegible] دل
[illegible] آمد بسر دل ز تو [illegible] | [illegible] از تو بجا آمده بیزاری دل

نالۀ [illegible] نیست ثمر بار [illegible]
چیست بلبل که کند دعوی همکاری دل

۶۹ [illegible] خونخواری دل | اثر زاری دل بود [illegible] اری دل
رفتن هوش همان بود [illegible] آمدنش | قاصدت [illegible] بود طلبگاری دل
گر [illegible] حسن تو اندازه [illegible] کجا | چون کند ساز باندازه [illegible] دل
گر هم از گریه [illegible] که [illegible] زبان | جنس جور تو [illegible] کالای وفاداری دل
چشم [illegible] نگرد [illegible] آلهی نشود | که به [illegible] رسد دولت بیماری دل

دل بیچاره کجا دولت وصل تو کجا — شیون ماتم امید بود زاری دل
شب خیال نگهت داشت بو سهاد زبم — هوشها بود خراب می سرشاری دل
مطلب کعبه به بتخانه توان فهمیدن — آمده کفر کلید در دین داری دل

اگر آن چشم کند میل بخونش احسن
حاش لله که روم گرد نگهداری دل

۷۰

طی نشدم حله شکوه چو از زاری دل — گریه بگرفت فرا پیش ره یاری دل
نرگس از چشم من آموخته حیرت زدگی — کاش آموختی از چشم تو خونخواری دل
پرده تازه حجابیست که من سیدانم — بیحجاب آمدن او پی غمخواری دل
بوی گل ناله چنان زد دم دیدار زخت — که شدش هم سر ابلبل و هم زاری دل
جای انکار نماندم که دو چشم گریان — دو گواه آمده صادق بگنهکاری دل
دو گواهست یکی زلف تو دیگر دو قسم — کافر بند تراهر گرفتاری دل
دو گواهست یکی درد و دگر داغ که نیست — الفت دل بتو جز خوشتن آزاری دل
دل بدستش بود و رنجد از و پای کسی — کی بود بوی تو ای گل سبکباری دل
خود کشتی هست و راچاره برد الساعه — نیست لا بر له در حق بیماری دل

نیست احسن طمع عیش و نه بیم جانت
از چه پیشش نکنی شرح طلبکاری دل

۷۱

بخت کو تا خودش آید بسر یاری دل — بس بود گر غمش آید بجگر خواری دل
جای آنست که خود گریه بحالم گرید — یار زد خنده دم وعدهٔ غمخواری دل
بیند از دورش و بخندد و گوید که مگر — زعفران زار بود گریهٔ ناچاری دل
بیند لله تو بدل محو دعاهای تواند — مکش ای جان جهان و هم از زاری دل
نامم تو دشمن جان کردمی اکنون ایجان — گر نبودی لبسرم پاس غلطکاری دل

تا ملک پایه نگردی ندهد دست ترا ‌ ‌ ‌ بوسهٔ پای سگ کوی طلبگاری دل
کس چو دیوار جوابی ندهد از خدشش ‌ ‌ ‌ گر زند در بکف شوق هواداری دل
چشم دلدار فدای کرست جان اکنون ‌ ‌ ‌ چاره را جای نماندست به بیماری دل

رنگ پان چیست هواداری من بود حسن
که برانگیخت لبش را بجگرخواری دل

۷۲
چون توانگر داران تیغ نگهداری دل ‌ ‌ ‌ آبش از جای برد تاب سپرداری دل
سرو با قمری و خورشید بجز با چه کند ‌ ‌ ‌ جای دارد نکند یار اگر یاری دل
رهبران از حرم و دیر نشانم ندهید ‌ ‌ ‌ وانمائید بمن جای گرفتاری دل
دل چنان تنگ گرفتش که نیارد جنبید ‌ ‌ ‌ نی نئی تیر خودش ماند به غمخواری دل
ناوک غمزه کرم بر تو سپاسش از من ‌ ‌ ‌ چند خجلت برم از روی طلبگاری دل
شد چنان نرم دل او که بهر کس در ساخت ‌ ‌ ‌ داد از دست جفایت اثر زاری دل
چون منی خستهٔ آن چشم بمن می باید ‌ ‌ ‌ چند گویم بجز افسانهٔ بیماری دل
آهنگم میشو و آئینه به نقش پایش ‌ ‌ ‌ عکس ویش همه جویم ز صفاکاری دل

جز بطنین مگس حسته نباشد احسن
گر نه پیچد بفلک غلغلهٔ زاری دل

۷۳
نگه ناز چو شد مائل خونخواری دل ‌ ‌ ‌ گفت چشمش که فسونست مگر زاری دل
سینه دانست کسی حرف چه راند با من ‌ ‌ ‌ بیز بانم چه دهم شرح طلبگاری دل
شانه کردار بگیسوی بتان در پیچ ‌ ‌ ‌ گر بدانی که چه چیزست گرفتاری دل
خواهی از مرگ من ای نرگس بیمار کسی ‌ ‌ ‌ پرس یکبار ز من باعث بیماری دل
بلبل عشق تو شد صید دل ما زان پیش ‌ ‌ ‌ که نهد حسن تو گلدام گرفتاری دل
سینه ام چون نشود چاک بسان گندم ‌ ‌ ‌ که بیک جو نخرد یار وفاداری دل

بندهٔ منت پانم که لب لعل ترا
رنگ او یاد دهد شیوهٔ خونخواری دل

تا میاد اکه شود زنگ جفای تو دگر
نشنود هیچ زکس گرچه بود زاری دل

یاد دنباله آن نرگس بیمار احسن
خوش عصای ست پی صاحب بیماری دل

۷۴

وقت بیداد کسی خوش که کند یاری دل
بهمان رنگ که دل خواهد و هم زاری دل

آه از دست عنان داده زکف چون آید
با چنین توسن ناز تو عنانداری دل

تا غم عشق مرا کرد شناسای عیار
جان فروشم بتمنای خریداری دل

چه دل مهر و وفا مشرب و چه مهر و وفا
نیست جز خستگی جان مهر و وفاداری دل

ناله از سینه بصد پیچ و خم آید بیرون
آه این ست نشانی زگرفتاری دل

گر همه خلد شود سینه خلد گر جانم
گر در و نیست گل و داغ طلبگاری دل

چشم بیمار کسی گفت مبارک بادم
چه مبارک مرضی آمده بیماری دل

دلربا از سر کویم گذرد دست بگوش
خبرش هست مگر از اثر زاری دل

بود دل دشمن جان بندهٔ احسان توام
غمزه ات بست کمر تا بجگرخواری دل

رفتم از خویش و رسیدم بمقامی احسن
که ندارد سوی او راه بجز زاری دل

۷۵

بس از شرح دهد پیش کسی زاری دل
نشنود گرچه کسی قصهٔ بیماری دل

نرگس یار چرا روی بگردش داری
نیستم دعوی یارای نگهداری دل

اینقدر بس که شود خاک ره سودایش
در نظر شان سگش نیست خریداری دل

گوئیا نیست مراد دل که بخواب اندر هم
تا بهم گرد غم دل نه غم خواری دل

بین دماغش که بصد لابه اگر تیغ زند
در عوض جان نپذیرد ز وفاداری دل

خوب شد دل ز میان رفت که بود سنگ جبا
در میان من و دلدار میانداری دل

دل با وجور و جفا او بدل آموخت وفا … بین نکوکاری او را گنهگاری دل
دنس دیوانه ندانم چه بلا مے انگیخت … نزدی گر خم زلفش بگرفتاری دل

رفتن از خویش بود آمدن یار احسن
لیک شرط است درین باره خبرداری دل

٧٦

بحقارت منگر جانب ناچاری دل … مایهٔ ناز بود در گرو خواری دل
نقطهٔ داغ تو هر جا که فروشد جلوه … من وگردش همه دم گردش پرکاری دل
پیش آن چشم ز خود رفتن و مردن باشد … خوش طریق طلب چارهٔ بیماری دل
دل ز من میطلبد گاه بر آراستنش … گشته ام آئینه دارش بصفاکاری دل
هست هر حلقهٔ زلف تو چه خوش آئینه … که نماید همه تمثال گرفتاری دل
شاد از وعدهٔ لطفت چه شوم میدانم … که زیادت نرود شیوهٔ خونخواری دل
میزند خنده و گوید که سزای عشق است … گر کنم گریه و زاری بعزاداری دل
نشنود خلق چو آواز شکست رنگش … بیم رسوا شدنم چون بود از زاری دل

خبر بد نتوان گفت به بیمار احسن
چشم او چون دهدم چارهٔ بیماری دل

٧٧

هست ننگ نگه ناز تو گر یاری دل … در گذشتم ز سر چارهٔ بیماری دل
رحم یکبار ستمگار نگردد عادت … بیم بگذار و بفرمای یکے یاری دل
در تو عیبی نبود در نظرم غیر ازین … که بود در نظرت عیب هواداری دل
هست همراز کسی دل همه دریافت تو این … حال هر گونه او را بمیان داری دل
آمده یار ز بس خویش پرست و خودبین … غالبا رو بمن آرد ز صفاکاری دل
نبض گیرد چو طبیبم بدل اندر گویم … مبتلا سازد الهیش به بیماری دل
ماجرا با تو چگویم خم گیسوی کسے … جان بخون میطپد از رشک گرفتاری دل

مژدهٔ وصلت سر منزل مقصود دهد ۔ مگر آواز در دوست بود زاری دل
چه تبه کار بود عشق که از پرده برون ۔ آورد همچو توئی را بجگر خواری دل

مگر از خویش ملول ست چو من دل احسن
ورنه از خویش چرا آمده بیزاری دل

۷۸
نیز ند موج ز اندازِ نوای زاری دل ۔ که کند یار بر زخم دگرم یاری دل
گفتمش حرف ز زخم از دل بیمار شنو ۔ گفت حرفی نزند صاحب بیماری دل
رفتن دل همه هم لطف فزون ز آمدنش ۔ باد فرخنده با غیار نگهداری دل
دل مجروح بریدن ز نوای کان نمک ۔ کرد دشوار مرا پاس نمکخواری دل
ای خرد گیر سر خویش که نتوان وا شد ۔ بسر انگشت تو این عقدهٔ دشواری دل
مرحبا خواهد وا فشاندن جان زا بر ہش ۔ غمش انگاه که آید بجگر خواری دل
شکل گل دارد و زین بیش نگویم از تنگ ۔ انچه من چیده ام از باغ طلبگاری دل
دیده ام نو خط او بیند و گوید با من ۔ آمده نیک جواب خط ناچاری دل
بدهان بوسه آن پای که دل برد زدست ۔ داد را گر بدهی داده بکاری دل

بشنود یار گرش باسگ کویش احسن
نبود زمزمهٔ عیش به از زاری دل

۷۹
یار هموار نگردید بهمواری دل ۔ بعد ازین دست من و دامن عیاری دل
گفت این نیست بجز گل بچمن آوردن ۔ عرض کردم چو بر و داغ طلبگاری دل
همچو گیسوت بود سایهٔ گیسوی تو هم ۔ بلکه اندیشهٔ او دام گرفتاری دل
شاخ پر میوه نهد سر بزمین یاد دهد ۔ زلف افتاده بپای تو ز بسیاری دل
باد تیر نگهی راه کشودش واند ۔ نکشاید ز صبا غنچهٔ دشواری دل
ورنه بر پرسش آن چشم شدستم از تو ۔ صد شفاخانه بقربان تو بیماری دل

یعنی این سر غنچه باد وزیده شاخ پیسیده سر زمین ۱۲

چشم او کشت بدم ورنه حیا ذوا باالله — بار احسان طبیبان وگرانباری‌ها
تنم مشکل آمد مگر از سابقهٔ الفت که بگفت — غمزه را تا نذر نگه بیچارهٔ غمخواری دل
گلشن خلد زمین تا نگرم روی ترا — بلبل خلد نه تو تا شنوی زاری دل

کیست حسن که چو صدیق حسن خان نواب
دین و دولت همه آراسته به یکبارهٔ دل

طرح پنجم

شمع نگشت گلبرگ کاشانه سوخته‌ایم — یارا که بلبله چو پروانه سوخته‌ایم
گردید مست عجز ظهوری ز ساقیان — عجب ورع با آتش پیمانه سوخته‌ایم
تنها نه خانهٔ دل دیوانه سوخته‌ایم — زین آه سینه سوز بیگانه سوخته‌ایم
پیش از ظهور جلوهٔ جانانه سوخته‌ایم — آتش بسنگ بود که ما خانه سوخته‌ایم
درد آنکه فاش در غم جانانه سوخته‌ایم — وز داغ و درد محرم و بیگانه سوخته‌ایم
در شعله زار عشق چو پروانه سوخته‌ایم — افسرده خفته‌ایم آتش در مردانه سوخته‌ایم
در خاک طبع مهر گیاهی جنون دمید — برقی زدیم و سبزهٔ بیگانه سوخته‌ایم
در کوی یار کس نشناسد که کیستیم — رفتیم در جلوه‌گاه غریبانه سوخته‌ایم
دریا دو چشم مست تو از خویش رفته‌ایم — آتش زدیم بادهٔ و پیمانه سوخته‌ایم
آتش زبان قصهٔ حسرت فسانه گوست — عود را بتاب گرمی افسانه سوخته‌ایم
دامی زدیم و راز نهان گشته آشکار — مستانه خرقه بر در میخانه سوخته‌ایم
مقصود ما ز دیر و حرم سوز آتش است — یکسان به پیش محرم و بیگانه سوخته‌ایم

انوار سوخته‌ایم بعشق پر پر سرخ
لذت عجب که گویا نه سوخته‌ایم

احسن سلمه الله تعالے

تا دیده تاب جلوه جانانه سوختیم / پروانه خنده زن که سفیهانه سوختیم

پروانه مشربیم بدیدار شعله رو / چون کامور شدیم بشکرانه سوختیم

ز خنده ها بگریه ام آن بت بگفت غیر / از آب خویش و آتش بیگانه سوختیم

انقدر روان کجا و متاع غمش کجا / بنگر که خود لفکرت بیعانه سوختیم

ای شمع رو چه شرح کنم ماجرای خویش / از غیب نت رسائی پروانه سوختیم

دل یافتیم بپای تو نے دیر و نی حرم / خود را عجب براه دو [illegible] انه سوختیم

پروانه فتاده بفانوس را شبیهه / ماییم تا بمجلس جانانه سوختیم

وردش چو وصف مستی آن چشم یافتیم / از دل سپند بر لب پیمانه سوختیم

عشق زمن بهیچ وطن ای بسا [illegible] / داغ جگر شدیم ز غریبانه سوختیم

بگذشت در خیال [illegible] سرکشی / ای عقل زود خیز و برو خانه سوختیم

برداشتیم پرده ز رویش به بزمگاه / خود شمع را ببینت پروانه سوختیم

چون موم گشت دل ز تف حسن [illegible] / یک شمع ریختیم و بیخانه سوختیم

پروانه رفت و دید رخ شمع العجب / ما از خیال [illegible] جانانه سوختیم

از شرم سوختیم چو بیگانه گفتیم / [illegible] حجاب شرم که بیگانه سوختیم

هر جا که گفت دیده پروانه سوخت دل / هر جا که سوخت دل [illegible] سوختیم

احسن نکرده این آن مست تا لب / آخر بیاد [illegible] پیمانه سوختیم

در سینه داغ الفت جانانه سوختیم / [illegible] چراغ کاشانه سوختیم

نازد ز نوازش زلف تو [illegible] / از تاب رشک ما شعله و شانه سوختیم

پیر فلک نشان [illegible] از عدیل او / دو دیده ما [illegible] طفلانه سوختیم

دهقان عقل خرمن پندیکه گرد کرد
از برق خنده دل دیوانه سوختیم

پروانه ایم و شمع مگر ما و عشق او
یعنی غمش نساخت بما تا نسوختیم

پروانه شمع را ز رویش گویند پرتوی
شمعی ز جان بمرقد پروانه سوختیم

پروانه گرمی حسن تو در چمن
گل را بسان همه بگلخانه سوختیم

بشکسته کعبه و نظر افروز دم بیکی
صد ره چراغ نذر به بتخانه سوختیم

پروانه چیست شمع همانا هزار بار
بر آتشی زدیم و دلیرانه سوختیم

از خط و خال هیچ نگفتند واعظان
بیجا دماغ خویش با فسانه سوختیم

آمد چو باده لعلت به بزم می
از گرمجوشی می و پیمانه سوختیم

از خون عقل کاسش روغن چراغ
کرده بدست در ره میخانه سوختیم

بیدا دیک نظاره در بزم ظهور بین
خود شمع بوده ایم و چو پروانه سوختیم

راندیم حرف چشم کسی با فسون گران
هوش فسون بگرمی افسانه سوختیم

در سرمه دان نگاه توان داشت خاک ما
مانیز از تجلی جانانه سوختیم

گویا سپند مجمر تصویر حال ما
یعنی ز جا نرفته دلیرانه سوختیم

آخر ز حبس گرمی حسن تو خود حیا
گفتا که آفت ز پرده جانانه سوختیم

احسن بباد رفت دل و دین براه نفس
با دیو ساختیم و پریخانه سوختیم

طرح ششم دوازده غزل

لعل تو ز روشن گهری جان جهان است
تبخال بران لعل سراپرده جان است

بر صفحه رخسار تو آن خال معنبر
موری است که در دست سلیمان جهان است

برق رخ گلگون ترا دل خس و خار است
مهتاب بنا گوش ترا صبر کتان است

در چشم تر من ز خیال خط سبز ت
هر گوشه پریزاد دگر بال فشان است

یعنی ای شمع پروانه حقیقت وار ۱۲

ای با فسانه وعظ واعظان ۱۲

یعنی شکل ... از تجلی سوخته ایم ۱۲

... این مطلع در صفت معشوق ... گفته است ... تبخال ... حرارت تب وغیره ... پیدا می آید ۱۲

نالیدا ف

پیداست که در زیر فلک مهلت ما چیست | یک چشم زدن تیر در آغوش کمان است
صائب دلش از صحبت گلشن نخورد آب | شبنم که بخورشید درخشان نگران است
چشمش ز کرم بر رخ [illegible] مژگان است | آری سر و برگ گل نرگس بخزان است
لطفے عجبے دارد انگشت و دشنه دل را | آن تیز دگر گیر که نامش خفقان است
گر سلسلهٔ زلفش آویخته [illegible] قدرست | تیغ نظر بر روے تو عید رمضان است
محروم مکن از نگه لطف دمی مرا | در آرزوی وصل تو این پیر جوان است
قمری بسوی سرو آمد و بلبل بسوے گل | مائیم ز هجر تو همان بندگران است
صد مرده بیک حرف اگر زنده نماید | آری لب جانبخش مسیحای زمان است
جویاے تو هر جا بشعار دگری هست | یکجاست ز زهاد و بیکجا ز مغان است
تا جان و دل خویش کند جان و دل تو | پروانهٔ من شمع ترا بال فشان است
بشکست کله گوشهٔ نخوت سر افلاک | آنکس که گدای کرم شاهجهان است
تفسیر بود آیهٔ احسان و کرم را | خطے که هویدا ز کف شاهجهان است
در دیر برهمن طلبد شیخ بکعبه | حاجت بدل ماست نه اینست نه آن است
نازم بادا چون ز من زار پسندد | از ناز بگوید که پسندید فلان است
هر چند که در مانده و بیکس شدگانیم | افسوس هنوز این فلک سفله همان است
دیگر بمطلب هیچ متاعی که ندارند | آهی ست که در کشور آتش نفسان است
خمار نگاه تو به **نواب** چنین گفت | دارو ے غم عشق تو ما را بدکان است

احسن سلمه الله تعالی

حمد

هر کس ز تو گوید که چنین ست و چنان ست | گر بر فگنی پرده نه این ست و نه آن ست
بلبل نتوان یافت درو غیر ثنادش | از بس نفس باغ غمت شعله فشان ست

از دوری تو دیر بغربادز نا قوس
از قرب تو سبحه زاذان زمزمه خوان است

خود اهل نظر دیده تا تاب نیارد
با شیشم ز خود بسته بسویت نگران است

یک ذره ز سودای تو باشد در هر سو
بی ذکر تو در کام زبان نیست زبان است

نعت

حقا که ولی نعمت عیش دو جهان است
آنکس که بجان دلکش از داغ تو نان است

تنها نه دلم حور و ملک را بزبان است
خاک سر کوی تو به از خون جنان است

قربان لب لعل تو که حرف و حدیثش
ما شهد یمین هند عقیقی بدهان است

تا گشت زمین جلوه گه ماه جمالت
خورشید به ذره بحیرت نگران است

خورشید ز بزمت سر افگنده شمعی
یا یک گل بیرون در افگنده از آن است

دست است بر غش زمه و روز نه خورشید
از تاب جمالت که فروغ دو جهان است

بند

آن جلوه عیان روی شما با دگران است
ای بیخبران وقت تماشا گذران است

انگشت خضر آمده هر خار در این دشت
هر سنگ که در ره بود از سنگ نشان است

سر منزل مقصود دگر آمده ای حاج
ما نا در و دیوار حرم سنگ نشان است

شاهی که رعایت برعیت ننماید
این گله و آن گرگ ستمگر نه شبان است

هرگز مشنو بانگ درای طرب احسن
خضر ره تو ناله خونابه چکان است

ایضاً

هر موج که بر گرده سر از آب روان است
آئینه رو داد جهان گذران است

چون خر بخریداری دنیا ره نبایی
دنیا طلبان وقت شما جمله زیان است

گر شاهد هستی بکنار است چه عیشت
این جلوه گری صحبت مهتاب و کتان است

چون مور کند هر که قناعت بقلیلی
شاه است و چه شاهی که سلیمان زمان است

غیر ما سبق

ای جان بهر نقاب تو سراپردهٔ جان است — هر پردهٔ آن چشم که سوی تو نگران است

پیدا که بود دل او پرده بجو راست وگرنه — خونهاست بران آرزوت وا بعلاق عیان است

[illegible] ها متوان یافت که او را — دشنام بلبها که تبسم بدهان است

روزیست [illegible] بسر هم زد سر پاست غوری — زبان رفت و دهانم همه تن گریه کنان است

کی سنگر هم آمد بر سینه خودش [illegible] — گریه من آنکه گشون خنده نهان است

دل را چه دهم پند که خود داند و کارش — یعنی طلب مرگ اگر طالب آن است

احسن چه زنم حرف ز حسن دهن او
تا دیده ام او را نه خبر در دهان است

بر خاطرم ای پند گران چند گران است — گر پند شما نازکتر [illegible]

بلبل ز دل زخمی عاشق بنا [illegible] — آتش بجان [illegible]

قربان رضائت [illegible] — آئینه که در روی دل [illegible]

گر گریه [illegible] شبنم [illegible] — در باغ [illegible] گل [illegible]

زلفش چو ستایم [illegible] — رو تا فنه گو [illegible]

آزار من از [illegible] آن چشم گرفته است — ورنه دل [illegible]

تا داد گلستان [illegible] سعدی [illegible]
احسن چه هزار [illegible] ناله روان است

سوزد دلم از شکوهٔ تیغ تو عیان است — وین نیز بدانی که عیان [illegible]

خواند اگر هم [illegible] — لیکن دشمن جان سخت [illegible]

جز درد تو در دل دگری را نتوان دید — زین روز دل [illegible]

قاصد به تسلی کنیم آه ندانی — آن ساده چه پرکار و چه تیزش بزبان است

زان حرف که در نگار چمن کرد لب او
هر برگ گلی را سبق ناز روان است

زاهد سر هیچ چشمی ما کن بدر از دو
تو می‌طلبی حور و هم بهتر از آن است

تا عشق بصحراست دلم شیفتهٔ دامن
دامنش بسر آشفتگی یکه روان است

تا یار رفت و دران لطف اصحد شد گران
در سینه آلی که دگر گرم فغان است

[illegible] اگر هم داغ درون زاهد نیابد
دانی گل سر شاخه بستان جهان است

[illegible] که شود [illegible] رشته و سوده آتش
زان موی میانم همه در رشته جان است

[illegible] دانند که هر گام چو عشوه
پر کین نگهی است ز خود نگش نگران است

[illegible] همین گر بین منت زبخت گفت
دانیم درین عهد همین نقد روان است

[illegible] این ورد دگر نفش
[illegible] دست من و هیچ دگر هیچ همان است

احسن [illegible] آن کاش همان بس قران است
ربطی که دل زار و غمش را بیان است

در [illegible] ریاضت چو آتش
من [illegible] که سایه آن است

زان [illegible]
گوییم [illegible] راحت جان است

در [illegible]
[illegible] چو کوه استاد و ریگ روان است

و [illegible] اگر چه گشتم
این بود ز باده دل گر چه کتان است

[illegible] نارکند [illegible]
آیا به چنین رنگ نگار از چنان است

[illegible] زبان و پروانش
این شمه از گرمی بازار رخشان است

دیوانه زلفش بود احسن مگر این چرخ
کز تا بکشان پای به زنجیر گران است

بر هم [illegible] ستا و سخنها زبیان تو همان است
ز تبیان نتوان گفت از وراز نهان است

لطف این مطلع [illegible] یعنی [illegible] یافته

[illegible] این بیت [illegible] بیان کردن

[illegible]

[illegible]

داغ دل من بینی و خندی صفت گل
دادم بگل روی تو دل این گل آن است

رنگی که کنی کسب ز نیرنگ بهاران
بلبل دل ما را بکف اندر ز خزان است

منزلگه هستی بتو ای درد همایون
ما را کمرش سوی عدم سوی کشان است

داری ز کفم دور ترک دامن نازت
درگیرمش این مایه کیم تاب و توان است

سودای تو از جای مرا برد بجایی
کز خویش بپرسم که ز جایت چه نشان است

احسن چه نهان است که بلبل کندش فهم
مقصود دلم آنچه بگلشن ز فغان است

پرسی گر از آن درد که در سینه نهان است
بیتابی دل عرضه کرشمه آن است

دشنام ترا شکر نگوییم و چه حرف است
هر تلخ تو مطلوب چو شیرینی جان است

از حالت شیدایی آن غمزه چه پرسی
آن را چه بود حال که در سینه نهان است

دام خم گیسوی ترا عقل شکار است
تیر نگه ناز ترا هوش نشان است

پهلوی من از داغ تو بتخانه چین است
ناقوس درونش ز دل گرم فغان است

آمد بزبان تا صفت جور دهانش
انصاف مپیچ و دهن ما بزبان است

می داد باغیار و بمن جام هلاهل
احسن نگه ناز عجب مرتبه دان است

از دست تو زهرم همه آب حیوان است
آب حیوان بی تو هلاهل به از آن است

هر عضو تو نازک دل عشاق تو نازک
جائیکه تویی کارگه شیشه گران است

خمار بر و مستی چشمش بود از جن
وافسرده دل باده خونین جگران است

چون شمع بهارم همه تن سوختن آید
گلگشت چمن مایه عیش دگران است

دیوانه تو تا دلش از شهر گرفت است
صحرا همگی بر زده دامن بمیان است

ناییند بهم باغم لعلت مگر امروز
دندان و لبم را شکر آبی بمیان است

در اصطلاح [illegible]

احسن منم و غمکدهٔ عشق که در وی

از حال دل زار چگویم که چسان است

ما تشنه که عمر هم بهجر تو اندازه پذیرد

ببینی بدل ریش من از جوش فغان ها

پا کرده رسر آمدان اینجا ادبی نیست

آبی که برآید ز رخم از تف حسنت

افتاده بدنبال دل زار ز هر سو

مجروح تو ز هسار ره بمرهم نگراید

زاهد به خود بیاد هست زان که جنانست

یکشت مرار شار اگر داشت طپیش هم

شمشیر ترا تیز کند سختی جانم

یاری که الم می برد از یاد فغان است

خود دل بلب تم گذار شکران ست

از کوه نگویند که این مایه گران ست

دانی بچمن خیل پری بال فشان است

بگذشته زسر آنکه در پیر مغان است

گویند گلاب گل رخسار بتان است

بیچاره مگر نقطهٔ پرگار زمان است

گو ساختهٔ دست تو ایجاد جهان است

مانده به خسارهٔ آن آفت جان ست

این لاله که از داغ بدل سوختگان است

زانجاست که خون در جگر سنگ فسان است

احسن نتوان بود کسی را ز بلائی

باکی که مرا از قد بالای بتان است

جهان ز تیغ هوای تو بسمل افتاد است

نگاه ناز تحصیل حاصل افتاد است

نقشهای شعرگوئی و نظم طرازی که بی زحمت فکر و بی جگرکاوی ایشیند

مضمون تازه و بلیغ و صحیح که نایاب آن ضرب المثل منتخب جلوه نماید

نقشهٔ خاص

۴	۵		۳	۱
حالت اصل	موشرات ۱۲ باضمائر و صفات و القاب	نفس یا متعلقاته	مثل بصحیح اصل یا معنی آن مستخرج ازیشان و یا متعلقه بحرف از	از درخورد [illegible] معنی

۳ ۴۰۰	۴ ۴۰	نقشہ عام ۵۰۰	۵ ۱۰	۲ ۳

نقشہ خیال

۲ موثرات ۱۲	۶ اف ۳ موافق حالات اخیر در امور خمسہ	۴ ض غیر ض حالت اخیر	[illegible]	۵ ہ مجلوب مستخرج از ض	[illegible]	۳ جلب خانۂ یا بزا یا متعلقات یا باستعارہ	۱ مشدود بہ یکے از موثرات

انتباہ ۵ ابصورت یا لون یا مشترک من وجہ کما اشتراکہ لفظے چون آتش گل یا تاثیری مثل کافور در سرد مہری ۲ لاو ... فت مناسب حالات اخیر و یا ضمیر لقب بشرط ضرورت ۳ و جلب در جلب بشرط ضرورت و تازگی مضمون از زمین خانہ میجز در ۴ و حذف ض مین موزونی و بحالت ضلع بودن لقب کما ساقی و میخانہ و یا قرینۂ دیگر و در صورت احتلاط لون یکی ہم جائزہ اکثر الاضلاع المتکلم ہم وجہ ... حت زیادت ما بعد لصفات وغیرہ کما جام و جام می گلگون و ہکذا مخالف حالت اخیر در امور خمسہ یعنی تذکیر و تحقیر و تفریح و تکلیف و لون و لحاظات تبدیل مرادفات عدم قناعت زیادت تد تشخیص قافیہ یعنی صناعی مقتضای ردیف فعلے لتغیر ض لصورت الغدام ۵ و صد جنس و تشخیص لبطش فافہم

نقشہ مثال ۴

۳			۱
مشدود	ر	رہ ب	ـ بہ

نقشہ معا...

۴ طرف	۳ فا	۵ مف	" ن	۱ ۴	۲ ۴۰۰

انتباہ ۵ مستوی معا ... مذکور ... شرات ... حسن و عشق استحالۂ دلربا استحالہ مشترک مشترک استغراق ... استحالہ ... صفات سد مسدودات خمسہ متکلم ... و متکلم القاب ... تحسین ... ترقی ... صفات معنے زاضافی ... دگرگ ۱۲

قطعه تاریخ نظم والاجاہی از نتایج طبع موزون معنی مآب منشی عبد المجید خان شاداب از مردم دار الاقبال بهوپال حلاه الله بحلیة الکمال

نازم اوستاد الممالک را که این نظم لطیف ... گرد موزون بهر مردم از ره فیض اعم
در زمان حضرت شاه جهان عز و جاه ... حسب ارشاد امیر الملک دریای کرم
سطرهای روشن و روکش بزلف دلبران ... صفحه صافش بیاض گردن حورارم

فکر تاریخش چو کردم خامهٔ شاداب من [illegible]
آسمان فیض مولانای احسن زد رقم [illegible]

وله قطعهٔ دیگر

ادیب زمان احسن نکته سنج ... سر منشیان فصیح و بلیغ
بنظم و به نثر دری مثل او ... که دارد زبان فصیح و بلیغ
بدوران نواب شاه جهان ... خدیو جهان فصیح و بلیغ
بارشاد نواب والا تبار ... زهی قدر دان فصیح و بلیغ
غزلهای سنجیده موزون نمود ... پی ناظمان فصیح و بلیغ

بشادابی طبع تاریخ آن [illegible]
بگفتم بیان فصیح و بلیغ [illegible]

وله قطعه دیگر

چو از فکرت احسن خوشخصال ... در نظم احسن شده مفتتح
بآئین نغز و بطرز بدیع ... بمضمون تازه بلفظ اصح

چو شد طبع جویای تاریخ آن [illegible]
بمن گفت هاتف ریاض فرح [illegible]

خاتمة الطبع مجموعهٔ نثر شاهجهانی و نظم والاجاهی سنجیدهٔ طبع بهارین فصاحت جوش طراز یدهٔ خامهٔ مشکین بلاغت فروش منشی کنج منوهر لال نوش

پیداست دورنگی ز قماش سخن تو   برگ گل رعناست زبان در دهن تو

تا آن دهان امروز طوطی زبانم که بگفتار آمده زیبا آئینه روبرویش نهاده اند و بلبل نطقم که ترنمی آغاز یده تازه گلشنی بروعرض داده زهی آئینه که از بس صفاکاری آبگینهٔ ماه در برابرش جز داغ کلف ننماید و خهی گلشنی که از فرط بهارجوشی گلزار ارم در پهلویش غیر از بوتهٔ خاری بچشم در نیاید دیده ورانرا صورت معانی تازه دران تماشا کردنیست و رنگ و بوشناسانرا شمیم فیض ازان در مشام آوردن همانا آن آبگینه ازین نثر شاهجهانی مراد باشد که از صفای گفتار آئینهٔ صبح نماست و آن گلکده ازین نظم والاجاهی عبارت آمد که از آب و رنگ سخن گلشن ماناست

بهار اسباب شور مرا سامان کرده می آید   شتا آیین جلوه و سنبل پریشان کرده می آید

حلالم باد ستیها مبارک سینه چاکیها   قدح بیهوده و گل در گریبان کرده می آید

آنکه لبا آموزگارانش در هر شهر و دیار باستادی نام بر آورده اند و از فیض آموزش او چراغ دانشوری بر کرده این نقشبندی کار قلم اوست و قلم اسم معنی رقمی از رقم او و نامش در رنگ کلامش احسن و مهر خوانش شایسته حالش استاد الملک آمده و آید و اکنون از آموزگاری والیهٔ عالیه بهوپال دام لها الاقبال و اولاد امجادش گل امتیاز بر سر زده دانند گانش دانند که نبض شناس قلم و رمز احداث سخن این فرخنده لقب بیگ و ژرف نگهان بدیده این نو آیین نگارش شناسند

که نغزی و سنجیدگی سخن چیست ٥

سنبل بر بنفشه در آغوش می کشد — این نکهت از بهار خطا مشکسای کیست
انگشت شاخها بشهادت بلند شد — گل سایه پرور کف معجز نمای کیست

هماسایه آسمان پایه آبروی دانش آرزوی بینش نواب امیر الملک والاجاه بهادر جاهش روز بروز در افزایش باد انطباع آن دلربا گفتار در دل آورد و چهن گشتن اوراد رعالم آرزو کرد این از جوهر شناسی قدر دانی اوست و آن از والا همتی و فیض رسانی او تا نام خدا فروزها نیکه در گوهر آن فروسیده فراهم آمده در دیگر سران هند کمتر باشد و ازین رشک ایشان را خار باد در جگر با

آنی که از کرشمه و نازت سرشته اند — نقشی چو تو ز کلک قضا کم نوشته اند
جان سوده اند ریخته در چشمه حیات — تا زان خمیر مایه لعلت سرشته اند

سخن مختصر گوشه ابروی مبارک در جنبش آمد تا در طبع کده مفید عام بنا یافته بلده آگره بطراز انطباع بر حسن خاصه اش افزودند و بخال و خط کردن دست هنر کشودند کارپردازش فرزانه یگانه نام بر آورده جهان منشی محمد احمد خان صوفی مالک مطبع مفید عام ست که غایبانه همچو ما حاضران پایه تخت در هیچ سنجی آن ستوده جهان گوهر افشان ست و آزد و ربیان ما نزدیکان بیدار بخت بسیاسگزاری عنایاتش تر زبان یا رب این سواد مینو نژاد دلربای خامه سخن و برگزیده برگزیدگان فرو هیده فن باد ٥

این چه نور یست که از طور تجلیست بلند — شمع جا نهای مقدس همه پروانه اوست
از من بپرس و یا چشم مدارید شکیب — دل خراب نگه نرگس مستانه اوست

دانای ممتاز ممتاز سخن پرداز کمال کمال مخدومی ابو الحامد مولوی محمد یوسف علی لکهنوی قطعات تاریخ رقم پذیری هر دو نامه نامبرده که از خانه فکرت

فرو ریخت نوش ہیچمدان طراز دامن این لیلای شکین لباس گردانید وحسنش را از یکے بهزار رسانید

قطعه تاریخ تصنیف نثر شاهجهانی

محمد احسن استاد الممالک | که ممتاز ست در هر علم و هر فن
نوشته نسخهٔ نثر بدیعی | که هر لفظش بلاغت را ست مخزن
برای ندر صدر آرای بهوپال | که ذات اوست عدل و بذل معدن
بود شاهجهان اسم شریفش | از و نام جهانگیرست روشن
کرون آف انڈیا باشد خطابش | عطا فرمودهٔ دارای لندن
بتاریخش ندا از دجان یوسف | بهار ین جلوه حسن نثر احسن
۱۲۹۹ھ

وله دیگر

ادیب زمان احسن نکته سنجے | که نازند بذاتش بیان و معانی
رقم زد کتابے بلاغت نصابی | پئے ندر شاه جهان زمانی
بتاریخ فصلیش فرمود هاتف | زهے جانفزا نثر شاهجهانی
۱۲۸۹ف

وله قطعه تاریخ نظم والاجاهی

سُفت مولانای احسن گوهر نظم لطیف | بهر ندر حضرت نواب گردون اقتدار
طالب تاریخ و توصیفش اگر باشد دلت | نظم والاجاهیٔ سنجیدهٔ احسن شمار
۱۲۹۸ھ

تمت

صحت نامه نظم والاجاهی

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۱۲	۱۴	نازدلدارنیاز	دلدارونیاز	۴۲	۱۱	آره حجاب	آزحجاب
۱۸	۱۶	یاراز	یااز	۴۳	۱	خواستن	خاستن
۲۳	۲	ثنائی	ثنای	۴۵	۱۹	دہی ام	دہیم
"	۱۳	بسفاری	بسفاری	۴۸	۱۳	خود	من
۲۶	۲۰	کنی	کسے	۵۱	۳	یارغم	بارغم
۲۹	۷	خوشیش	خویش	"	۱۶	فزونتر	فروتر
۳۱	۱۸	قضای	فضائی	۵۲	۳	بدبر	بدیر
۳۲	۱	ازگریه	ارگریه	"	۲۱	باز	ناز
۳۸	۱۲	یافته	بافته	۵۷	۱۹	ازمرگ	ارمرگ
۳۹	۸	بصمد	بضد	۵۹	۸ حاشیه	نیست	نیز
۴۱	۱۱	تنگ	ننگ	۶۰	۱۳	وادرا	داورا

تمت

نثر خاتمه الطبع و تقریظ از بندهٔ گمنام عاصی احمد خان صوفی
مہتمم مطبع مفید عام آگره

بسم الله الرحمن الرحیم

حرفے که از زبان خامه به صفحهٔ قرطاس فرو ریزد حمد حضرت باری تعالی است که

زبان انسان را قوت ناطقه بخشید و کلامی که درة التاج خوش کلامی توان فهمید
نعت حضرت محمد مصطفی علیه التحیة والثناست که زبانم هنگام این سخن برخود بالید

زورد نام تو عشق تو مے شود افزون	زبان به آبحیات است و باز تشنه لبی است

اما بعد ذره بیمقدار صوفی خاکسار که نخل زندگانیش در زمین شعر و سخن بالیده و می بالد
و عمری برنگ بلبل شیدا درین چمن نالیده و می نالد نظم را با طبعش مناسبتے است که بورا با گل و
نغمه را با گل و نثر را با وی ربطے است که رشته را با دُر منثور و خطوط اشعاع را با سحر پر نور

آمد اول شعر گفت آدم صفی الله بود	طبع موزون حجت فرزندی آدم بود

درین روزگار که کار بر اهل سخن تنگ است و بهای گوهر سخن کمتر از پاره سنگ اگر آوازه قدردانی
از شهر بهوپال بلند نمیگردید سخن که او فتاده ثری بود تا ثریا نمیرسید نازم بر قدرشناسی جناب عفت
مآب بحر جود و نوال **نواب شاهجهان بیگم صاحبه** والیه عالیه بهوپال دام اقبالها و ملکها
که هنرمندان آفاق را تا پایه تخت خویش خوانده عزت افزود و ابواب سرور و شادمانی بر روی
او شان گشود از آن همه فخر انوری و امامی رشک ظهوری و نظامی اُستاد زمن جناب مولوی محمد حسن
صاحب **احسن** که در زمین هند مثلش کمتر برخاسته اکنون صدرنشین اورنگ بخت است و با پایه تا
پای تخت از آن روزگار حیدرآباد دکن در شهر بهوپال رسیده گویا یاوری بخت همایون بال الاقبال
رسیده درین زمان فرخی توامان کتابی که از تصنیف اوست بحکم جناب نواب امیر الملک والاجاه سید محمد
صدیق حسن خان صاحب بهادر دام اقباله بپایه انطباع در رشته سرکش دیده مشتاقان
گردیده زهی قلم جادو رقم احسن که نثر عاری را پیرایه حسن بخشید و نظم دلکش را خلعت صنائع گوناگون پوشید
در یک زمین خوان هفتاد رنگ گسترده نے نے زمین شعر را بر آسمان برده طبعش دریای سخن چه پرتو نوازه
در جوش است و هنگام فکرش صد شاهد مضامین در آغوش یا رب این **شنشاهجهانی و نظم
والاجاهی** را تا دور مهر و ماه از نظر حاسدان بدخواه محفوظ داری و باسم آنانکه این کتاب موسوم
است آن هر دو آب و رنگ باغ دولت را با اقبال روز افزون محفوظ داری بالنبی و آله الامجاد فقط